

ISRAËLS FEESTEN

J. ROTTENBERG

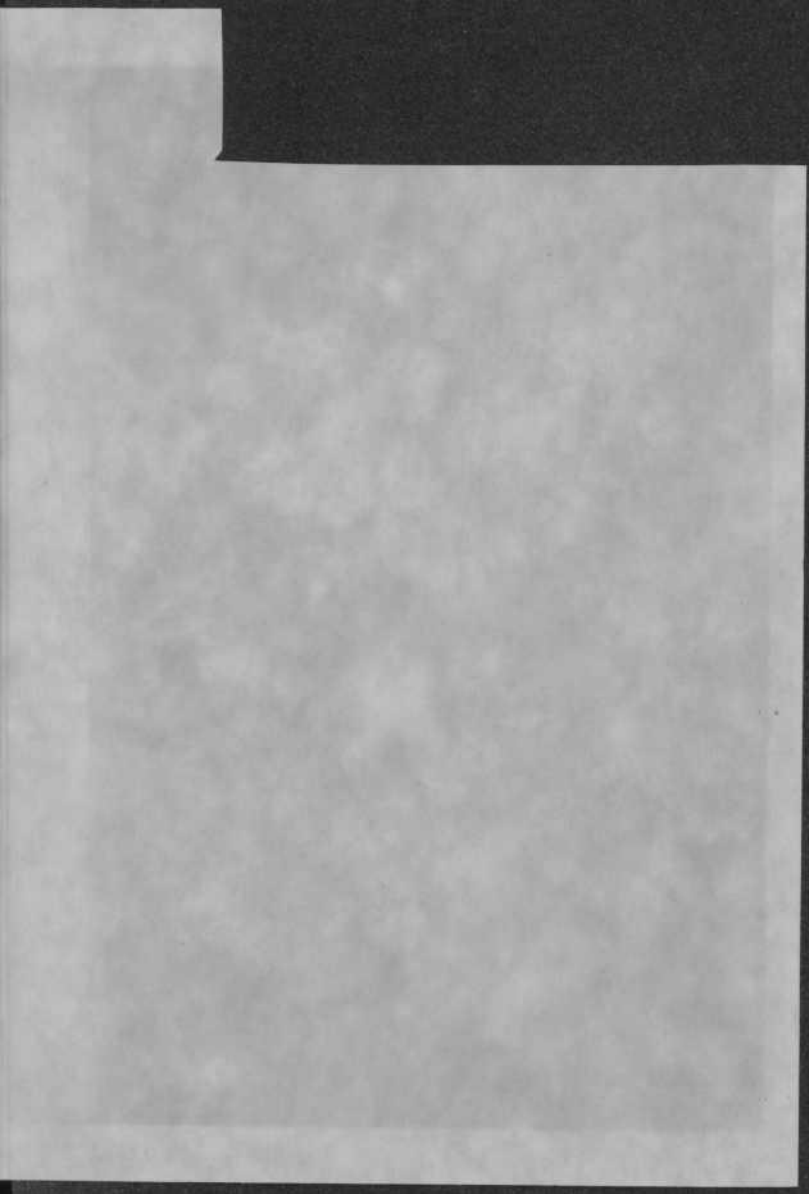

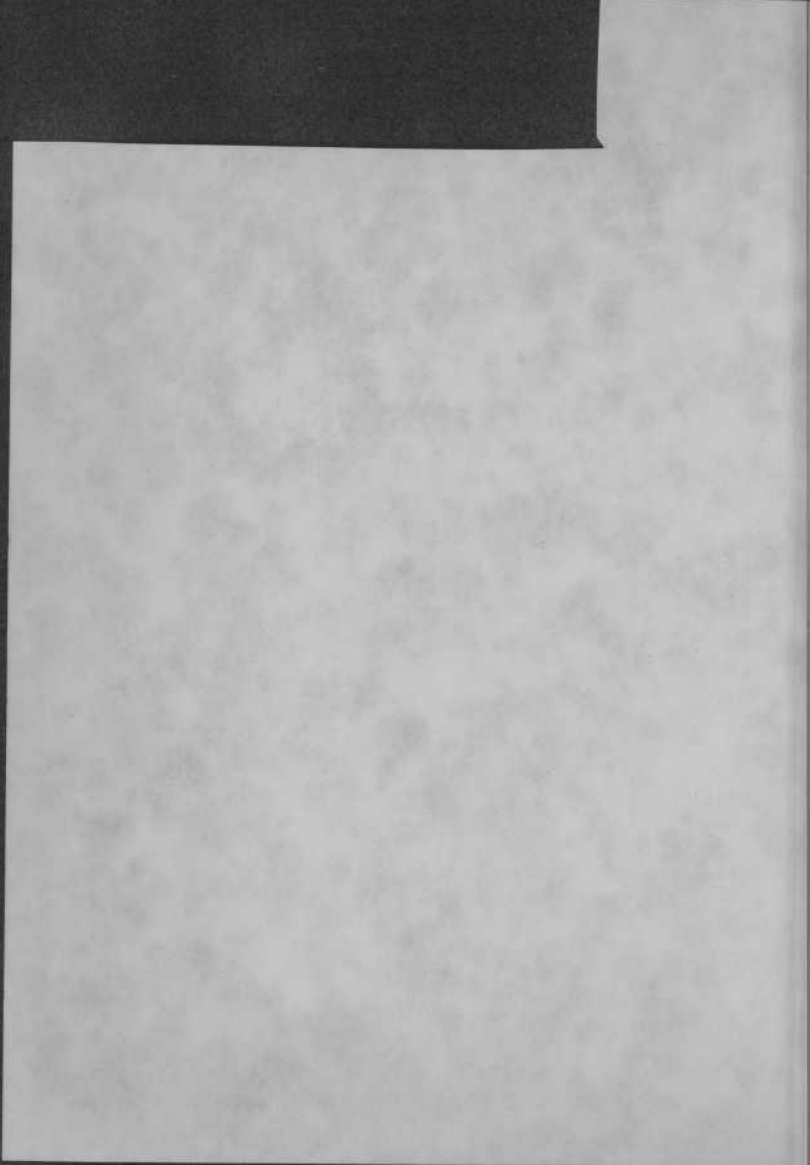
950276

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0507 1169

ISRAËLS FEESTEN

8515107

ISRAËLS FEESTEN

DOOR

J. ROTTENBERG

MISS. PRED.

H. VEENMAN & ZONEN — WAGENINGEN

J. H. ISINGS verzorgde de bandteekening, waarin
Pesach gesymboliseerd is door sikkil in het staande
koren; Soekkoth door palmtak, mirten, beekwilgen
en citroen; Purim door Estherrol.

INHOUD

	Blz.
Een woord vooraf	7
Sabbath	9
Rousj Hasjono (Joodsch Nieuwjaarsfeest)	33
Jom-Kippoer (Groote Verzoendag)	49
Pesach (Paaschfeest)	73
Schaboeoth (Wekenfeest).....	91
Soekkoth (Loofhuttenfeest)	109
Chanoekah (Inwijdingsfeest)	129
Purim (Estherfeest)	149

EEN WOORD VOORAF

HET is niet een belangstellend toeschouwer uit de verte, of een vriend van Gods oude volk — van naderbij op de hoogte gebracht van de joodsche feesten, — die zich als schrijver der volgende bladzijden aan zijn lezers voorstelt, maar een, die van zijn geboorte af deelnam aan al de riten en ceremoniën van het Jodendom.

En terwijl ik deze aan mijn oog liet voorbijgaan, doorleefde ik opnieuw een zeer belangrijk deel van mijn jeugd en jongelingsjaren.

Wat er mij toe bracht om in plaats van „vergetende hetgeen achter is” dit alles te doen herleven? Niets anders dan „mij uitstreckende tot hetgeen voor is, jagende naar het wit”, door dezen terugblik mijn achtergebleven broeders naar het vleesch tot hunne zaligheid te dienen.

Het is deze zaligheid, die naar de Schrift, in bijzonderen zin afhankelijk gesteld wordt van der Christenen barmhartigheid.¹⁾ En wat kan die barmhartigheid tot krachtiger bewogenheid doen opwaken dan klaarder inzicht in het wezen van het rabbinistische Jodendom in zijn hulpelooze ellende? Zelfs ware vrienden Israëls zijn voor 't meerendeel toch oningewijden in den huidige geestelijken gedachtengang en het godsdienstig leven, voor zoover die bij de plichtgetrouwe Joden gelden.

Al moge het joodsche volk bovenaan staan onder de meest verlichte en ontwikkelde natiën, met betrekking tot Christus

¹⁾ Rom. 11 : 31.

en het Evangelie zijn zij in even diepe duisternis en groote verblinding als de verst verwijderde heidenen.

Ik hoor zoo vaak Christenen klagen over de verharding der Joden uitkomende in den onwil om Christus als hun Messias en Goël aan te nemen. Inderdaad, zoo is het. Maar als die onwil hun verharding verraadt, wat dan te zeggen van den onwil dergenen, die Hem wel aangenomen hebben, maar weigeren zijn bevel te gehoorzamen? Zondigen de Joden door Hem niet aan te nemen, hoeveel te meer zondigen de Christenen door Hem niet aan de Joden te verkondigen! Zijn zij niet der Joden schuldenaars?

Wat is er, mijn broeder en zuster, in hetgeen gij als Christenen bezit, dat niet uit de Joden is voortgekomen?

Vele Christenen gelooven volgens hun zeggen in de toekomst van Israël. Maar hoe zelden ontmoet men hen op het joodsche zendingsveld! God zal het volk bekeeren, zoo zeggen zij. Heeft Hij niet beloofd: „Ik zal hun een nieuw hart geven”? Ongetwijfeld. God zal zijn belofte vervullen. Maar het belooft Hem menschen te gebruiken. En Hij geeft ons het voorrecht en het bevel ten behoeve der Joden te bidden en — te werken.

Bij de samenstelling der volgende schetsen is het mijn streven geweest die gedeelten uit den Talmud en de joodsche liturgie te kiezen, die mij het geschiktst voorkwamen om mede een zoo volledig mogelijk beeld te geven van het godsdienstige joodsche leven ten tijde van Jezus' omwandeling op aarde en de joodsche gewoonten, die Hem omringden.

Hij zelf moge in de vergeving van wat Hem mishaaft, door dezen arbeid zijn eigen wil en woord aan hart en geweten der lezers toepassen tot heil van Joden en Christenen beiden en dienstbaar stellen tot de komst van zijn Koninkrijk.

J. ROTTENBERG

Scheveningen, April 1934

SABBATH

The first paragraph of the report states that the purpose of the study was to determine the effect of the treatment on the growth of the plants. The results of the study are presented in the following table. The data show that the treatment had a significant effect on the growth of the plants, as indicated by the increase in the number of leaves and the height of the plants.

The second paragraph of the report discusses the methodology used in the study. The plants were grown in a controlled environment and were treated with the experimental substance. The growth of the plants was measured by counting the number of leaves and measuring the height of the plants. The data were analyzed using statistical methods to determine the significance of the treatment effect.

The third paragraph of the report discusses the results of the study. The results show that the treatment had a significant effect on the growth of the plants, as indicated by the increase in the number of leaves and the height of the plants. The data also show that the treatment had no effect on the number of roots or the weight of the plants.

The fourth paragraph of the report discusses the conclusions of the study. The results of the study indicate that the treatment has a significant effect on the growth of the plants, as measured by the number of leaves and the height of the plants. Further research is needed to determine the mechanism of action of the treatment and to evaluate its potential for use in agriculture.

SABBATH ¹⁾

HOE groot de goedgunstigheid des Heeren zij in de menigvuldige zegeningen, waarmee Hij ons omringt, nooit kan deze gevallen wereld voor Zijn volk een woning wezen van volkomen vreugde. Zonde, strijd en smart zijn de nooit vertrekkende gasten, wier kwellingen den apostel Paulus deden uitroepen: „Zoo wij alleenlijk in dit leven op Christus zijn hopende, zoo zijn we de ellendigsten van alle menschen.” Neen, het volk des Heeren ziet met hijgend verlangen uit naar de volle verzadiging der vreugde, die hen wacht, als de belofte van den nieuwen hemel en de nieuwe aarde wordt vervuld, wanneer de vorige dingen niet meer gedacht zullen worden, noch in het hart zullen opkomen. En opdat wij die voorgestelde hoop op zijn beloften zouden vasthouden te midden van den strijd des levens, beschikte God ons de feesten. Zij waren „de gezette hoogtijden des Heeren”, aan Israël gegeven als „schaduwen der toekomstige dingen”.

Zoo waren deze dan alle voor Israël tijden, waarvan de vervulling nog komen moest. Van enkele is die reeds ten volle ge-

¹⁾ De Sabbath is een specifiek israëlietische instelling. Want hoewel ook in Babel „Sabbattu-dagen” waren, waarop bepaalde werkzaamheden speciaal voor den koning verboden waren, dragen deze Sabbattu-dagen een geheel ander karakter dan de israëlietische Sabbath. Het zijn namelijk onheilsdagen, terwijl de israëlietische Sabbath een feestdag is, dien men God wijdt.

komen, van andere gedeeltelijk, maar wat den Sabbath betreft, hij zal pas volkomen vervulling ontvangen, wanneer God alle dingen nieuw maakt.

Ofschoon de Sabbath als type en onderpand der eeuwige rust, het laatste feest is, dat in vervulling zal gaan, is het toch het eerste, waarvan gewag gemaakt wordt. Na de schepping van hemel en aarde en alles wat daarin is, volgt dadelijk de in-zetting en heiliging van den Sabbath. „Als nu God op den zevenden dag volbracht had Zijn werk, dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust op den zevenden dag van al Zijn werk, dat Hij gemaakt had. En God heeft den zevenden dag gezegend en dien geheiligd; omdat Hij op denzelven gerust heeft van al Zijn werk, hetwelk God geschapen had om te volmaken.”¹⁾

Gods rust, waarvan hier sprake is, is geen lijdelijkheid. Zij is niets anders dan de uitdrukking van de voltooiing van Zijn arbeid. Alle beginselen der dingen waren reeds aanwezig. Daar behoefde niets meer aan toegevoegd te worden. God kon nu in al Zijn werk, dat Hij naar Zijn voornemen gemaakt had, *berusten*, en tot een ander werk overgaan, „om te volmaken”, d.i. om de schepping te ontwikkelen. De wereld is geen horloge, dat eenmaal opgewonden zijnde, vanzelf loopt. De Schepper blijft onophoudelijk werken in en door Zijn schepping.

Ter herinnering aan dat *berusten* Gods in Zijn schepping werd de zevende dag onderscheiden van de andere dagen der week als een dag, waarop de scheppingsmacht Gods en de volmaaktheid van Zijn werk bijzonder in gedachtenis gehouden moest worden. „Daarom zegende de Heere den Sabbathdag, en heiligde denzelven”,²⁾ d.i. zonderde dien tot een bijzonder einde — tot rust — af. Niet rust in volstrekten zin van het

¹⁾ Gen. 2: 2, 3. ²⁾ Ex. 20: 11b.

woord, want dat is voor een levend wezen, en vooral voor den mensch, onmogelijk. Naar mate de mensch uiterlijk rust is zijn innerlijke werkzaamheid intensiever. Maar geestelijk moet hij rusten van al zijn werken, in de werken Gods voor hem.

Sabbath is alzoo de dag, waarop het dagelijksch werk beëindigd wordt. De zevende dag van iedere week, te rekenen van zonsoudergang tot zonsoudergang, van den avond van Vrijdag tot den Zaterdagavond. Volgens de wet onthielden de Israëlieten zich op dien dag van alle werk. Het Sabbathgebod omvatte vreemdelingen zoowel als Israëlieten, vee zoowel als menschen. Er worden daarbij de volgende werkzaamheden bij name genoemd: het koken, verzamelen van manna, ploegen en oogsten, vuur aanmaken, hout verzamelen, lasten dragen, schoven binnenhalen, dieren opladen en handel drijven. Reizen was niet verboden. Dat blijkt ook duidelijk uit de geschiedenis der sunamietische vrouw in het tweede boek der Koningen. Toen zij bij haar man kwam om een jongen en een ezelin ten einde naar den profeet Eliza te reizen, zeide hij: „Waarom gaat gij heden tot hem? Het is geen nieuwe maan of Sabbath.”¹⁾ Dat zou die man niet gezegd hebben, indien het reizen op Sabbath verboden was geweest. Het verbod verder van huis te gaan dan 2000 ellen, of de zoogenaamde Sabbathstreke, is van lateren datum.

Deze afstandsbeplating komt slechts eenmaal voor in de Heilige Schrift, en wel in de Handelingen, waar we aldus lezen: „De Olijfberg, welke is nabij Jeruzalem, liggende van daar eene Sabbathstreke”.²⁾ De rabbijnsche beplating dat men zich op den Sabbath slechts 2000 ellen mocht verwijderen van zijn huis, werd niet willekeurig genomen. In Exodus lezen we met

¹⁾ II Kron. 4: 23. ²⁾ Hand. 1: 12.

betrekking tot den Sabbath: „Een ieder blijve in zijne plaats; dat niemand uit zijn plaats ga op den zevenden dag.” ¹⁾ Daarbij knoopte de rabbijnsche bepaling zich aan. Een goddelijk gebod is die bepaling geenszins. Het verbod in Exodus stond alleen in verband met de manna-inzameling. De 2000 ellen gronden de rabbijnen op Jozua's bevel aan de Israëlieten, om te zorgen voor een afstand van 2000 ellen tusschen hen en de ark des verbonds. ²⁾ Denzelfden afstand moesten de Israëlieten ook in acht nemen bij het geven van voorsteden aan de Levieten. ³⁾

Wie den Sabbath ontheiligde, werd ter dood gebracht. Wie dien heiligde, gezegend. Het werkverbod maakte het noodzakelijk om het voedsel te bereiden en al wat verder noodig mocht zijn op den voorafgaanden dag, die „de dag der voorbereiding” ⁴⁾ genoemd werd. Behalve het werkverbod werden bijzondere godsdienstige werkzaamheden geboden. Het dagelijksch offer moest verdubbeld, nieuwe toonbrooden moesten voor den Heere neergelegd en een heilige samenroeping in den tabernakel gehouden worden. Deze arbeid geschiedde vanzelfsprekend alleen door de priesters.

De inzetting van den Sabbath had betrekking op de schepping en op de uitleiding van de kinderen Israëls uit Egypte. Die dag moest gehouden worden ter eere Gods als den Schepper en Verlosser. Volgens het vierde gebod in Exodus zegende de Heere den Sabbathdag en heiligde denzelven, omdat Hij in zes dagen hemel en aarde gemaakt heeft, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. En volgens het vierde gebod in Deuteronomium heeft de Heere daarom geboden den Sabbathdag te houden, opdat Israël zou gedenken, hoe hij een dienstknecht geweest was, en dat God hem van

¹⁾ Ex. 16: 29. ²⁾ Joz. 3: 4. ³⁾ Num. 35: 5. ⁴⁾ Luc. 23: 54.

daar heeft uitgeleid door een sterke hand en een uitgestreken arm. De verhouding waarin Israël stond tot God was niet die van bloot schepsel. Zij waren een zeer bijzonder verlost volk.

Zoolang dan ook Israël den Sabbathdag heiligde, werden alle geboden des Heeren gehouden, en ging het Israël goed. Maar zoodra die heilige dag veronachtzaamd werd, verviel gansch Israël hand over hand, totdat van hen getuigd werd: „Zij spotten met de boden Gods, en verachtten zijne woorden; zij verleidden zichzelf tegen zijne profeten, totdat de grimigheid des Heeren tegen zijn volk opging, dat er geen heelen aan was.” ¹⁾

Wat wonder dan ook, dat Nehemia bij zijn terugkeer in Jeruzalem van heiligen ijver gloeide om den dienst van Jehovah te herstellen. We lezen daarvan in zijn eigen woorden: „In die dagen zag ik in Juda, die persen traden op den Sabbath, en die garven inbrachten, die zij op ezels laadden; alsook wijn, druiven en vijgen, en allen last, dien zij te Jeruzalem inbrachten op den Sabbathdag; en ik betuigde tegen hen ten dage als zij eetwaren verkochten. Daar woonden ook Tyriërs binnen, die visch aanbrachten en allerlei koopwaar, die zij op den Sabbath verkochten aan de kinderen van Juda en te Jeruzalem. Zoo twistte ik met de edelen van Juda en zeide tot hen: Wat voor een boos ding is dit dat gijlieden doet, en ontheiligt den Sabbathdag? Deden niet uwe vaders alzoo, en onze God bracht al dit kwaad over ons en over deze stad? En gijlieden maakt der hittige gramschap nog meer over Israël, ontheiligende den Sabbath.” ²⁾

Ongelukkig hadden Nehemia's woorden een eigenaardige uitwerking op de fanatici onder Israël. In de erkenning, dat al de ellende van het joodsche volk voortkwam uit hun onge-

¹⁾ II Kron. 36 : 16. ²⁾ Neh. 13 : 15-18.

hoorzaamheid aan de wet van Mozes, vervielen de Schriftgeleerden, de zich noemende uitleggers der wet tot een ander uiterste en een tegenovergesteld kwaad. Hun haarkloverijen stelden vast, dat er in den Pentateuch niet minder dan 613 voorschriften waren, 365 geboden en 248 verboden, vergezeld van ontelbare bijkomstigheden. En de Sabbath omvatte een grooter aantal spitsvondigheden dan eenig ander der ware of onderstelde Mozaïsche inzettingen. Het dikste deel van den Talmud is gewijd aan den Sabbath. En het is het thema van een groot deel der Midraschim. In den joodschen godsdienstcode Orach Chaim, een wetboek voor het dagelijksch leven, zijn de uitgebreidste verhandelingen over den Sabbath.

De heilige dag werd ontheiligd door bijgeloof en dweperij, en in de dagen van Christus' omwandeling treft het ons telkens, hoe Hij de zoogenaamde leeraars des volks moet bestraffen vanwege hun letterknechterij en dwaze overdrijving, ten opzichte van deze hoogst belangrijke, maar tevens zoo eenvoudige inzetting. En de beuzelachtige voorschriften, ongerijmde verzinsels en zotte verhalen in den Talmud, de Midraschim en godsdienstwetboeken in verband met den Sabbath, zijn legio. Een rabbijn verklaarde eens, dat de Sabbathswetten te vergelijken zijn bij bergen, die aan een haar zijn opgehangen. En deze vergelijking is zeer juist. Hier volgen eenige staaltjes uit het tractaat Sabbath van den babylonischen Talmud als voorbeeld.

Het eerste punt, waarom het in den babylonischen Talmud bij het tractaat *Sabbath* gaat, is de questie van het dragen van een last op den Sabbathdag. De bijbelsche wet is daaromtrent kort en sober en afdoende. Mozes gebood zeggende: „Man noch vrouw make eenig werk meer ten hefoffer des heilighdoms.”¹⁾

¹⁾ Ex. 36: 6.

En in Jeremia lezen we: „Zoo zegt de Heere: Wacht u op uwe zielen en draagt geenen last op den Sabbathdag, en brengt niet in door de poorten van Jeruzalem; ook zult gijlieden geenen last uitvoeren uit uwe huizen op den Sabbathdag, noch eenig werk doen; maar gij zult den Sabbathdag heiligen, gelijk als Ik uwen vaderen geboden heb.”¹⁾ Maar het rabbinisme maakt van dit eenvoudig gebod een ingewikkeld probleem door het in te deelen in acht verschillende voorschriften, na eerst nog tweeërlei last onderscheiden te hebben: het opnemen en het neerzetten van iets. Vervolgens hoe die last opgenomen kan worden van en neergezet in verschillende plaatsen. Men onderscheidt vier verschillende plaatsen: een particuliere plaats, een publieke plaats, een plaats die *Karmelith* genoemd wordt, en een vrije plaats. Daaruit vloeien natuurlijk voort ernstige overwegingen omtrent de rechte definitie van een particulier terrein, een publieke plaats, enz. En dan de groote vraag: wat is het minimum-gewicht van den last, waarvan het dragen als zonde geacht moet worden. Daarop antwoordden de rabbijnen: 't gewicht van een gedroogde vijg. Maar als nu een vijg voor de helft naar de eene, en voor de helft naar een andere plaats gedragen wordt, vormen dan deze beide daden te zamen een zonde?

Ten einde de Sabbathswetten eenigszins dragelijk te maken, ontstond er een ander tractaat in den Talmud, nl. het tractaat *Eroebin*, d.i. verbinding, letterlijk vermenging. Hierin wordt o.a. verklaard, hoe het mogelijk is plaatsen, waaruit het anders ongeoorloofd zou zijn dingen weg te dragen, zoodanig met elkander te verbinden, dat als 't ware door een geoorloofde verbeelding, deze plaatsen gezamenlijk een particuliere woning

¹⁾ Jer. 17: 21, 22.

vormen. Er zijn drie soorten van zulke vermengingen:

1° *Eroeb Chatzeroth*, die dient om de gemeenschappelijke rechten van verschillende personen op hetzelfde gebied in een hand te vereenigen. Wanneer nl. verschillende woningen een gemeenschappelijke binnenplaats of portaal hebben, waarvan allen gelijkelijk gebruik kunnen maken, dan moet, om den bewoners het vervoer uit hun woningen naar dat gemeenschappelijk gebied of omgekeerd op Sabbath te kunnen toestaan, door Eroeb-vermenging, het beschikkingsrecht over dat gebied aan een der bewoners worden afgestaan, door in zijn woning een brood neder te leggen en daarbij te zeggen: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld, die ons door uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt aangaande het gebod der vermenging.”

2° *Eroeb T'choemin*, dienende om een verlegging van woonplaats te markeeren, zoodat de belanghebbende, in plaats van de grenzen, waarbinnen hij op Sabbath mag gaan, te berekenen naar de grenzen zijner eigenlijke woonplaats, de hem toegestane 2000 ellen naar alle richtingen mag meten van zijn nieuwe woonplaats af, d.i. van de plaats waar zijn *Eroeb* ligt. Ter verduidelijking diene het volgende voorbeeld: Een Sabbathsreize strekt zich uit tot op 2000 ellen van iemands woning. Maar als iemand op Vrijdag aan de grens dier 2000 ellen provisie voor twee maaltijden neerzette, maakte hij die plek tot zijn woonplaats en mocht dan nog 2000 ellen verder reizen. —

3° *Eroeb Tabschilin*, wanneer een feest op Donderdag en Vrijdag valt, moet men — om op de feestdagen voor den Sabbath te mogen koken — voor den ingang van het feest een *Eroeb* maken, bestaande uit vleesch of visch of een ander

kooksel met brood. Men neemt den *Eroeb* over uit de hand van den persoon, die op den feestdag zal koken, en zegt behalve het reeds genoemde *Eroeb*-formulier, als volgt: „Door dezen *Eroeb* zal het ons geoorloofd zijn te bakken, te koken, warm te houden, licht te ontsteken en verder al het voor ons noodzakelijke te verrichten op den feestdag ten behoeve van den Sabbathdag; ons zoowel als allen, die in deze stad wonen.”

Wanneer de Sabbath naderde, mocht men niets nieuws beginnen: de kleermaker mocht zijn naaigerei niet opnemen, zoomin als de geleerde zijn pen, en men mocht ook geen kleeren nakijken. Een onderwijzer mocht zijn leerlingen niet toestaan te lezen, als hij het zelf ook deed. Al deze verordeningen waren voorzorgsmaatregelen. De kleermaker of de geleerde kon in het hanteeren van zijn gewoon arbeidsmateriaal vergeten dat de heilige dag aanbrak. En als iemand kleedingstukken nakeek, kon hij er toe komen een insect te doodden, wat strikt verboden is op den Sabbath. De onderwijzer zou de lamp kunnen verzetten om beter te zien.

Aangenomen, dat het aansteken der Sabbathslampen een wet is door Mozes op den Sinaï gegeven, werden de bestanddeelen van pit en olie natuurlijk ook weer tot brandende kwesties. Het tweede hoofdstuk van het genoemde tractaat Sabbath begint met de vraag: Met welke stoffen men het Sabbathlicht mag ontsteken en met welke men het niet mag ontsteken? Men mag het niet ontsteken, terwijl men tot pit gebruikt cederschors-vezels of ongehekeld vlas of afval van zijde of wilgenbast-vezels of draden, die van den brandnetel gedraaid worden, of van kroos, dat op het water groeit. Deze allen mogen niet als pit gebruikt worden. Tot voeding van de vlam mag men niet gebruiken: pek, was, olie van katoenpitten, noch olie, die wegens

onreinheid verbrand moet worden, noch het staartvet, noch ander diervet.

Een licht uitblazen op Sabbath is verboden. Maar als iemand het licht uitblaast uit vrees voor Gojim of roovers of een boozen geest of ter wille van een gevaarlijke zieke, opdat deze inslape, is hij vrij van straf. Indien hij echter de lamp of de olie of de pit wil sparen, dan is hij strafschuldig.

Alle voorafgaande voorschriften hadden betrekking op de voorbereiding voor en het intreden van den Sabbath. Daarop volgen de wetten betreffende den Sabbathdag zelf. Hoe b.v. de dieren te behandelen zonder de wet betreffende hun rust te overtreden. Een belangrijke questie in dit verband is wat en welke ornamenten de dieren wel of niet mogen dragen. Dan komen de wetten over de kleeding van een Jood of Jodin op den Sabbathdag. Welke kleeren en ornamenten wel of niet als last beschouwd moeten worden. Een sieraad dat men bij het nemen van een bad af zal moeten leggen, mag een vrouw op Sabbath niet dragen. Evenmin mag zij in een spiegel kijken op Sabbath, vanwege het gevaar dat zij een grijze haar op 't hoofd zal ontdekken en die uittrekken, en zoodoende de Sabbathswet overtreden en een groote zonde begaan.

Er worden veertig min één hoofdverrichtingen op den Sabbath genoemd, die men meent volgens de Schrift, alsdan te moeten verbieden, als daar zijn: zaaien, ploegen, maaien, schoven binden, dorschen, wannen, schiften, malen, zeven, kneden, bakken; schapen scheren, de wol wasschen, verven, spinnen, op den weefstoel brengen, de beide zelfkanten maken, twee draden weven, twee draden scheiden, een knoop leggen, een knoop losmaken, twee steken naaien, lostornen om twee steken te doen; vangen van wild, dit doden of zouten, de huid

behandelen, het haar er van afschrappen, de huid doorsnijden, twee letters schrijven; bouwen, afbreken, vuur uitdooven, vuur aansteken, den hamer hanteeren, en iets van de eene bezitting naar de andere dragen. Dit zijn de Aboth, de voornaamste werken, die verboden zijn. Maar uit elk dezer vloeide weer een aantal andere voort, die men Toldoth, afstammelingen, noemde. Dat zijn die, welke in eigenaardigheid met de eerste overeenkomen. Bijvoorbeeld: graven houdt verband met ploegen, het hakken van kruiden met malen, aren plukken met maaien, enz.

Een van de meest zonderlinge verordeningen voor den Sabbath is wel deze: dat niets op dien dag aangeraakt of gegeten mocht worden dan wat uitdrukkelijk op den werkdag toeberaid was, volgens de uitdrukking „van wege *Moektzah*”, d.i. niet met het doel. Ongeveer vijftig gevallen worden opgenoemd, waarin deze term haar toepassing vindt. Wanneer b.v. een kip op Sabbath een ei legt, is het verboden dit te eten, omdat het niet bestemd kon zijn om op een werkdag gegeten te worden, aangezien het toen nog niet gelegd was. Daarentegen, als de kip niet langer voor de eieren gehouden werd, maar om vet te mesten, dan zou dat ei wel gegeten mogen worden als vormende een stuk van de kip dat afgevallen was.

Wij gaven maar enkele voorbeelden uit de talloos vele Sabbathswetten in Talmud en joodsche codes. Maar zeker genoeg om ons een voorstelling te geven van den joodschen Sabbath in Jezus' dagen, en bij vernieuwing te verstaan dat telkens wederkeerend conflict ten opzichte van de beteekenis van dien dag tusschen Hem en de schriftgeleerden en farizeën.

Een korte beschrijving van den Sabbath, zooals deze thans door den godsdienstigen Jood wordt gevierd, moge hier volgen.

Daartoe begeven we ons op Vrijdagmiddag naar een joodsche woning, om de verschillende verrichtingen op dien dag en den daarop volgenden dag gade te slaan.

Vooreerst zien wij de vrouw des huizes bezig om van de fijnste bloemsoort deeg te maken en in verschillende brooden te verdeelen. Maar voordat ze tot het laatste overgaat, neemt ze een stuk eraf, rolt dit in een bepaalden vorm en werpt dit in den gloeienden oven, die daar tevoren voor gereed gemaakt is. Terwijl ze dit doet, zegt zij: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door Uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt *challah*¹⁾ van het deeg af te zonderen.” Deze handeling is gegrond op de volgende woorden van Numeri: „Als gij zult gekomen zijn in het land, waarhenen Ik u inbrengen zal, zoo zal het geschieden, als gij van het brood des lands zult eten, dan zult gij den Heere een offer offeren.” Dit voorschrift geldt alleen in het land, en bij het bestaan van een heiligdom met priesters voor den dienst, maar gelijk in zooveel stelt het rabbinistische Jodendom zich ook hierin tevreden met een surrogaat. Het zou een vreeselijke overtreding zijn, als men van dat brood at zonder eerst deze formaliteit te verrichten. De Talmud zegt: „Wegens drie overtredingen sterven vrouwen in barenstijd: als zij niet acht geven op de wetten bij eigen onreinheid, als zij verzuimen *challah* af te zonderen en het Sabbathlicht te ontsteken.” Vervolgens kneedt de huisvrouw het deeg in langwerpigen vorm, en versiert met een of ander fraai vlechtmotief, plaatst zij de brooden in den oven. Dan begint zij met verschillende geurige schotels klaar te maken, die gedeeltelijk gekookt, gedeeltelijk weggezet worden voor nadere behandeling. Terwijl de opwekkende geuren van visch,

¹⁾ Heffing, „*challah*” genoemd.

soep, gestoofd vleesch, e.d. het huis vervullen, is het wasschen en kleeden der kinderen aan de beurt. Het brood wordt uit den oven genomen en de inhoud der verschillende pannen en ketels is intusschen ook voor het gebruik gereed geworden. Nu stookt zij den oven aanmerkelijk heeter en zoodra deze den vereischten hittegraad bereikt heeft, plaatst zij er de te voren weggezette spijzen in en sluit dien min of meer hermetisch tot den volgenden dag, wanneer zij gebruikt moeten worden.

Maar waar is de heer des huizes? Ook hij heeft zich gereed gemaakt. Gebaad en gewasschen komt hij in zijn beste plunje vroolijk en opgewekt te voorschijn. Wie hem in den dagelikschen arbeid gedurende de afgelopen werkdagen heeft gezien, herkent hem ternauwernood in deze Sabbathsgestalte. Zijn vrouw geeft hem een proefje van het feestmaal en gaat dan heen om zelf toilet te maken. Haar echtgenoot benut dien tijd door den hebreuwschen Pentateuch met een chaldeeuwsche paraphrase te nemen en daaruit het gedeelte voor den volgenden dag te zingen: het oorspronkelijke twee maal en de paraphrase eenmaal. Chassiedim knippen op Vrijdag de nagels kort af. De reden, die voor deze gewoonte gegeven wordt, is de volgende. Voordat Adam viel, was het lichaam van hem en van Eva gehuld in een bedekking van soortgelijke substantie als die der nagels. Als echter de eerste zonde bedreven werd, verloren zij deze omhulling, waarvan de sporen alleen nog maar overbleven aan de uiterste lichaamsdeelen in de nagels van vingers en teenen. De nagels zijn dus voor de booze geesten, die zich in dien val verheugen, een herinneringsteeken daaraan, en zij vinden er hun vermaak in lange nagels te gebruiken om hun boozen invloed op de menschen uit te oefenen. Op den Sabbath behoort men eenig en alleen den Heere te dienen, en moet men dus allen

invloed van den booze trachten te fnuiken. De afgesneden nagels moet men verbranden. Daar ligt zulk een tooverkracht in, dat men gevaar loopt, door er op te trappen den schadelijken invloed der booze geesten te ondervinden. Bijzonder is de vrouw bij eventueele bevalling daar de dupe van, omdat door haar schuld de mensch dit nagelomhulsel verloor!

Alles is nu klaar: de tafel is gedekt, de bedden zijn gespreid, het huis in orde en het wordt tijd voor de synagoge. Doch eerst moet de huisvrouw nog de Sabbathslampen aansteken.

Volgens de joodsche wet „moeten mannen (waar geen vrouw is) zoowel als vrouwen op Sabbath een brandende lamp in huis hebben. Zelfs zij, die niets te eten hebben, zijn verplicht te gaan bedelen, om olie te kunnen koopen, en de Sabbathslamp te kunnen aansteken”. Dat gedaan hebbende, roept de heer des huizes zijn jongens en met gezwinden stap gaat hij met hen naar de synagoge. Dit is het voorschrift der rabbijnen, volgens hetwelk men daarentegen van de synagoge huiswaarts moet keeren met loomen, dragen tred.

De synagoge is gevuld naar mate er godsdienstige Joden daar ter plaatse wonen. Na het gewone Minchan-gebed, worden de zes psalmen ¹⁾ gereciteerd. Dan zingt de voorzanger het welkomstlied aan de Sabbathsbruid van den middeleeuwschen dichter, Rabbi Salomo Alkabets, *Lecha Dodi* genoemd, naar de eerste twee woorden van dat lied. Het lied bestaat uit negen verzen en zeer aandoenlijk zijn de volgende regels: „Schud van u af het stof, sta op, bekleed u met de gewaden uwer pracht, mijn volk, door den zoon van Isaï, den Bethlehemiet. ²⁾ Nader tot mijne ziel, verlos haar.” Het refrein van dit lied luidt:

¹⁾ Ps. 95-99 en 29. Een psalm voor elken dag der week.

²⁾ D.i. de Messias.

„Kom, mijn vriend, de bruid tegemoet! Laat ons den Sabbath begroeten." Na afloop van den dienst groeten vrienden en bekenden elkander met den vroolijken uitroep: „Een goeden Sabbath!" Bij het verlaten van het gebouw verzamelen zich een groot aantal joodsche vreemdelingen omtrent de deur. Ieder synagogebezoeker, die dat maar eenigszins kan, neemt er een of twee mee naar huis. Het huis is vroolijk verlicht. Want Rabbi Jose, de zoon van Rabbi Chanina, heeft gezegd: „Op Sabbathavond wordt iedereen van de synagoge door twee engelen naar huis begeleid. Een goede engel en een booze. En als hij thuis komt en de Sabbathslamp vindt branden, de tafel gedekt, de bedden gespreid, dan zegt de goede engel: „God geve, dat dit den volgenden Sabbath wederom zoo zij." En de booze engel zegt zijns ondanks „Amen". Maar als het niet aldus wordt aangetroffen, dan zegt de booze engel: „God geve, dat dit op den volgenden Sabbath wederom zoo zij." En dan zegt de goede engel zijns ondanks: „Amen"."

Ook de vrouw des huizes ziet er heel anders uit dan kort tevoren. Ook zij heeft haar beste kleeren aangetrokken en een glans van genoegen ligt op haar gelaat.

De Sabbathsgroet wordt vaak herhaald, terwijl de huisvrouw de haar onbekende gasten hartelijk welkom heet. Al de kinderen verzamelen zich nu rond den vader, een voor een buigen zij hun hoofd voor hem, hij legt hun de handen op en spreekt een zegen over hen uit. Tot de jongens zegt hij: „God doe u worden als Ephraïm en Menasche", en tot de meisjes: „God doe u worden als Sara, Rebekka, Rachel en Lea." Dan vult hij een beker met wijn, zegt eenige voorgeschreven formules op, *Kiddoesch* geheeten, en de ceremonie der Sabbathswijding is afgelopen.

Water wordt nu rondgediend voor het wasschen der handen en de huisvader plaatst zich aan het hoofd der witgedekte tafel. Voor hem liggen onder een geborduurd kledje twee der Sabbathsbrooden, die wij den vorigen dag zagen bakken. Hij zegt: „Geloofst Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die het brood uit de aarde doet voortkomen”, en verdeelt een der brooden in sneedjes voor al de familieleden en de gasten, die ook aan tafel zitten. Een uitgebreid avondmaal volgt. Tusschen de verschillende gangen zingt men Vrijdagavondzangen ter eere van den Sabbath. Na afloop en na het dankformulier wordt dit zingen voortgezet, ook met de bureh, die nu en dan binnenkomen. Ten slotte vertelt men elkander verhalen over den een of anderen wonderrabbi, want de Sabbath moet een verlustiging zijn. Rabbi Jochanan toch zegt: „Een iegelijk, die zich in den Sabbath verlustigt, krijgt een onbegrensd erfdeel.” Rabbi Juda zegt: „Een iegelijk, die zich in den Sabbath verlustigt, voor dien worden zijn hartewenschen vervuld.” En een andere Rabbi zegt: „Wie den Sabbath naar de voorschriften houdt, dien worden al zijn zonden vergeven, al ware hij ook een afgodendienaar.” De vreemde gasten deelen in dit alles, waardoor zij geheel vergeten, dat zij vreemdelingen zijn.

Ten slotte is het tijd om ter ruste te gaan en het gezelschap neemt afscheid tot den volgenden ochtend. De morgen breekt aan in een weldadige stilte en rust. Het is alsof alles geluk en vreugde ademt en alsof de Vredevorst zelf woont in de vrome en godvruchtige sfeer van het huis. De diensten in de synagoge, de Sabbathsgezangen in het gezin, het aangename verkeer onderling, alles schijnt mede te werken, om de gelukkige stemming der vrome Sabbathsvierders te verhoogen. De rabbijnen geven er een verklaring aan door te beweren, dat de ware

Israëliet dien dag gezegend wordt met een *neschama jetherah*, een extra Sabbathziel. De geheele dag wordt besteed aan gebed, gezang, maaltijden, lezen en conversatie.

Na zonsondergang neemt men afscheid van den Sabbath, *Habdala* ¹⁾ geheeten. Bij die gelegenheid neemt de heer des huizes een beker wijn en zegt: „Zie, de Heere is mijn hulp, ik vertrouw en word niet verschrikt, want mijn sterkte en mijn zang is God, de Eeuwige, en Hij was mij tot hulp.” En wat daarop volgt. Hij richt nu het oog op den beker met wijn en op het licht, en zegt: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Schepper van de vrucht des wijnstoks.” Dan neemt hij specerijen en zegt: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Schepper van verschillende specerijen”, daarna snuift hij den geur op en laat de specerijen bij alle aanwezigen rondgaan. Vervolgens neemt hij wederom den beker en zegt: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die een onderscheid hebt gemaakt tusschen heilig en ongewijd, tusschen licht en duisternis, tusschen Israël en de volkeren, tusschen den zevenden dag en de zes werkdagen; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die een onderscheid maakt tusschen heilig en ongewijd, vergeef onze zonden; vermeerder ons kroost en ons geld als het zand en als de sterren in den nacht.”

Waar schrijver dezes vandaan komt wordt de Sabbath met een feestelijk maal, *Melaweh Malkah* ²⁾ geheeten, uitgeleid. Het maal bestaat uit de overschotjes der drie verplichte Sabbath-maaltijden, die elke Jood moet gebruiken. Onder de Chassiedim wordt bij die gelegenheid nog gedanst en gezongen.

Dat vrome Joden, ondanks de ontelbare nuttelooze, lastige,

¹⁾ Scheiding tusschen den heiligen Sabbath en de profane werkdagen.

²⁾ Het uitgeleide der Koningin.

drukkende en ondragelijke Sabbathswetten, zich nochtans in dien dag kunnen verlustigen, is alleen te verklaren uit het feit, dat de wekelijksche rustdag, als goddelijke instelling, zich niet laat vernietigen — ook niet door rabbijnsche wetten. Dezelfde Schriftgeleerden, die de wetten maakten, moesten — om den Sabbath mogelijk te maken — andere wetten uitvinden om de eerste te kunnen ontwijken. Om maar één voorbeeld te noemen: Men mag geen zakdoekje in zijn zak dragen op den Sabbath, maar men mag het wel om het been binden, want dan kan het als kouseband beschouwd worden. De wekelijksche rustdag als zoodanig behoort nu eenmaal tot het natuurlijke leven van den mensch. Het is voor den mensch beslist noodzakelijk één dag van de zeven te rusten. Zelfs bij volkeren, die het verst van God zijn afgeweken, onderhoudt men, zij het ook om lichamelijke redenen, den rustdag. In de fransche revolutie wilde men de week van zeven dagen door een week van tien dagen vervangen. Doch de praktijk heeft bewezen dat dit onmogelijk was. Slechts zeer kort heeft dat geduurd. Maar dat wil niet zeggen dat de Sabbath overal gehouden wordt, zooals God het verordineerd heeft. Neen, ook in het Jodendom niet.

In een tijd als den onzen, waarin het materialisme den geheelen mensch dreigt in beslag te nemen, gaat de wekelijksche rustdag, zienderoogen achteruit. Hoe jammer toch! zoo mogen wij uitroepen. Zij weten niet wat zij doen. Ze weten niet hoeveel schade zij zichzelf, hun kinderen en de heele maatschappij berokkenen. „Welgelukzalig is de mensch... die den rustdag houdt zoodat hij dien niet ontheiligt, en die zijn hand bewaart van eenig kwaad te doen.”¹⁾

Zoowel aan den oud-testamentischen Sabbath als aan den

¹⁾ Jes. 56: 1.

nieuw-testamentischen Zondag ligt een onbetwistbaar en een onveranderlijk feit ten grondslag. En dat feit is het bestaan eener groote behoefte. „De Sabbath is gemaakt om den mensch, en niet den mensch om den Sabbath.” Deze uitspraak van den Heere Jezus bevestigt dit feit. En zoowel de wetenschap als de historie vallen in hun ervaring deze uitspraak bij en bewijzen, dat de geregelde terugkeer van een rustdag gebiedend noodzakelijk is voor de welvaart, ja zelfs een bestaansvoorwaarde uitmaakt voor de menschheid.

Want de mensch kan niet buiten rust. De rust van den nacht is maar een gedeeltelijke vervulling dier behoefte. De mensche-lijke geest moet op geregelde tijden tot adem komen om met vernieuwde energie de voorgestelde loopbaan te kunnen loopen.

De muziek vraagt de pauze om in nieuwe bezieling en kracht zich te verheffen. Zonder deze verliest ze haar bekoring en mist ze haar doel. Zelfs de machine loopt warm en verslijt noodeloos door onafgebroken beweging. Zij moet afkoelen. En de natuur kan niet buiten den wintertijd om nieuwe levenskrachten te verzamelen en zich alzoo voor te bereiden voor de komende lente. Zoo was de Sabbath in een zijner grondbeginselen de vervulling der behoefte aan rust. En het vierde gebod alzoo de openbaring van Gods voorzienige goedheid en oneindige wijsheid.

Door de zonde is de Sabbath een getuige tegen den mensch — ook den joodschen mensch — geworden. De zonde heeft den Sabbath ontheilgd. Het houden ervan kon niet langer zijn, wat het eens was: de viering der verkregen rust. Het werd evenals alle joodsche feesten, slechts een herinnering aan wat eens was, maar voorgoed voorbijging. Het was onmogelijk, dat God langer kon rusten in en met zijn schepping, die door de zonde bezoedeld en bedorven was. En zoo bleef er van den

Sabbath niets anders over dan de vage herinnering aan een dag van heilige rust, door de zonde voor altijd verstoord. En evenwel moest de Sabbath gehouden worden: 1° vanwege de herinnering, 2° als een wekelijksch terugkeerende erkenning van God als den Schepper aller dingen, 3° als een genadegave Gods aan den mensch. Is het geen genade in een wereld als de onze, dat er nog een zevende dag is, waarop de mensch een oogenblik verademing heeft van den arbeid en van het zweet zijns aanschijns? En ten 4° als een belofte Gods voor een komenden en blijvenden Sabbath. Een Sabbath, die niet bloot sprak als een herinnering van schuld, maar integendeel van de verlossing dier zonde, die den oorspronkelijken Sabbath verwoestte.

Christus heeft op den „grooten Sabbath”, toen zijn lichaam ter ruste was neergelegd, den Sabbath der oude schepping, die, der ijdelheid onderworpen, zucht onder de dienstbaarheid der verderfenis, mede den dood prijsgegeven. In zijn opstanding verrees de nieuwe Sabbath op den eersten dag der week, als de rustdag in de heerlijkheid en de kracht eener nieuwe schepping. Zoo iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel, een nieuwe schepping. Het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden. In Christus, ons Hoofd, is dit ons deel. Voorwaar, een nieuwe Sabbathdag betaamde dezulken.

Zeker, daar is geen bijzonder gebod omtrent de omzetting van den zevenden in den eersten dag der week, maar de apostolische gewoonte staat gelijk met de apostolische verordening. Sedert 's Heeren opstanding is de eerste dag der week altijd een geheiligde en gezegende dag geweest. Bijzonder op dien dag kwamen de discipelen tezamen tot het gebed, de prediking en de broodbreking, en de heerlijke Openbaring des Heeren aan

den geliefden discipel geschiedde ook op den dag des Heeren.

De Sabbath is op den grooten Sabbath met Christus begraven in den dood, maar op den eersten dag der week met Hem opgestaan tot een nieuw leven. Een nieuw leven, niet meer als dag der wet, want het juk der wet is verbroken, maar als een dag der genade. De geloovige ziet haar instelling ook voor den natuurlijken mensch als een genadegave van Godswege tot vernieuwing van kracht naar lichaam en geest ten behoeve van den wekelijkschen arbeid. Hij ziet haar als een recht van den naaste, een recht, dat nooit ongestraft geschonden wordt, al meent de dwaas, dat hij wijzer is dan God en veracht hij de goedertierenheid Gods.

Hij, die met Christus gestorven en opgewekt is, heeft ook in dit opzicht de vervulling der belofte: „Ik zal mijn wetten in hunne harten schrijven.”¹⁾ En daardoor kan hij zingen: „Uwe inzettingen zijn mij gezangen geweest ten dage mijner vreemdelingschappen.”²⁾ Die eerste dag der week, geheiligd tot een dag der aanbidding, is hem lief, een gezang geworden, een aanvankelijke vervulling van dat eene ding, dat hij van den Heere begeerd heeft, nl. alle dagen zijns levens te mogen wonen in het huis des Heeren om de liefelikheden des Heeren te aanschouwen en te onderzoeken in zijn tempel. Zijn hart gaat daarnaar uit gelijk een hert schreeuwt naar de waterstroomen. Die dag is hem de voorsmaak van de eeuwige aanschouwing der schoonheid des Konings, die hem wacht. Het is hem zalig althans dien eenen dag uit alle aardsch gedruisch te mogen naderen, Gods heilstem te hooren, zich te verlustigen in de liefelikheden der genade en dieper ingeleid te worden in hare heilige geheimnissen.

¹⁾ Jer. 31: 33. ²⁾ Ps. 119: 54.

1848

1849

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

1858

1859

1860

1861

1862

1863

1864

1865

1866

1867

1868

1869

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

ROUSJ HASJONO

ROUSJ HASJONO ¹⁾

VOLGENS den Talmud zijn er vier *Rousj Hasjonos*, nieuwjaarstijden, in het jaar: Het Nieuwjaar der Feesten, het Nieuwjaar van het Vee, het Burgerlijk Nieuwjaar en het Nieuwjaar der Boomen.

1. HET NIEUWJAAR DER FEESTEN. Dit valt op den eersten dag van de maand *Nisan* ²⁾, in Exodus „de eerste van de maanden des jaars” ³⁾ genoemd. En dat wel, omdat alle andere joodsche feesten naar het in de maand Nisan vallend Paaschfeest geregeld worden. Zoo bepaalt bijvoorbeeld altijd de dag (Zondag, Maandag enz.) van den eersten Paaschdag *Tischab' Ab* — den vastendag over de verwoesting van Jeruzalem; de dag van den tweeden Paaschdag dien van *Sjowoeous* — het Pinksterfeest; de dag van den derden Paaschdag dien van *Rousj Hasjono* — Nieuwjaar; de dag van den vierden Paaschdag dien van *Simchas Thouro* — de Vreugde der Wet; de dag van den Vijfden Paaschdag dien van *Joum Kippoer* — Grooten Verzoendag; de dag van den zesden Paaschdag dien van *Poerim* — het Hamanfeest.

De eerste Nisan wordt ook *Rousj Hasjono l'Melachim*, het Nieuwjaar der koningen, genoemd. Men beweert, dat de koningen hun regeeringsjaar van dezen dag af begonnen te rekenen. Wanneer bijvoorbeeld een koning den 29sten van de laatste maand (*Adar*) zijn regeering aanvaardde, werd deze eene

¹⁾ Joodsch Nieuwjaarsfeest. ²⁾ Maart. ³⁾ 12: 2.

dag hem voor een heel jaar gerekend.

2. HET NIEUWJAAR VAN HET VEE. Dit valt op den eersten dag van de maand *Elul* ¹⁾. Daarnaar werd de ouderdom van het vee bepaald en het geven der tienden van al het vee binnen dat jaar geboren.

3. HET BURGERLIJK NIEUWJAAR. Dit valt op den eersten dag van de maand *Tischri* ²⁾, die volgens de rabbijnen de eerste scheppingsdag geweest is en waarnaar de jaren van het welbehagen des Heeren, of jubeljaren, gerekend werden.

4. HET NIEUWJAAR DER BOOMEN. Daarvoor heeft de school van Hillel den 15en dag van de maand *Schebat* ³⁾ bepaald. Men ging na in hoever de knoppen voor of na dien dag uitbotten. Van de boomen, die vóór dien dag uitbotten, had men geen tienden der vruchten te geven. Men beweerde ook, dat na het einde van den winster juist op dien lentedag de nieuwe levenssappen de vezelen der boomen begonnen te doortrekken.

Het burgerlijk nieuwjaar der tegenwoordige Joden wordt gevierd op de eerste twee dagen van de maand *Tischri* en is, naast den Grooten Verzoendag, het heiligste en meest indrukwekkende feest in den joodschen kalender. Het wordt over 't algemeen onder de Joden *Rousj Hasjono genoemd*, ofschoon het volgens Leviticus ⁴⁾ *Zichron Teroeah* — het feest des geklanks — moest heeten. Daar lezen we: „In de zevende maand, op den eersten der maand, zult gij eene rust hebben, eene gedachtenis des geklanks, eene heilige samenroeping.” Volgens de rabbijnen zou deze dag — zooals reeds gezegd is — de eerste scheppingsdag geweest zijn. Zij gronden op hun bewering het woord *Bereschit*, het eerste woord van Genesis. Wie dat woord in 't hebreeuwsch leest zal zien, dat naast de letter *Alef* (die tegelijk ook het getal

¹⁾ September. ²⁾ October. ³⁾ Februari. ⁴⁾ 23: 24.

1 voorstelt) alle letters van het woord *Betischri* (d.i. in de maand Tischri) worden gevonden. En in plaats van „Bereschit (d.i. in den beginne) schiep God den hemel en de aarde”, lezen de rabbijnen: „*Alef betischri* (d.i. de eerste in de maand Tischri) schiep God den hemel en de aarde.”

De twee nieuwjaarsdagen met den Grooten Verzoendag samen zijn onder de Joden over de geheele wereld ook bekend onder den naam van *Joumin Nouroiem* — verschrikkelijke dagen. Waarom verschrikkelijk? Omdat zij dagen des gerichtts zijn, waarop de Heere over het lot van elken mensch over het geheele jaar beslist. In het tractaat *Rousj Hasjono* van den Babylonischen Talmud lezen wij als volgt:

„Drie boeken worden met Nieuwjaar opengeslagen: een is dat der volkomen goddeloozen, het tweede der volkomen rechtvaardigen, en het derde der middelsoort-menschen. De volkomen rechtvaardigen worden dadelijk ingeschreven en verzegeld ten leven. De volkomen goddeloozen worden dadelijk ingeschreven en verzegeld ten doode. Voor de middelsoort-menschen blijft de zaak onbeslist van Nieuwjaar tot den Grooten Verzoendag. Verdienen ze het in dien tusschentijd (door boete en goede werken), dan worden zij ingeschreven ten leven; verdienen ze het niet, dan worden ze ingeschreven ten doode.”

Een volkomen rechtvaardige is, volgens Rabbi Mozes *ben Maimon* (Rambam) in het tractaat *Teschoevah* van zijn codex *Mischne Thouro*, iemand wiens verdiensten zijn zonden overtreffen. Een volkomen goddelooze is iemand, wiens zonden zijn verdiensten overtreffen. Een middelsoort-mensch is iemand bij wien zonden en verdiensten tegen elkaar opwegen.

Vanwege het strenge gericht door God in die dagen over alle redelijke wezens gehouden is het noodig om reeds vroeg met

boete, vasten en bidden te beginnen. En wel bij den aanvang der voorafgaande maand *Elul*. Gedurende die dagen moet elke Jood zichzelf onderzoeken, zijn zonden belijden, om zodoende in het gericht te kunnen bestaan. Hij moet gedurende die dagen trachten minstens zooveel goede werken te verrichten, dat het getal zijner verdiensten dat zijner zonden overtreft. Vooral op den dag vóór Nieuwjaar worden er veel aalmoezen onder de armen verdeeld, opdat ook zij in staat zullen zijn zich het noodige voor de feestdagen te verschaffen. Armen, die voorheen gewoon waren aan verscheidene gerechten op hun tafel, moet men helpen, opdat zij daarin geen gemis voelen.

Het is een gewoonte op *Erev Rousj Hasjono* ¹⁾ naar het kerkhof te gaan en bij de graven der heiligen en bloedverwanten te bidden. Het volgende is een aanhaling van het gebed dat daar dan gelezen wordt:

„Heere der wereld, beheerscher der zielen, neem mij en mijn oprechte boeten genadig aan! Hoor mijn smeeken en mijn bidden, en vervul mijn wensch ter wille van de vermoorde heiligen en rechtvaardigen, hetzij grooten of kleinen, mannelijke of vrouwelijke, die verdronken, verbrand, opgehangen, geradbraakt, levend begraven of op eenige andere wijze om het leven gebracht werden, en dat wijl zij uw eenheid niet wilden verloochenen. Ter wille van hen, die, waar ook, een gewelddadigen dood ondergingen en hun bloed vergoten als water om uws heiligen naams wil. Tot hun eer kwam ik herwaarts, om bij hun ziel en lichaam te bidden. Heere der wereld, laten hun verdiensten mij ten goede komen, opdat ik en al mijn nabestaanden en alle kinderen Israëls om hunnentwille bewaard worden voor alle boos, onrechtvaardig oordeel, lastering, ge-

¹⁾ Dag voor Nieuwjaar.

vangenis en welke zware beproeving ook, en dat mijn ziel waardig moge zijn, om in het paradijs een rustplaats bij hen en bij de zielen van alle rechtvaardigen te bekomen."

Ook het bad mag op dien dag niet vergeten worden. Vrome Joden dompelen zich driemaal in het water op grond van Ezechiël 36 : 25: „Dan zal Ik rein water op u sprengen en gij zult rein worden; van alle uwe onreinheden en van alle uwe drekgoden zal Ik u reinigen." Wegens het driemaal vermelden der onreinheid heeft er een drievoudige onderdompeling plaats.

Tegen den avond trekt elke feestvierende Jood op naar de Synagoge voor het *Mincha*- en *Maariv*-gebed. ¹⁾ Bij die gelegenheid wordt er, gelijk op andere joodsche feestdagen, het zogenoemde *Athou bechartounoe*-gebed opgezegd, waarin Israëls roem verkondigd wordt: „Gij hebt ons uitverkoren uit alle volkeren, Gij hebt ons bemind en een welbehagen in ons gehad, Gij hebt ons verheven boven andere natiën en ons geheiligd door Uwe geboden, Gij onze Koning, hebt ons tot uwen dienst doen naderen en uwen grooten en heiligen naam over ons genoemd. Gij, Eeuwige, onze God, geeft ons met liefde dezen gedenkdag, een dag des geklanks, een heilige samenroeping, ter gedachtenis aan den uittocht uit Egypte." Na afloop van het *Maariv*-gebed wenscht men elkander nieuwjaar met de volgende woorden: „Dat gij moogt ingeschreven worden voor een goed jaar", waarop de andere antwoordt: „Gij ook". Daarop gaat men naar huis.

Thuis is de tafel gedekt, de lichten branden, alles ziet er echt feestelijk uit en wacht alleen op den huisvader om het feestmaal te beginnen. Bij dezen maaltijd worden er bijzondere spijzen gebruikt, die gelegenheid geven tot bijzondere zegen-

¹⁾ Namiddag- en avondgebed.

beden. Zoo gebruikt men bijvoorbeeld zoete appelen, gedoopt in honing, en de zegen daarbij uitgesproken, luidt: „Geloofd zijt Gij, o Jehovah, die de vruchten hebt geschapen. Laat het uw wil zijn, o Jehovah, onze God, en God onzer vaderen, dat dit nieuwe jaar voor ons een goed en zoet jaar zij.” Men eet granaatappelen en men zegt: „Dat onze verdiensten zich vermenigvuldigen gelijk een granaatappel.” Ook wordt er wat de rabbijnen noemen *Silka*, d.i. mangelwortel, gegeten. *Selak* beteekent in 't Chaldeeusch „verwijderen”, en geeft dus gelegenheid tot de bede: „Laat het uw wil zijn, dat onze vijanden verwijderd worden.” En zoo voort.

Den volgenden morgen staat men vroeger op dan gewoonlijk, om tijdig in de Synagoge te zijn. Voor de *Chazzan*, de voorganger, als *Sjelijach Zibboer*, de gezant der gemeente, zich naar den lessenaar begeeft, moet hij een drietal gebeden opzeggen „met groote toewijding, siddering en beving”. Hier volgen een paar korte aanhalingen daaruit:

„Het behage U, die groot en geducht zijt, mij in uwe tegenwoordigheid op heden een liefelijke en aangename stem te verleenen; mocht zij mij niet begeven, mocht mijn keel niet droog, maar mijn stem welluidend en krachtig zijn, zooals er staat: en het geluid der bazuin werd sterker. Amen. Sela.

O, moge het U behagen, o Jehova, God van Abraham, de God van Izak en de God van Jacob; de groote en vreeselijke God, de „Ik zal zijn, die Ik zijn zal”, dat al de engelen, die gesteld zijn over de gebeden, mijn gebed heenvoeren tot den troon uwer heerlijkheid en het in uwe tegenwoordigheid uitspreiden, ter wille van al degenen, die rechtvaardig, vroom, volmaakt en oprecht zijn; en om uws heerlijken, grooten, machtigen en vreeselijken naams wille.

Want Gij hoort het gebed van het volk Israël in genade. Ge-loofd zijt Gij, o God, die het gebed hoort."

De gebeden op dit feest zijn legio. Zij bevatten niet minder dan ongeveer drie honderd bladzijden der feestgebeden. Som-mige ervan zijn mooi, doch velen zijn den naam van gebeden niet waard. Het *Hallel* ¹⁾ dat op alle feestdagen gelezen en ge-zongen wordt, mag nu niet gebruikt worden. De reden daarvan vinden wij in het volgende verhaal: „De dienende engelen vroegen den Heilige, gezegend is Hij: Heere der gansche we-reld, waarom worden met Nieuwjaar en Grooten Verzoendag door Israël de liederen niet gelezen? En Hij antwoordde hun: Is het mogelijk, dat Israël, wanneer de Koning zit op den troon des gericht's met de boeken der levenden en de boeken der dooden geopend voor zich, liederen kan zingen!" ²⁾

Behalve al deze gebeden, wordt op de twee Nieuwjaarsdagen de bazuin of *Sjoufor* geblazen. Een *Sjoufor* is de horen van een ram of bok. De hoornen van kalveren, koeien of stieren achten de rabbijnen niet geoorloofd, als zouden zij bij God de herinne-ring verlevendigen aan de zonde met het gouden kalf door Israël eenmaal begaan. Om diezelfde reden mogen ook geen versierselen van goud aan den *Sjoufor* aangebracht worden. De ramshoren herinnert God aan Abraham, die Hem zijn eenigen zoon wilde offeren. Doch God liet hem een ram zien, die in Izaks plaats ten offer gebracht werd. De bazuin moet zijn zonder vlek of rimpel.

De *Baal Toukija*, de *Sjoufor*-blazer, moet een man van goe-den naam en zoo mogelijk een geleerde zijn. Kinderen, vrouwen en slaven zijn niet verplicht naar het blazen te luisteren en mogen geen *Sjoufor*-blazers zijn. Hij, die op den *Sjoufor* blaast,

¹⁾ Psalmen 113-118. ²⁾ Tractaat Arachim, blz. 10b.

moet zich de gansche maand met vasten en bidden voor zijn taak voorbereiden en bovendien zich in het blazen oefenen. Tijdens het blazen mag in de Synagoge niet gesproken, gefluisterd of gehoest worden. Een iegelijk moet aandachtig luisteren naar het geschal van den *Sjoufor*. De *Midrasch* zegt:

„Wanneer de Israëlieten hunne hoornen nemen en voor den Heilige, gezegend zij Hij, blazen, dan staat Hij van den troon des gericht op, en plaatst zich op dien der genade. Want er staat geschreven: God (Elohim) vaart op met gejuich, de Heere (Jehovah) met geklank der bazuin. Wanneer Hij opvaart om zich te zetten op zijn rechterstoel, vaart Hij op als *Elohim*, de God van recht; maar door het geklank der bazuin verandert Hij in Jehovah, den God van barmhartigheid. Dan wordt Hij vervuld met barmhartigheid jegens hen en ontfermt zich over hen, en verandert het karakter van zijn gericht, dat tegen hen was, in dat van genade.”¹⁾

In het geheel blaast men op elk der beide Nieuwjaarsdagen honderd tonen. Eerst 12, 9, 9; dan 4, 3, 3; dan nogmaals 2 × 12, 9, 9. Doch voordat de *Sjoufor*blazer aanvangt te blazen, moet hij het volgende gebed opzeggen:

„Mocht het U behagen, Heere, mijn God, en de God mijner vaderen, de God des hemels en de God der aarde, de God van Abraham en de God van Izak en de God van Jacob, de groote en almachtige en vreeselijke God, mij de heilige en reine engelen toe te zenden, die trouw in hunnen dienst en trouw in hun zending zijn, en wier wensch en wil het is, Israël te rechtvaardigen. Evenzoo den grooten engel *Paspasija*, welke geroepen is om de verdiensten van Israël, wanneer zij op den horen blazen, naar voren te brengen. En desgelijks ook den grooten engel

¹⁾ Wajikra Rabbah 29.

Taschbasch, welke geroepen is, om de verdiensten van Israël uit te roepen, en door hun blazen Satan in verwarring te brengen. Verder de groote vorsten, welke over den *Sjoufor* zijn gesteld, namelijk: *Ankatham* en *Pastam*, en de groote engelen *Hadarniel* en *Sandalphon*, welke over het blazen zijn gesteld, en de klanken van den *Sjoufor* voor den troon van uwe heerlijkheid brengen. Ook den engel *Sjamsjiel*, welke over het blijgeschal van de trompet is gesteld, zooals ook de engel *Prasta*, die over de klanken *T'kieo*, *Sj'woriem*, *Troeo*, *Tkioe*¹⁾, gesteld is. Dat zij in hunne boodschap rustig en vaardig zijn, om onze klanken voor het voorhangsel en den troon uwer heerlijkheid te brengen. En mocht Gij vervuld worden met genade jegens uw volk Israël, dat Gij hen aan deze zijde uwer strenge rechtvaardigheid doet vertoeven, en mocht Gij met uw kinderen in genade handelen en onze klanken voor den troon uwer heerlijkheid doen opstijgen."

Het *Sjoufor*-blazen geschiedt om de volgende redenen: *a.* Op dezen dag is God met de schepping der wereld begonnen en dus Koning van de door Hem nieuw geschapen wereld geworden. En wanneer een koning den troon bestijgt, maakt men het door geschal overal bekend. Op dezelfde wijze verklaren wij den Schepper als onzen Koning. En zoo heeft ook David gezegd ²⁾: „Met trompetten en bazuïngeklank; juicht voor het aangezicht des Konings, des Heeren." *b.* Deze dag is de eerste der tien boetedagen, en door het blazen op de bazuïen wordt het volk tot boete opgewekt. *c.* Het blazen zal den Joden aan

---

¹⁾ Deze vier woorden worden luid uitgeroepen door den Rabbijn, en volgens diens intonatie (gerecht, klagend of afgebroken) doet de blazer de klanken hooren.

²⁾ Ps. 98: 6.

de wetgeving op den berg Sinaï herinneren, opdat ook zij gelijk hun voorouders in boete mogen vreezen en sidderen en uitroepen ¹⁾: „Wij zullen het hooren en doen.” *d.* Dat Israël zich de woorden der profeten te binnen brengen, die met het geluid der bazuin vergeleken worden. Want in Ezechiël heet het ²⁾: „En een, die het geluid der bazuin hoort, maar zich niet laat waarschuwen; en het zwaard komt en neemt hem weg, diens bloed is op zijn hoofd.” *e.* Te herinneren aan het geschal der vijanden tijdens de verwoesting des tempels, waarover Jeremia klaagt en zegt ³⁾: „Mijne ziel hoort het geluid der bazuin en het krijgsgeschrei.” En hoorende het bazuingeschal zal Israël bidden voor de wederopbouw van den tempel. *f.* Te herinneren aan de Akijdo, de opoffering van Izak op den berg Moria. *g.* Dat Israël tot vreeze Gods opgewekt worde, want in Amos staat er ⁴⁾: „Zal de bazuin in de stad geblazen worden, dat het volk niet siddere?” *h.* Dat Israël aan den grooten dag des Heeren herinnerd worde, waarvan Zefanja spreekt en welken hij noemt ⁵⁾ „een dag der bazuin en des geklanks”. *i.* Het bazuingeschal zal in Israël de hope wekken en aan Gods beloften herinneren, dat zij niet eeuwiglijk en altoos verstrooid zullen blijven, maar hersteld worden als natie. Want Jesaja zegt ⁶⁾: „En het zal te dien dage geschieden, dat er met een groote bazuin geblazen zal worden; dan zullen die komen, die in het land Assur verloren zijn, en de weggedrevenen in het land Egypte, en zij zullen den Heere aanbidden op den heiligen berg te Jeruzalem.” *j.* En eindelijk moet het *Sjoufor*-blazen aan de opstanding herinneren, waarvan Jesaja spreekt en zegt ⁷⁾: „Gij

¹⁾ Deut. 5 : 27.

⁴⁾ Amos 3 : 6.

⁷⁾ Jes. 18 : 3.

²⁾ Ez. 33 : 4.

⁵⁾ Zef. 1 : 16.

³⁾ Jer. 4 : 19.

⁶⁾ Jes. 27 : 13.

inwoners der aarde, als men de banier zal oprichten op de bergen, zult gijlieden het zien, en als de bazuin zal blazen, zult gijlieden het hooren."

De *Sjoufor*-blazer en de *Chazzan* verschijnen in de Synagoge met hun doodskleederen, die uit een lange, witte, linnen kiel en muts bestaan. De kiel wordt over al de andere kleederen aangetrokken en met een gordel om de lendenen vastgemaakt. Op sommige plaatsen verschijnen alle getrouwde mannen met hun doodskleederen, die de eerste stukken in een orthodox-joodsche huishouding zijn. Want bij het trouwen van een Jood worden zij door de bruid aan den bruidegom onder bijzondere ceremoniën gegeven.

Na afloop der godsdienstoefening gaat men naar huis voor een rijk onthaal van spijs en drank. Na het middagmaal mag men niet gaan slapen, om het geluk niet te verslapen. Aangezien niets-doen volgens de rabbijnen gelijk is aan slapen, moet men heilige boeken lezen. Het *Mincha*-gebed wordt op dezen dag verricht vroeger dan anders, om dan nog naar een stroomend water buiten de stad te gaan voor *Tasjlich*. Dit woord is aan Micha (7 : 19) ontleend en beteekent: „gij zult wegwerpen". De tekst, die ook aangehaald wordt, luidt aldus: „Hij zal zich onzer weder ontfermen, Hij zal onze ongerechtigheden dempen, ja Gij zult al hunne zonden in de diepte der zee werpen."

Deze ceremonie is als volgt: Wanneer de schare aan den oever van den stroom komt, blijft zij staan en leest Micha 7: 18—20, Psalm 118: 5—9 en Psalm 33. Tijdens het lezen van den laatsten Psalm worden de zakken der kleederen uitgeschud boven het water, om de broodkruimels te verwijderen, die er voor dit doel in gelegd zijn, als symbool, dat alzoo hun zonden in de diepte der zee geworpen worden.

In het voorafgaande heb ik u laten zien het heiligste, dat de heiligsten in Israël bezitten op een der heiligste dagen des jaars. Telkens werd ik bij het schrijven herinnerd aan de woorden van Jehovah bij monde van den profeet Jeremia: „Mijn volk heeft twee boosheden gedaan, Mij, den springader des levenden waters, hebben zij verlaten, om zichzelve bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden.” Nergens komt Israëls verlaten van Jehovah zoo scherp uit als in de verwerping van zijn Gezalfde. En wat nu? Den springader des levenden waters verlaten hebbende, houwen ze zichzelve uit zulke gebroken bakken als *Pazpazija*, *Taschbasch* en *Sandalphon!* Fantastische engelen, die nergens te vinden zijn dan in de joodsche nieuwjaarsgebeden! Doch deze fantastische engelen, die Satan in verwarring moeten brengen en Israëls klanken voor het voorhangsel en den troon van Gods heerlijkheid moeten dragen — deze zijn een der beste en duidelijkste bewijzen, dat het volk hijgt naar een gerechtigheid, die zij niet bezitten, en naar een vervulling, die het Oude Testament hun niet kan geven. Ach, wij Joden-Christenen weten het: zij roepen *Hadar-niel* en *Sjamsjiel*, maar bedoelen *Jeschua Hamousjiach* ¹⁾. En denke niemand, dat de laatste bewering slechts een droombeeld van een optimistischen Joden-zending is. Zij is gegrond op een der plechtigste gebeden, na het tweede blazen der bazuinen door de gansche gemeente met hartstocht gelezen, en waarin Jezus een merkwaardige rol speelt. Luisteren wij naar het gebed:

„Het zij uw welbehagen, Eeuwige, mijn God en de God mijner voorouders, dat de tonen *T'kieo*, *Si'woriem*, *T'kieo*, die wij heden blazen, als borduurwerk aan het voorhangsel gebruikt

¹⁾ Jezus de Christus.

worden door den engel *Tartiel*, die daarover gesteld is, evenals Gij altijd bereid waart de gebeden aan te nemen door *Elia*, zijn nagedachtenis zij ons ten goede, en *Jeschua*, den Vorst uws aangezichts, en den Vorst *Metatron*¹⁾. En word vervuld met barmhartigheid over ons, geloofd zijt Gij, Eeuwige, Heere der barmhartigheid!"

Nu is het wel waar, dat de overgrootte meerderheid der aanbidders dit niet begrijpen. Doch dat kan niet gezegd worden van allen, en vooral niet van den opsteller. Men heeft meer dan eens pogingen aangewend dit gebed uit het gebedenboek te bannen, maar men vreest het vrome volk, omdat zij het houden voor heilig. En het is waarlijk geen wonder, dat de naam van Jezus een plaats vindt in de gebeden voor den „dag des gericht's"! De zaligheid is in geen anderen; want er is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden.

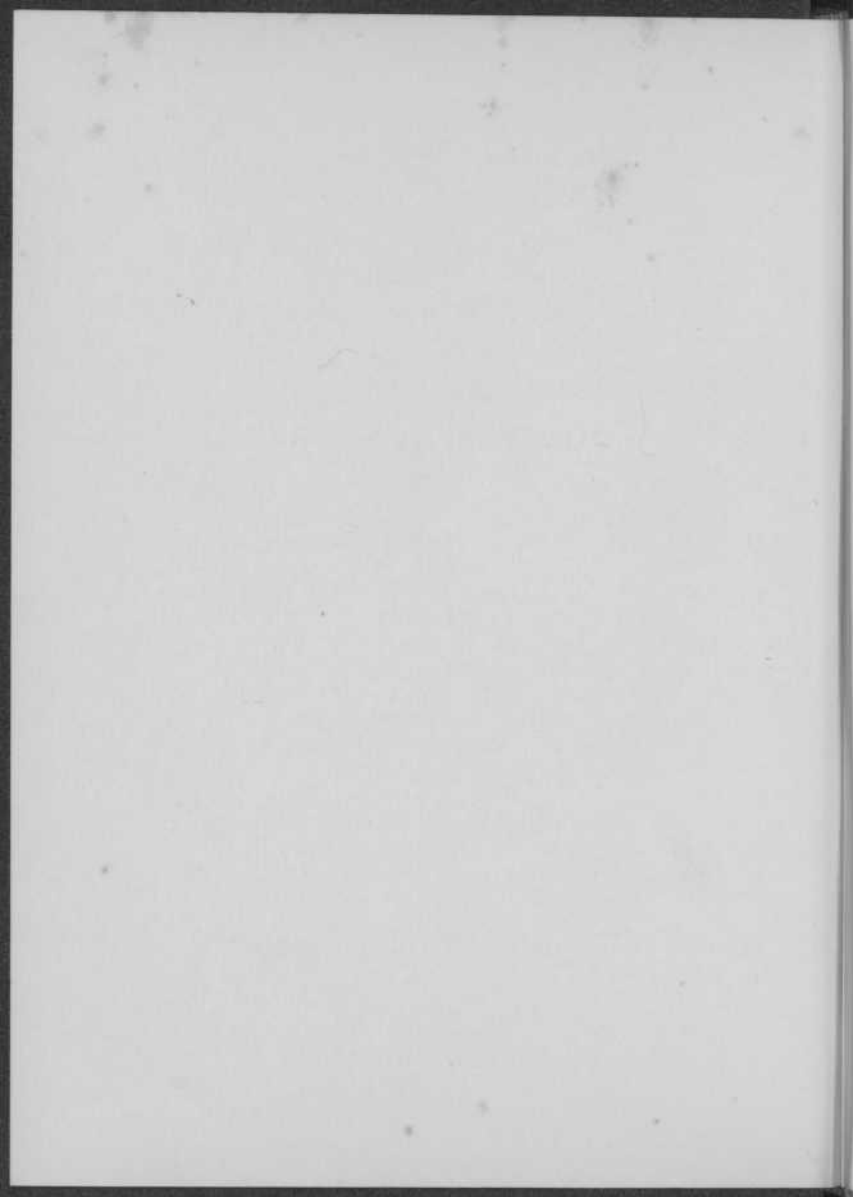
O, mijn Middelaar en mijn Voorspraak bij den Vader! Ik verblijd en verheug mij in uwe genade, die ook tot mij zeide: „Uwe zonden zijn u vergeven." Welken jammer van onzekerheid en moedeloosheid, van wanhoop en ellende hebt Gij daardoor weggenomen voor mij, onwaardige! Wat dank zal ik U vergelden? O, geef mij door de kracht uwer liefde en genade uwen wil te volbrengen en lief te hebben ook den minsten uwer broederen! Heere! laat de toegenegenheid mijns harten, en het gebed, dat ik voor Israël doe, zijn tot hun zaligheid! Gij,

¹⁾ Volgens de tractaten Chagiga (15a) en Sanhedrin (38b) van den Babylonischen Talmud is Metatron dat hemelsche wezen, dat de volmacht heeft Israëls verdiensten te noteeren, en wiens naam gelijk is aan den naam zijns Meesters (d.i. God), zooals er geschreven is (Exodus 23: 21): „Mijn naam is in het binnenste van Hem."

Jehovah, kent den tijd bepaald voor de wederbrenging van gansch Israël. U blijve het lot van mijn volk bevolen! Leer mij geloovig wachten en vertrouwend hopen, al duurt het nog zoo lang. O, mijne ziel, wacht op den Heere!

JOM-KIPPOER

JOM-KIPPOER ¹⁾

HEERLIJK waren de drie jaarlijksche Pelgrimsfeesten van oud-Israël, wanneer het volk de zegeningen van Jehovah herdacht, en zich opmaakte om voor zijn aangezicht te verschijnen, en om Hem in Jeruzalem, de „stad des vredes”, de stad door Hemzelf uitverkoren, te offeren offeranden der dankzegging. En toch konden deze feesten dan eerst op een behoorlijke, Gode welgevallige wijze besloten worden, wanneer het volk met God verzoend en van de macht des doods vrijgelaten was. Daarom moest aan het laatste der drie jaarlijksche feesten, het Loofhuttenfeest, het vreugdefeest bij uitnemendheid, de Groote Verzoendag voorafgaan. Als om te toonen, dat alleen het met God verzoende volk zich kon verheugen over zijn gunst en goedheid in het verleden en in de toekomst.

De beteekenis van dezen dag, die op den tienden van de zevende joodsche maand, die Tischrie heet (onze maand September), viel, en een שבת שבתן, *een Sabbath der Sabbathen* was, blijkt reeds duidelijk uit zijn naam: Jom-Kippoer, dag der verzoening. Of gelijk hij ook later door de Joden genoemd is: יוֹם כִּפּוּרִים, *de dag*. Het is zeer karakteristiek van den israëlietischen godsdienst in vergelijking met die van andere volken, dat juist de verzoendag *de dag* genoemd wordt. Nergens wordt iets dergelijks teruggevonden.

¹⁾ Groote Verzoendag.

Doch voordat we den Grooten Verzoendag nader beschouwen, is het niet ondienstig de geschiedenis van zijn oorsprong na te gaan. Deze is te vinden in het tiende hoofdstuk van Leviticus. Na den dood van Aäron's zonen, Nadab en Abihu, die vreemd vuur op het altaar brachten, en dientengevolge gedood werden, ontving Mozes het bevel tot Aäron te spreken en hem te zeggen, dat hij niet te allen tijde in het heilige der heiligen mocht ingaan, maar dat een bepaalde dag voor dit doel was afgezonderd.

Daar is een nauw verband tusschen den Grooten Verzoendag en den dood van Aärons twee zonen, zooals wij die beschreven vinden in Lev. 10: 1 en 2: „En de zonen van Aäron, Nadab en Abihu, namen een ieder zijn wierookvat, en deden vuur daarin, en leiden reukwerk daarop, en brachten vreemd vuur voor het aangezicht des Heeren, hetwelk Hij hun niet geboden had. Toen ging een vuur uit van het aangezicht des Heeren, en verteerde hen; en zij stierven voor het aangezicht des Heeren.”

Wij moeten niet vergeten, dat Nadab en Abihu juist tevoren plechtig waren afgezonderd tot het priesterschap en dit feit met velerlei ceremoniën en offeranden gepaard ging en ten slotte besloten werd met een machtig teeken van den hemel: vuur, dat nederdaalde en het brandoffer op het altaar verteerde. Omdat geheel Israël zou weten, dat Aäron en zijn zonen door God tot priesters verkoren waren. En slechts even daarna lezen we, hoe de zonen van Aäron ieder zijn wierookvat nam om reukwerk te branden voor het aangezicht des Heeren en Hij hen door vuur uit den hemel verteerde.

Een ontzaglijke gebeurtenis beide voor Aäron en voor geheel Israël!

Een ontzaglijke les voor Aäron zelf, om hem te doen ver-

staan, dat het priesterschap, waartoe Jehovah hem riep, een heilig ambt was van een zuiver geestelijken aard, dat hem bracht in de gemeenschap met God, maar alleen in den weg, dien Hij zelf daartoe aanwees. Aäron had toe te zien, dat hij niet eigenwillig te werk ging, noch afweek van de wijze, waarop God bevolen had tot Hem te naderen.

Een ontzaglijke les ook voor geheel Israëel om hun te toonen, dat de bediening van het priesterschap een geheel ander karakter droeg dan dat, waaraan zij in het land van Egypte gewoon waren. Dat zijn wezen zich grondde op Gods instelling en diens heilig doel. Het leerde hun het priesterschap uitsluitend in Goddelijk verband beschouwen. Ziende op wat het inhield, met een besef van de groote, nederbuigende liefde des Heeren, en ziende op Nadab en Abihu, met een beving voor de heilichheid Gods, en wat het was door Hem te worden afgezonderd om te hunnen behoefte voor zijn aangezicht te verschijnen.

Beide het ontzagwekkend oordeel en de instelling, die daarop volgde, moesten het volk wel ten diepste treffen en overtuigen van de noodzakelijkheid der priesterlijke bediening, zoowel als van haar heilichheid.

Aäron mocht niet te allen tijde in het heilige der heiligen ingaan. Waarom niet? Het voorgevallene met zijn zonen geeft daarop het antwoord. Het was dus ter wille van den bevreesden, bevenden en beroofden vader, en den hulpeloozen hoogepriester, dat God hem verbood te allen tijde het heilige der heiligen binnen te gaan.

Er spreekt uit dit bevel groote ontferming ten opzichte van den hoogepriester. Wat toch zou het geweest zijn, als hij bij dag en bij nacht moest ingaan in het heilige der heiligen, beladen met al de zonden van al de zondaars, die tot hem de toevlucht

namen en hij in vreeze en beven al den dienst en al de inzetting had te verrichten, die aan den Verzoendag verbonden waren?

Zoo werd dan de Groote Verzoendag ingesteld van wege de zwakheid en zondigheid van Aäron. Dit is tot goed begrip van deze inzetting noodig voorop te stellen. De Joden zien op dien dag als op een heiligheid, alsof God van den beginne dezen dag als zulk een had afgezonderd. Deze meening is geheel onjuist, omdat zooals wij zagen, het slechts als een nederbuigende tegemoetkoming was aan de gebrekkigheid van den hoogepriester en tegelijk noodzakelijk als het middel der verzoening voor hem en voor geheel Israël. Was dan niet de eigenlijke plaats van den hoogepriester in het heilige der heiligen? En was dan niet zijn werk om voor de zonden des volks aldaar verzoening te doen? En waarom niet te allen tijde? Hebreëu 9:8 geeft ons daarop het antwoord: „De weg des heiligdoms was nog niet openbaar gemaakt.” 't Was maar een onvolmaakt mensch, die den priesterdienst verrichtte en daarom was de Groote Verzoendag noodig.

Voorts spreekt het Oude Testament op verscheiden plaatsen van de verwachting dier tijden, wanneer de Groote Verzoendag niet langer noodig zal zijn. David heeft daar een voorgevoel van gehad, als hij het diepste verlangen van zijn hart in die trefende woorden uit: „Eén ding heb ik van den Heere begeerd, dat zal ik zoeken: dat ik al de dagen mijns levens mocht wonen in het huis des Heeren, om de liefelijkheid des Heeren te aanschouwen, en te onderzoeken in Zijnen tempel” (Ps. 27:4).

Dit door den Heiligen Geest gewekte verlangen leefde in de ziel van den koninklijken zanger Israëls. Het verlangen naar dien tijd, waarin blijvende werkelijkheid zou worden, wat de hoogepriester slechts eenmaal 's jaars te beurt viel. Wanneer

hij zelf mocht ingaan binnen het voorhangsel, om de liefelijkheid des Heeren te aanschouwen en te onderzoeken in zijn tempel.

En ook Jeremia spreekt door den Geest der profetie van tijden, dat alles wat met den schaduwdienst van het heilige der heiligen samenhang, een einde zou nemen. In het derde hoofdstuk zijner profetieën zegt hij: „En het zal geschieden, wanneer gij vermenigvuldigd en vruchtbaar zult geworden zijn in het land, in die dagen, spreekt de Heere, zullen zij niet meer zeggen: „De arke des verbonds des Heeren”; ook zal zij in het hart niet opkomen, en zij zullen aan haar niet gedenken, en haar niet bezoeken, en zij zal niet weder gemaakt worden.”

Ja, het ingaan tot het heiligste, tot de ark des verbonds en het verzoendeksel zou niet meer noodig zijn, omdat het vervangen werd door zoo veel heerlijker en zaliger openbaring, dat zelfs de herinnering daaraan bij den Israëliet zou weggevaagd worden. De zichtbare ark, het gouden verzoendeksel, dingen, die gezien worden, zouden verdwijnen, „opdat blijven zouden de dingen, die niet bewegelijk zijn.” En het hart van den Israëliet zou mogen ingaan tot de innigste gemeenschap en zaligste vreugde. Want al wat slechts in schaduw door de ark en geheel den dienst in het heilige der heiligen werd afgebeeld, zou dan werkelijkheid worden in de persoonlijke gemeenschap met Jehovah zelf.

Nog 'n treffend voorbeeld. In de laatste hoofdstukken van Ezechiël beschrijft de profeet een heerlijkheid, zooals die nog nooit door Israël is gekend. Nooit was er zulk een tempel, nimmer zulke eerediensten als waarvan hij daarin gewag maakt. Maar onder al de voorstellingen van de heerlijkheid dier toekomstige feesten in Israël, ontbreekt ten eenenmale de gering-

ste aanduiding van den Grooten Verzoendag, den hoogst belangrijken dag, *de* dag van Israëls volksleven. Daar zal geen Groote Verzoendag meer noodig zijn, want zij zullen deel hebben aan een eeuwige gerechtigheid, aangebracht door den Middelaar van een beter verbond en zij zullen weten, wat het in heeft: door een volkomen verzoening voor al hun zonden „gerechtvaardigd zijnde door het geloof, vrede te hebben met God, door onzen Heere Jezus Christus”.

De oud-israëlietische viering van den Grooten Verzoendag wordt in het zestiende en drie-en-twintigste hoofdstuk van Leviticus geregeld. Een iegelijk moet zijn ziel voor Jehovah verootmoedigen en geen werk doen. Wie zich op dien dag niet verootmoedigt, of die eenig werk doet, die zal uitgeroeid worden uit het midden des volks.

Alle offeranden werden door den hooge priester zelf gebracht. Het feit dat „allen zijn afgeweken, en daar niemand is, die goed doet, ook niet een”, is nooit met meer nadruk verkondigd dan op den Dag der Verzoening. Niet alleen moest er verzoening gedaan worden voor priesterschap en volk, maar ook voor het heiligdom zelf, vanwege de onreinheden der kinderen Israëls en vanwege hun overtredingen.

Bij al den dienst, die in betrekking stond tot het werk der verzoening, mocht de hooge priester niet verschijnen in de prachtige kleding, welke hem gewoonlijk van andere priesters onderscheidde, maar in een wit linnen gewaad, „heilige kleederen” genoemd. Zoo wordt in de profetie van Zacharia door het wegdoen van Jozua's „vuile kleederen” en het aandoen van „wisselkleederen”, op een symbolische wijze aangeduid: „Ik heb uwe ongerechtigheden van u weggenomen.” Ook Gods gezant wordt in de Heilige Schrift „met linnen kleding” voorgesteld. En

bij den profeet Daniël verschijnt God zelf in een kleet „wit als sneeuw”. En omdat zij heilige kleederen waren, moest de hoogepriester „zijn vleesch met water baden” als hij ze aandeed. Niet slechts handen en voeten, gelijk bij andere dienstverrichtingen, maar het gansche lichaam moest gebaad worden.

Volgens de joodsche traditie werd de geheele dienst op dien dag verricht door den hoogepriester; כל עבודת יום הכפירים אינה בשירה אלא בו, *zonder den hoogepriester is de geheele dienst op den dag der verzoening onwettig*. Natuurlijk had hij de medewerking van anderen, en naar men beweert, werden er vijfhonderd priesters voor gebruikt. Het getal der dieren, dat hij op dien dag offerde, was vijftien.

Zeven dagen vóór den Grooten Verzoendag moest de hoogepriester zijn woning verlaten en zich afzonderen in zijn vertrekken in den tempel. Er werd een plaatsvervanger voor hem aangewezen voor 't geval hij mocht sterven of levietisch ongeschikt worden voor zijn plichten. Gedurende die geheele week was hij het, die de verschillende priesterlijke plechtigheden, zooals besprenging met het bloed, de bediening van reukaltaar en kandelaar, de dagelijksche offeranden enz. verrichtte. Eenigen der oudsten uit het Sanhedrin werden aangewezen om toe te zien, dat hij volkomen op de hoogte was van den dienst en diens beteekenis. Anders moesten zij het hem verklaren. Op den avond vóór den Verzoendag werden de verschillende offeranden voor hem gebracht, opdat de dienst van den volgenden dag hem niet vreemd zou zijn. Hij was door een eed gehouden niets in de ritueele plechtigheden te veranderen. Deze beëdiging luidde als volgt: „Mijn Heer, de hoogepriester! Wij, afgevaardigden van het Sanhedrin, en gij, onze gezant, en die van het gansche gerechtshof, wij bezweren u bij Hem, die zijn naam in dit huis

heeft doen wonen, niets te veranderen aan hetgeen wij u voorschreven."

De avondmaaltijd van den hoogepriester moest uiterst eenvoudig zijn, „want vleesch verwekt slaap, en het is hem om levietische redenen niet veroorloofd te slapen." Vooral mocht hij geen prikkelbare spijs gebruiken. Den ganschen nacht moest hij de Schrift uitleggen, of zoo hij dat niet kon de Schrift hooren uitleggen, of op andere wijze onderhouden, opdat hij niet in slaap zou vallen.

Bij het kriecken van den dag begon de dienst met het gewone dagelijksche morgenoffer. Na afloop daarvan wiesch de hoogepriester zijn handen en voeten, legde zijn prachtgewaad af, baadde zich en deed de „heilige kleederen" aan, wiesch wederom handen en voeten, en ging dan over tot den bijzonderen dienst voor dien dag. Hij bracht een zondoffer voor zich en zijn huis, om voor zich en de zijnen verzoening te doen. Hij legde beide zijn handen op den var des zondoffers, die voor hem zelve was, en beled als volgt:

„O Jehovah! Ik belijd U mijn zonden, ik heb ongerechtigheid gedaan en tegen U misdreven — ik en mijn huis. Ik smEEK U, o Jehovah, de zonden en ongerechtigheden en overtredingen, die ik tegen U heb bedreven, ik en mijn huis, te verzoenen: zooals geschreven is (Lev. 16 : 30) in de wet van uw knecht Mozes, uit den mond uwer heerlijkheid: „Want op dien dag zal hij voor U verzoening doen om u te reinigen; van al uwe zonden zult gij voor het aangezicht des Heeren gereinigd worden."

Wanneer de hoogepriester deze woorden sprak en wanneer de priesters en het volk in het voorhof den naam van Jehovah hoorden, knielden zij neer en bogen met het aangezicht ter

aarde, terwijl de menigte antwoordde: „Gezegend zij de naam zijner heerlijkheid en majesteit, van eeuwigheid tot eeuwigheid!”

Als de hoogepriester zijn handen op het offerdier gelegd en zijn zonden beleden had, slachtte hij het, daarmee het den Heere voorstellende als zijn plaatsvervanger. Dit was dus zijn persoonlijke plaatsvervanger. Waarom zou hij zijn persoonlijke zonde beleden hebben met de hand op dit offer? Dit is een zeer belangrijk punt, aangezien de moderne Jood de leer der plaatsvervanging loochent. Het offer was geslacht, afgesneden uit het land der levenden. Wel te verstaan gedood om de zonde van den hoogepriester, met den last van diens schuld op het hoofd. Niet om zijn eigen schuld, maar vanwege de schuld van den hoogepriester, die deze op het offer gelegd had. Dat offer stierf: „de rechtvaardige voor den onrechtvaardige”.

Dit verricht hebbende moest de hoogepriester het gouden wierookvat nemen, en daarin vurige kolen leggen van het brandofferaltaar, waarbij hij stond en met dit offervuur, — een deel van het vuur waarmee het offer verteerd was — ingaan in het heilige der heiligen, in de ééne hand het wierookvat, in de andere het reukwerk houdende. Alles, wat met den onmiddellijken eeredienst in verband stond, moest in de rechterhand gedragen worden. Zoo ook hier. Het reukwerk in de rechter-, het wierookvat in de linkerhand. Maar bij deze gelegenheid, waar het wierookvat op den Grooten Verzoendag grooter en zwaarder was dan anders en bovendien met vuur gevuld, mocht de orde worden omgekeerd. Ingegaan zijnde in het heilige der heiligen en het wierookvat voor de ark neergezet hebbende, plaatste hij het reukwerk daarop en de wierookdampen vervulden de plaats. In den tweeden tempel, waar de ark ontbrak,

bevond zich een groote steen, אבן השתייה, *grondsteen* genoemd, waar hij het reukwerk op plaatste. Vervolgens achteruitgaande, bad hij, doch niet te lang met het oog op het wachtende volk, dat door zijn vertoeven voor zijn leven zou vreezen. Als hij ten laatste zichtbaar werd, wist het volk, dat het offer was aangenomen.

Nog een enkel woord over het reukwerk. Het was een symbool van het gebed, zoo van den hoogepriester als van het volk. Dit wordt uitgedrukt door den psalmist, als hij zegt: „Mijn gebed worde gesteld als reukwerk voor uw aangezicht” (Ps. 141: 2) en bevestigd in het boek der Openbaring, waar we lezen van de „gouden fiolen, zijnde vol reukwerks, welke zijn de gebeden der heiligen”. Dit verklaart, waarom het slachtoffer gevolgd werd door het reukoffer. Opmerkelijk zijn de voorschriften, die tot in de kleinste bijzonderheden de bereiding van het reukwerk aangaven. En hoe onderscheiden in geur waren de bestanddeelen! Geen ervan vormde op zichzelf de wierook. Het moest met de andere vermengd worden, hoe welriekend het op zichzelf ook mocht wezen. En hoe moest het bereid worden? Al de bestanddeelen moesten gekneusd en gestampt worden. De bedoeling was, dat Israël zou leeren, — ten eerste, dat het verbroken en verslagen hart den Heere welbehagelijk was, en ten tweede de eenheid van Israël. Niemand mocht zich inbeelden iets in zichzelf te zijn.

Sommige joodsche schrijvers veronderstellen, dat het gouden wierookvat, waarin het reukwerk gelegd werd, den vorm had van een hart. Wij kunnen ook dit symbool aanvaarden. Maar dan was het toch een levenloos hart. En de vurige kolen toch maar onbezielde stof. Wij mogen roemen in een beter wierookvat: het hart van onzen grooten Hoogepriester, Jezus, den Mes-

sias. Dat hart leeft om voor ons te bidden, en elk gebed, dat daarin rust en daarmee zich vereenigt, wordt aangenomen en verhoord in den vrede, waarmee deze Hoogepriester zegent.

Wij zijn nu genaderd tot een algemeen overzicht van den geheelen dienst.

Nadat de hoogepriester het wierookvat binnen het voorhangsel had neergezet, en weergekeerd was, deed hij het bloed van den var, dien hij voor zijn eigen zonden geslacht had, in een schaal en bracht die in het heilige der heiligen en sprendde dit bloed volgens het bevel des Heeren zevenmaal, eens omhoog, en dan zeven maal op het verzoendeksel. Naar de joodsche overlevering telde hij als volgt: „Eenmaal (naar boven), eenmaal en eenmaal (naar beneden), eenmaal en tweemaal, eenmaal en driemaal”, tot „eenmaal en zevenmaal” toe. Altijd het woord „eenmaal” herhalende, dat wees op het sprengen naar boven, om alle vergissing te voorkomen.

Vervolgens verliet de hoogepriester het heilige der heiligen om zich weer te wasschen en het lot te werpen over de twee bokken, de een voor Jehovah en de ander voor Azazel. Wij begrijpen licht wat het zeggen wil „voor Jehovah”, maar wat beteekent „voor Azazel”? Deze naam, die alleen in het zestiende hoofdstuk van Leviticus voorkomt, wordt verschillend verklaard. In onze Statenvertaling staat telkens „de weggaande bok”. Dat is echter niet juist, want er staat uitdrukkelijk: „voor Azazel”. Het is ook niet de naam van een berg, gelijk men gemeend heeft, daar zulk een berg niet bekend is. Wellicht is het de naam van een boozen geest, wiens woonplaats de woestijn was, daar ook in Jesaja (34: 14) gesproken wordt van booze geesten wonende in de woestijn. Doch waarom wordt deze bok

den boozen geest toegezonden? Zeker niet, zooals de rabbijnen zeggen, om hem te bewegen de zondaren voor God niet aan te klagen. Veeleer wordt door het offeren van den eenen en de loslating van den anderen de uitdelging der zonden op een dubbele wijze uitgedrukt. Eerst worden de zonden vergeven, en dan worden de vergeven overtredingen, verzoend door het bloed in het heilige der heilige vergoten, in symbolische daad den booze toegezonden, ten bewijze, dat hij de macht verloren heeft het volk, dat bij God genade vond, nu langer bij Hem aan te klagen. Duidelijk wordt dit in een visioen door den profeet Zacharia, in het derde hoofdstuk, beschreven. Ook daar verschijnt Jehovah, Satan en de hoogepriester.

Belangrijk is in dit verband de volgende mededeeling der oude rabbijnen: Als het lot omtrent de beide bokken beslist was, bond de hoogepriester een tongvormigen scharlaken band aan den hoorn van den bok voor Azazel, en eveneens om den hals van den bok voor Jehovah. En wanneer het offer volkomen was aangenomen, werd de band van den zondebok wit, als symbool der belofte: „Al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw; al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol.” Maar de volgende merkwaardige woorden zijn daaraan toegevoegd: „De laatste veertig jaar voor de verwoesting van den tempel (dus van de geboorte van Jezus af), heeft dit wonder niet meer plaats gevonden.”

Na het werpen van het lot over de twee bokken slachtte de Hoogepriester den eersten als zondoffer, nam diens bloed en bracht dit evenals het bloed van den var, dien hij voor zijn eigen zonde geslacht had, binnen het voorhangsel en sprengde dit op dezelfde wijze als hij het voor zijn eigen zonde gedaan had. Teruggekeerd, legde hij de handen op het hoofd van den leven-

den bok, beled de zonden des volks, niet alleen welke zij gedurende het afgelopen jaar hadden begaan (want daarvoor waren dag aan dag de offers gebracht), maar deed belijdenis van de schuld en verdoemelijkheid des volks als gevallen menschenkinderen. Deze zondenlast op het hoofd van den bok leggende, moest hij dien „door de hand eens mans, die voorhanden is, naar de woestijn uitlaten.” De Talmud zegt: „Ieder een is voor die uitlating geschikt, doch de hoogepriesters stelden het als regel vast, om dit geen Israëliet te laten doen.”

Vervolgens deed hij de linnen kleederen uit, waschte zich, en kleeedde zich in het gewaad van den hoogepriester, zooals deze dit altijd droeg, en nam van het bloed zijner eigen offerande en het bloed van den bok, die voor de zonden des volks geslacht was, mengde beide dooreen en besprengde daarmede de hoornen van het altaar, en eveneens het gouden altaar. Daarna zegende hij het volk.

Onderwijl had men het zondoffer buiten de legerplaats gebracht, om daar verteerd te worden. En al deze diensten werden verricht om het volk duidelijk te maken, dat het werk der verzoening te hunnen behoefte geschiedde. Daarna trad de hoogepriester naar voren en zegende wederom het volk, en het geheel werd besloten door bazuingeklank, als symbool der verkregen verlossing.

Dit is een kort overzicht van den dienst op dien dag tijdens den eersten en tweeden tempel. Hoe onvolkomen ook, toch getuigde die van de diepste roerselen van het menschenhart. Getuigde van het feit der zonde, van het bewustzijn der persoonlijke en der nationale zonde tegenover God. Getuigde van den diepen dorst der ziel naar reiniging, van de schreiende behoefte aan een borg en verlosser. Want het hart kent geen nood zoo

diep, en geen vragen, die het bestendiger bestormen. Zonde, schuld, verzoening, offer — deze woorden zijn als ingebrand in de ziel der menschheid. Zeker, het bloed van stieren en bokken kan de zonde niet wegnemen, en deze ceremoniën zijn des te aandoenlijker en treffender, naar mate zij hun machteloosheid en onprofijtelijkheid openbaren. En evenwel vervullen ze ons met ontzag voor de Goddelijke wijsheid, die in den dienst der schaduwen tegemoet kwam aan de diepste menschelijke behoeften en in de profetie der verlossing tevens het verlangen naar haar volkomen vervulling bij toeneming wekte.

Als de Israëlieten hun hoogepriester het bloed van het redelooze dier zagen nemen en binnen het voorhangsel dragen, zoo was daarin niets, dat hen kon treffen, tenzij als symbool, met geestelijke bedoeling. Het feit op zichzelf had geen zin en kon geen indruk op hun geweten maken. Maar het was een type van oneindig hooger, heiliger dingen, die het hart en zijn diepste behoeften raakten. Het was het type van den volmaakten Hoogepriester, die binnen het voorhangsel inging, niet met het bloed van een redeloos dier, maar met zijn eigen levensbloed dat leven offerende tot een verzoening der zonde. Het waren niet enkele druppels bloed of ook alleen het bloed, dat Hij bij zijn kruisiging stortte, dat Hem binnen het voorhangsel macht gaf, maar Hij ging daar binnen met het levensbloed, dat Hij van zijn menschwording af in iedere harteklop den Vader geofferd had. Hij droeg in zijn lichaam geheel den last der zonde van de schuldige menschheid. Hij offerde elken druppel van zijn bloed als een rantsoen voor den gevallen, verloren zondaar. Onze Hoogepriester bracht niet als die des Ouden Testaments het bloed van een geslachten bok, maar Hij bracht er zijn eigen hart, vol ontferming over ons, zondaren, dat hart gebroken

binnen in Hem vanwege onze ellende. Hij droeg binnen het voorhangsel het bloed niet in een aarden schaal, maar in zijn eigen lichaam in des Vaders tegenwoordigheid om de machten in den hemel bekend te maken, dat in zijn zelfofferande het rantsoen voor de zonde betaald was.

O, diepte der liefde van Christus, die de kennis te boven gaat!

En hoe staat het joodsche volk thans tegenover zijn God? Zij lezen nog wel zijn wet, maar konden zij die reeds in eigen land niet vervullen, hoeveel te minder in hun verstrooiing onder de volken. En deze verstrooiing, is zij niet een duidelijk bewijs, dat het oude verbond met God verbroken is? Waarop grondt de hedendaagsche Jood de hoop zijner aanneming bij God? Och, de zalige zekerheid: ik heb genade gevonden bij Jehovah, is uit zijn hart verdwenen. Het eenige juiste antwoord heeft hij verloren en zoekt nu door allerlei middelen het geweten, dat zich door surrogaten niet bevredigen laat, te voldoen. Men steunt op vasten, aalmoes geven, de verdiensten der vaderen, boete, lijden, smarten des doods en op den Grooten Verzoendag zelve. Maar geven al deze dingen den Jood de verzekering zijner aanneming bij God? Deze vraag moet negatief beantwoord worden. En het is juist het bewijstzijn of onderbewustzijn van de ongenoegzaamheid dezer dingen, dat hem dreef om een ander surrogaat te zoeken. De nood is vindingrijk.

In den nacht of in den vroegen morgen, die aan den Grooten Verzoendag voorafgaat, wordt voor ieder joodsch gezin (dat althans den godsdienst nog in eere houdt) geofferd een haan voor iederen man, een hen voor iedere vrouw en voor een vrouw, die in blijde verwachting is, een haan en een hen met het oog op het kind. De plechtigheid wordt als volgt verricht:

Het dier wordt bij de pooten vastgehouden en daarbij wordt Psalm 107: 18-21 en Job. 33: 23, 24 opgezegd. Vervolgens zwaait men het dier driemaal rond het hoofd met de woorden: „Dit is mijn plaatsvervanger, dit is mijn vergeving, dit is mijn verzoening. Deze haan wordt gedood, maar ik zal een lang en gelukkig leven en vrede hebben.”

Voor 't geval een gezin arm is, wordt een haan of hen voor verscheiden personen voldoende geacht. Dan gaan deze op een hoopje staan en zwaaien den vogel rond de hoofden. Als de ceremonie volbracht is, worden de dieren geslacht (liefst bij zonsopgang, want, zegt men, alsdan is Gods genade het grootst) en gekookt en naderhand gegeten. En daarmee zichzelf den dood gegeten.

Het is zeer merkwaardig, dat deze dwaze handeling, gegrond op een uiterst primitieve opvatting van godsdienst, niet wortelt in het oude rabinisme. Het eerst kwam het in zwang in het begin der veertiende eeuw. De Talmud vermeldt er niets van en maakt er nergens een toespeling op. De eerste joodsche schrijver, die er gewag van maakt, is Rabbi Ascher ben Jechiel (1250-1327), in zijn commentaar op den Talmud. Daar zegt hij: „In sommige plaatsen dooden zij een haan לַבַּיִת, als zoenoffer, op den morgen voor den Grooten Verzoendag, waarvan ook melding wordt gemaakt in de geschriften van de Gaonim.” Maar waarom een haan? Ten eerste omdat kippen bijna overal gevonden worden, en daarom dit offer gemakkelijk voor ieder te bekomen is. Ten tweede, כִּיִּן שִׁשְׁמוֹ, נָבַר תְּמוֹר נָבַר בְּנֵבֶר, omdat in het hebreewsch haan hetzelfde woord is als man, zoo sterft dus een man voor een man.

Wanneer deze ceremonie afgelopen is, het morgengebed verricht en het ontbijt gebruikt, gaat men naar het kerkhof, om

daar op de graven der afgestorvenen te bidden en aalmoes uit te deelen. 's Namiddags gaat men naar de synagoge voor het Minchagebed, waarna elke volwassen Jood zich nederwerpt, om van den koster veertig slagen min een te ontvangen. Waarom niet veertig? Om voor de wereld nog als een rechtvaardige geacht te worden, die de volle straf niet verdiend heeft. Onder het slaan belijdt de geslagene zijn zonden, terwijl de koster het 38ste vers van den 78sten Psalm driemaal opzegt, omdat dit vers uit dertien woorden bestaat, en driemaal dertien is negen-en-dertig. Een woord voor elken slag. De geslagene moet met zijn gezicht naar het Noorden liggen, omdat het geld een oorzaak is van veel zonde, en er staat geschreven (Job 37: 22): „Van het Noorden komt het goud”, dus vandaar komt zijn zonde.

Na afloop hiervan wordt een stevige maaltijd gehouden, want volgens de rabbijnen is het eten op den avond van den Grooten Verzoendag voor God even verdienstelijk als het vasten, dat daarop volgt en vier-en-twintig uren duurt.

Voordat het gezin wederom naar de synagoge gaat, verzamelt het zich in een der vertrekken tot een aandoenlijke plechtigheid. De huisvader zegent elk der kinderen afzonderlijk. En als hij zijn handen over hun hoofden uitbreidt, heffen allen hun stem op en weenen en smeeken of God hen toch dit jaar in het boek des levens verzegelen wil.

Dan wandelen allen in statigen optocht naar de synagoge met waskaarsen in de hand, waarvan sommige zoo groot zijn, dat zij het die vier-en-twintig uur brandende uithouden. Die waskaars vertegenwoordigt een mensch, want kaars is in het hebreewsch נר en in cijfers 250; en een mensch heeft 248 lichaamsdeelen, die met zijn ziel en geest 250 uitmaken. Zeer

vromen dragen twee kaarsen: een voor de ziel en een voor het lichaam.

Het is gewoonte onder de Joden, wanneer men iets tegen elkander heeft, dit mondeling uit den weg te ruimen, voordat men het avondgebed begint. De reden, die de joodsche godsdienst-codex daarvoor geeft, is: כדו שיחיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם, *opdat alle joodsche harten in vrede met elkander zullen zijn, en Satan geen gelegenheid zal hebben om hen voor God aan te klagen.*

De avonddienst begint met een soort absolutie, waarvan de twee eerste woorden luiden: *Kol Nidre*. Het bevat een verklaring van schuldvergeving, opgemaakt door den rabbijschen senaat hier op aarde, en goedgekeurd door dien in den hemel, betreffende alle geloften en eeden van het gansche volgende jaar, — een verklaring dus, die geheel den Grooten Verzoendag tot een bespotting maakt. Want als de rabbijsche raad macht heeft schuld te vergeven, wat zin heeft dan die gansche dag met al zijn ceremoniën?

De voorganger, die de gebeden voordraagt, moet een goede stem hebben, om met zijn voordracht indruk te kunnen maken. Vaak wordt hij voor de zoogenaamde hooge feesten gehoord. De grond van de synagoge is met hooi bedekt, want de aanwezigen komen zonder schoenen binnen en zij dragen witte doodskleederen. Sommigen der vroomsten blijven den nacht wakende in de synagoge over. Allen vasten zonder zelfs een druppel water te nuttigen, van zonsondergang tot zonsondergang, of liever totdat de sterren aan den hemel zichtbaar worden. Jongens boven de twaalf en meisjes boven de elf jaar zijn verplicht te vasten. Op dezen dag wordt het levenslot voor het komende jaar, op het Nieuwjaarsfeest bepaald, onherroepelijk

verzegeld. Alles hangt af van de goede werken, die iemand in staat is te zijnen behoeve voor de vierschaar Gods neer te leggen. Sommige van de gebeden voor dien dag zijn inderdaad aandoenlijk, en wij kunnen niet nalaten om enkele daarvan hier te laten volgen:

„Wij zijn te vergelijken bij een ledig vat. Wij zijn van alles beroofd. Wij hebben geen profeet noch profetie. Wij tasten en wandelen gelijk blinden. Dagelijks vragen wij: wat zal ons einde zijn? En antwoorden: de dood is beter dan het leven. Ons leven hangt steeds tegenover ons. Vreemden zijn geworden tot hoofd, en wij tot staart. En wat kunnen wij doen, daar onze eigen zonden dit veroorzaakt hebben? Zie! wij zijn alsof wij niet waren. Wij zijn arm, veracht en vernederd; verafschuwd, beledigd en onteerd. Kinderen van vreemden voeren heerschappij over ons; wij zeggen: we zijn afgesneden, gedoemd tot verdelging. O Heere! verlicht ons juk, en zend zaligheid tot onze redding.”

Als dit volk God niet slechts met hunnen mond genaakte, en Hem niet slechts met de lippen eerde, maar ook met het hart, dan zou het volgende gebed voldoende moeten zijn om hen tot Christus te drijven:

„Wij zijn van U afgedwaald; wij zijn afgeweken van uwe geboden; wij hebben ons verwijderd van het huis des levens; wij hebben bedorven de oude paden; wij hebben onze schreden niet recht gehouden; wij hebben gezondigd tegen uwen heiligen naam; wij hebben verlaten uw wet; wij hebben ons afgewend van de woorden uws monds; wij hebben U beledigd met de werken onzer handen; wij hebben ons tegen U verzet en gerebelleerd; wij hebben geen acht gegeven op de woorden uwer profeten; wij hebben U geërgerd en U niet gezocht; wij

hebben uwe vreeze uit ons hart verbannen; wat Gij gereinigt hebt, hebben wij verontreinigt met de werken onzer handen; wij hebben gezondigd tegen U, o Jehovah, onze God! Wij hebben U vertoornd door de veelheid onzer ongerechtigheden; wij hebben onze harten verheven tegen U; wij waren hardnekkig; uw woord hebben wij van ons geworpen; uwe grootheid hebben wij niet verkondigd. Uw huis is vernield geworden om onze misdaden; uw woning is afgebroken om onze zonden.”

Nu zoekt het joodsche met schuld bezwaarde hart verzoening, maar de eenige verzoening verwerpende, waar zal het haar vinden? Eeuwen lang heeft het joodsche volk, in een van zijn gebeden op den Grooten Verzoendag, reeds gevraagd:

„Waarmede zullen onze overvloedige ongerechtigheden verzoend worden? Heengegaan is van ons de heerlijkheid van ons roemrijk huis, en van dien tijd af hebben wij geen vergeving en geen verzoening. Toen de heilige woning nog op haar fundamenten stond, kon de zondaar een offer brengen en zijne zonden waren vergeven. En was iemand niet in staat veel te brengen, dan kon hij weinig brengen, want voor God is dit geen beletsel om te helpen... Maar wij hebben bedorven onzen weg, en daarom dat alles verloren. Wij zijn te niet gedaan en zijn overgebleven, ledig en ontbloot van dat alles.”

Dat zijn slechts enkele van de aandoenlijke gebeden uit het gebedenboek voor den Grooten Verzoendag. En wanneer het laatste deel van de plechtigheid, *Neilah* geheeten, is afgelopen, wordt de bazuin met kracht geblazen, en daarmee de dienst besloten. Allen gaan huiswaarts, volbrengen nog de formaliteiten aan de nieuwe maan verbonden, wenschen elkaar een goede verzegeling, en eindigen hun vasten, innerlijk onvoldaan en bezwaard, want wie zal zich verzekerd weten, dat zijn zonden

vergeven zijn? Arme, onwetende, verslagen zondaarsharten! Wie zal u de blijde boodschap brengen? Wie zal u verkondigen dat „Dezen (nl. Jezus) geven getuigenis alle de profeten, dat een iegelijk, die in Hem gelooft, vergeving der zonden ontvangen zal door zijnen naam”? (Hand. 10: 13).

Onder ons volk heerscht de meening, en zoo wordt het ook door joodsche leiders vaak voorgesteld, dat wij, hun broederen, die Jezus van Nazareth als onzen Messias en Goël hebben aangenomen, ons op dien dag diep ellendig gevoelen. Uit eigen ervaring kan ik juist van het tegenovergestelde getuigen. Daar is geen dag in het jaar, dat de liefde en genade Gods, die mij uit de bijgeloovige duisternis van het rabbinistische Jodendom overzette in het wonderbaar licht des Evangelies, zoo levendig en klaar mij voor oogen staat als juist op dien dag, waarin ons volk in één zijner gebeden, die in aandoenlijkheid alle andere overtreft, klaagt en belijdt: „De Messias, onze gerechtigheid, heeft zich van ons afgewend. Huivering heeft ons getroffen, wij hebben niemand om ons te rechtvaardigen.” Die dag spreekt ons, Christus-belijdende Joden, met machtige stem van dien Grooten Verzoendag op Calvarië, waar de Messias, het Lam Gods, zich geofferd en door zijn bloed een eeuwige verzoening aangebracht heeft. En niet alleen, dat we ons op dien dag zeer bijzonder van deze genade bewust worden, maar het is mij persoonlijk vaak voorgekomen, dat ik juist in dien tijd zooveel geestelijke zegeningen mocht ervaren, die mij met te sterker drang dreven tot het gebed voor mijn volk, of het spoedig zich met ons vereenigen mocht. En in plaats van mij ellendig te voelen op dien dag, verblijdde ik mij met onuitsprekelijke blijdschap, ziende op de beloften voor mijn volk, die in Christus ja en amen zijn.

PESACH

MEMORANDUM

TO : SAC, [illegible]

FROM : [illegible]

SUBJECT: [illegible]

PESACH ¹⁾

DE Joden vieren tweemaal Nieuwjaar: een burgerlijk en een kerkelijk.

Het eerste, *Rousj Hasjono*, valt in het najaar, op den eersten dag van de maand Tischri (in onze maand September) en wijst naar de schepping der wereld.

Het tweede, *Pesach*, valt in het voorjaar, op den veertienden dag van de maand Nisan (in onze maand Maart) en wijst naar den uittocht uit Egypte. De betrekking tusschen Genesis en Exodus ligt hier klaar voor ons. Wat de schepping is voor de wereld, is de verlossing uit het diensthuis voor Israël. De exodus is Israëls schepping tot een volk. Op grond van die daad noemt God zich ook Israëls Schepper en Formeerder.

Voor hun uittocht moesten de kinderen Israëls een feest vieren, ter gedachtenis aan hun verlossing uit het diensthuis, namelijk het Paaschfeest. Dit feest moest gevierd worden op een door God zelf aangewezen wijze.

In het middelpunt van het Paaschfeest stond het Paaschoffer. Dit offer was geheel onafhankelijk van tabernakel en tempel, en behoorde dus niet tot den levietischen ceremonieelen dienst. Met betrekking tot dit offer waren alle israëlietische huisvaders, wat zij uit kracht der Goddelijke uitverkiezing moesten zijn — priesters.

¹⁾ Het Paaschfeest.

Het Paaschoffer moest een volkomen, eenjarig, mannelijk lam zijn, uit het midden eener kudde. Kennelijk wijst het Paaschlam over zichzelf heen naar het Lam Gods, dat eens geofferd zou worden om veler zonden weg te nemen. Zoo volkomen was Hij, dat zelfs zijn grootste vijanden Hem niet konden overtuigen van zonde. Hij was uit het mannelijk geslacht, een man van God onder Israël betoond door krachten en wonderen en teekenen. Hij was in den bloei zijner jaren, toen Hij geofferd werd: slechts drie en dertig jaar oud. Deze leeftijd voor een man staat in evenredigheid met een eenjarig lam. En Hij was uit het midden zijner broederen, doch gelijk het Paaschlam, afgezonderd van zijn broederen.

Het lam moest op den 10en Nisan afgezonderd, om het op den 14en *בין מנחה למערב*, tusschen den middag- en avonddienst, te slachten. De Messias stierf ook juist in dien tusschentijd. Van het bloed des lams werd met een bundel hysop gestreken aan de zijposten en den bovendorpel der deuren, tot dekking der eerstgeborenen. De kinderen Israëls werden dus gered niet omdat zij Israëlieten waren, maar omdat zij onder de bedekking van het offer waren. Dat de bestrijking van het bloed aan de deurposten het cardinale punt was van het Paaschfeest, blijkt duidelijk uit den naam van het feest: *Pesach*.

Het hebreeuwsche woord *Pesach*, zoowel als het arameesche en grieksche woord *Pascha*, beteekent „voorbijschrijden”. Het is de naam van het op dit feest geslachte offer en herinnert aan het feit, dat de Engel van Jehovah in den nacht, waarin Hij de eerstgeborenen der Egyptenaren sloeg, de huizen der Israëlieten voorbijschreed. Door het bloed aan de huizen zag de Engel, dat daarbinnen het vonnis des doods reeds voltrokken was en ging voorbij. De dood van het lam redde Israël van den dood.

Wie oogen heeft om te zien, ziet hier de plaatsbekleedende kracht der offerande van den Messias.

Doch niet alleen in het lam als zoodanig, maar ook in zijn toebereiding ligt een hoogere beteekenis. Het moest in zijn geheel aan het vuur, zonder tusschenkomst van ketel of water, gebraden worden. Nu weten wij, dat het vuur in de Schrift vaak een beeld is van lijden. Daarom is de toebereiding van het Paaschlam een beeld van wat de oude rabbijnen plachten te noemen *רַבְּלֵי שֶׁל מִשִּׁיחַ*, het felle lijden of den barensnood van den Messias, d.i. de nood, waaruit het *מַלְכוּתָא דְּמִשִּׁיחָא*, het messiaansche rijk zou geboren worden.

Het Paaschlam moest gezinsgewijze ineens achtereen gegeten worden, door het gansche huis Israëls, zonder een been daarvan te breken. Bij geen offer wordt er zooveel nadruk gelegd op de eenheid van het volk en de geheelheid van het offer als bij het Paaschoffer. Ook de Messias moet in zijn geheel door geheel zijn volk ontvangen worden. Hij is niet te verdeelen of gedeeltelijk te ontvangen. Wie Hem niet in zijn Godheid wil hebben, kan Hem ook niet in zijn menschheid hebben; en wie Hem niet wil hebben in zijn lijden, die kan Hem ook niet hebben in zijn verheerlijking.

Het Pascha was wel voor Israël, doch niet met uitsluiting van de Heidenen. Ook de Heidenen konden het Pascha houden, als zij ingelijfd waren in Gods volk, door de besnijdenis. Een heenwijzing naar de aanneming der Heidenen door het geloof in den Messias, waarvan Paulus zegt: „Daarin is noch Jood noch Griek, daarin is noch dienstbare, noch vrije, daarin is geen man en vrouw, want gij allen zijt één in Christus Jezus.”

Allen die het Pascha aten, moesten dat doen, niet als gevestigden in Egypte, maar als daaruit trekkende vreemdelingen,

met de lendenen opgeschort, de schoenen aan de voeten en den staf in de hand. Een beeld van den geloovige, die wel als goede en nuttige burger in deze wereld heeft te leven, maar evenwel als vreemdeling, die op reis is naar een beter, dat is naar het hemelsche vaderland. Diezelfde gedachte vinden wij ook in den eersten brief van Petrus aan de uitverkorenen naar de voorkennis Gods des Vaders in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des bloeds van Jezus Christus: „Geliefden, ik vermaan u als inwoners en vreemdelingen.”

Met het slachten van het Pascha werd de grond gelegd tot het vieren van het *חג המצות*, *feest der ongezuurde brooden*. Deze twee worden soms wel vereenzelvigd, maar in werkelijkheid zijn zij van elkander onderscheiden. Het Pascha valt op den 14en Nisan, terwijl het feest der ongezuurde brooden begint op den 15en en zeven dagen duurt, tot den 21en van de maand. Alleen wie het Pascha slachtte, kon feest vieren. Zonder het Paaschoffer had de feestweek geen zin.

Deze dienst moest steeds onderhouden worden, ook als Israël in het beloofde land gekomen was. En telken jare herhaalde zich dan ook wat in den nacht van den uittocht was geschied. Doch door de oprichting des heiligdoms werd het vanzelf eenigszins gewijzigd, en de rabbijnen spreken ook met recht van *פסח מצרים*, *het Pascha in Egypte*, en *פסח דורות*, *het Pascha der latere geslachten*.

De Paaschfeestviering der latere geslachten begon met de verwijdering van alle zuurdeeg uit het huis, want het zuurdeeg is een zinnebeeld van het bedorvene. In het tractaat Berachoth van den babylonischen Talmud wordt ons een gewoonte medegedeeld van een zekeren Rabbi Alexandri, die na het bidden placht te zeggen: *רבון העולמים נלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות*

רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה „Heere der wereld! Gij weet het, dat wij begeeren uw wil te doen; maar wat belet het? Het zuurdeesem in het deeg.” Raschi, commenteerende op de laatste zinsnede, zegt: יצר הרע שבלבנו החמיצנו „de booze neiging die onze harten doordeesem”. En in het boek Zohar (2de deel, blz. 40) lezen we: והא אוקמוה חבריא ודא אוקימנא בין המין ומצה: „De wijzen hebben het verschil tusschen gezuurd en ongezuurd brood op vele plaatsen zinnebeeldig aldus verklaard: het eerste is de booze neiging, en het tweede de goede neiging.” Terecht: er is geen treffender beeld van de zonde, dan de zuurdeesem: in zijn gisting het proces des verderfs.

Op dienzelfden dag, tusschen den middag- en avonddienst, werd er een eenjarig, mannelijk lam of geitenbokje door den huisvader, niet meer in eigen huis, maar in den voorhof des heiligdoms geslacht en voorts in zijn geheel gebraden en gezinsgewijze gegeten. Maar terwijl in Egypte, indien een huis te klein was voor een lam, de naburen, „de naasten aan zijn huis”, bij elkander moesten komen, kon men later kiezen wien men wilde, zonder eenig onderscheid. Het bloed werd niet meer aan de deurposten gestreken, maar aan het brandaltaar uitgegoten. De bittere kruiden, waarmede het vleesch, waarvan niets overblijven mocht, gegeten werd, herinnerden aan de bittere slavernij in Egypte. Het Goddelijk doel van deze eeuwige instelling was, om alle latere geslachten deelgenoot te maken aan de verlossing, door Hem aan de vadersn bewezen en zich met het beschuttend bloed te laten bedekken en het vleesch des verbonds mede te eten. Deed iemand dit niet, dan moest hij worden uitgeroeid uit de vergadering van Gods volk. Alzoo diende het feest als dankoffermaal, doch in de eerste plaats tot

vernieuwing des verbonds in het bloed des lams.

Sinds de verwoesting van stad en tempel in het jaar zeventig, vanwege de nationale zonde en misdaad van Israël, dat in zijn midden het onschuldige bloed van den Vorst des levens vergoten heeft, is er onder hen geen Pascha gevierd naar den eisch van Gods heilige wet. Doch als men heden ten dage de joodsche huisgezinnen intreedt, kan men met Paschen nog de herinnering meemaken aan de inzetting, die bijna vierduizend jaar geleden is ingesteld. En geen feest wordt zorgvuldiger gevierd dan dit.

De voorbereiding voor het Paaschfeest begint maanden tevoren. Reeds in den oogsttijd van het voorafgaande jaar trekken de Joden in het oosten van Europa naar de velden, om toe te zien of het maaien en de inzameling van de tarwe voor het komende Paaschfeest wettig geschiedt. Deze tarwe wordt ter voorkoming van gisting door vochtigheid op een bijzonder droge plaats bewaard. Ongeveer tien weken voor Paschen huurt men een molen, reinigt dezen gedurende eenige dagen en maalt dan daarin de tarwe. Het deeg voor de Mazoth, Paaschbrooden, wordt gekneet en gerold door de leden der gemeente. De rabbijnen en de *chassiedim* zorgen er voor, dat hun deel *Mazoth* alleen door vrome Joden bereid wordt.

De oven die men voor het bakken der Mazoth gebruikt, moet eerst eenige malen witgloeiend gestookt worden, om al het oude zuurdeeg in hoeken en spleten uit te branden. Al deze dingen, het maaien en de inzameling, het reinigen van den molen en het stoken van den oven, het kneden en het rollen van de *Mazoth* al deze dingen geschieden onder het strengste toezicht.

Twee weken voor Paschen begint de schoonmaak van huis en hof, meubelen en vaatwerk. In vele gevallen is deze schoon-

maak de eenige in 't jaar. De ijzeren vaten moeten uitgegloeid, de houten geschuurd, de porseleinen en glazen gewasschen en de metalen in kokend water gedoopt worden. De joodsche Paaschwetten zijn *legio*. Wie deze wetten niet kent, die kan ook niet ten volle begrijpen de woorden van den Heiland: „Zij binden lasten, die zwaar zijn en kwalijk om te dragen en leggen ze op de schouders der menschen.” In een populair boek, in de joodsche taal, getiteld „De joodsche voor-Pesach”, waarin het joodsche leven in de weken tusschen Poerim- en Paaschfeest beschreven wordt, zegt de schrijver: „Ik ben er zeker van, dat de toekomstige geslachten met verbazing en met open mond zullen luisteren, wanneer zij hooren over de ellende der lasten en diensten hunner ouders gedurende die weken. Veel erger en zwaarder dan die der Joden in Egypte.” Deze schrijver geeft een juiste vergelijking en toch is er verschil tusschen toen en thans. In Egypte hebben de kinderen Israëls gezocht en geschreeuwd, geweend en gekermd, over den dienst. Thans is het helaas nog niet zoo ver gekomen. Wel zijn er, die het doen en hun geschrei gaat ook op tot God en Hij hoort hen. Maar het volk als zoodanig gaat nog steeds gebukt onder de zware lasten, die men op hun schouders heeft gelegd, zonder te zuchten en te kermen.

De Sabbat voor Paschen wordt door de Synagoge שבת הנדוד, „de Groote Sabbat” genoemd en wel om de volgende redenen: 1. De eerste 10e Nisan, waarop een iegelijk der kinderen Israëls een lam moest hebben, viel volgens de joodsche traditie op een Sabbat. Aangezien het lam een der voornaamste egyptische goden was, mocht het een groot wonder heeten, dat de Egyptenaren zich niet op de Israëlieten wreekten en de naam „Groote Sabbat” houdt dit wonder in gedachtenis. 2. Omdat de rabbij-

nen in de synagogen op dien dag de Paaschwetten uitleggen. Er zijn dan speciale gebeden, omdat volgens de rabbijnen op dien dag de verlossing begon. Wij hebben geen bewijs, dat deze instelling reeds in de dagen van den Heere Jezus bestond, ongetwijfeld is zij van lateren datum.

Aan den vooravond van den 14en Nisan, voordat de sterren opkomen, moet men, bij het licht van een klein waskaarsje, het huis doorzoeken, of er nog eenig gezuurd brood mocht gevonden worden. Vooraf zegt men: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld; die ons door uw geboden geheiligd, en ons bevolen hebt het gezuurde weg te doen.” Voor het onderzoek begint, legt men met opzet tien stukjes gezuurd brood op tien verschillende plaatsen, om er zeker van te wezen dat men wat vinden zal en de voorafgaande zegen alzoo niet te vergeefs is. Na afloop van het onderzoek zegt men: „Al het zuurdeeg, dat nog in mijn woning en niet door mij gezien, en dus niet weggedaan is, zij als niets geacht en gelijk het stof der aarde.”

Men bewaart het gevonden gezuurd brood zorgvuldig en den volgenden ochtend, vóór elf uren, verbrandt men het op een bijzonder vuur en zegt: „Al het zuurdeeg, zoowel wat ik gezien als wat ik niet gezien heb, zoowel wat ik weggenomen als wat ik niet weggenomen heb, zij als niets geacht en gelijk het stof der aarde.”

Heeft iemand vergeten het vóór elf uren te verbranden, zoo heeft hij het gebod: „Het zal bij u niet gezien en niet gevonden worden,” overtreden. Een Israëliet, die in het bezit is van een groote hoeveelheid gedeeseemd brood en het bevel van het gezuurde weg te doen vervullen wil, maar zich ook de mogelijkheid wil voorbehouden, om het na Paschen terug te krijgen,

behoeft niets anders te doen, dan het brood, onder schijn van verkoop, aan een niet-Jood over te geven tot na Paschen.

Op den namiddag van den 14en Nisan is alle arbeid, behalve de noodzakelijkste, verboden. De mannelijke eerstgeborenen moeten op dien dag vasten. Is de eerstgeborene nog te klein om te vasten, dan doet de vader het zoolang voor hem. Indien de vader zelf een eerstgeborene is, dan doet de moeder het. Na drie uur mag niemand eenige zware spijs eten of wijn drinken, om het Paaschmaal op dien avond meer eer aan te kunnen doen.

Tegen den avond gaan de mannen naar de synagoge voor het avondgebed, terwijl de vrouwen thuis alles klaar maken voor den פסח: *het Paaschmaal*.

De tafel wordt gedekt en de kostelijkste vaten daarop geplaatst. „Hoewel,” zegt de *Schulchan Aruch*, „het is beter het gansche jaar zoo weinig mogelijk gebruik te maken van kostelijke vaten, ter herinnering aan de verwoesting van Jeruzalem, op Paaschavond daarentegen zooveel mogelijk. Ook dezulke, die anders nooit gebruikt worden en zelfs die men van een niet-Jood in pand heeft, mag men op dien avond te pronk stellen, ter herinnering aan de vrijheid.” Natuurlijk worden de flesschen wijn niet vergeten. „Zonder wijn,” zeggen de Talmoedwijzen, „is er geen vreugde mogelijk.” Eenige kussens worden van witte overtrekken voorzien en op het bed of op den leunstoel gelegd, waar de huisvader aanstonds zijn plaats zal innemen.

De dienst in de synagoge is afgelopen en de mannelijke familieleden komen naar huis. Alles ziet er feestelijk uit. De woning is verlicht en schoon. Ieder is in feestgewaad gedost. De huisvader trekt de doodskleeren aan en neemt plaats op het bed of op den leunstoel, terwijl de overige leden van het gezin

zich rond de tafel zetten. Op den Paaschschotel liggen drie Paaschbrooden, die den naam *Cohen*, *Levi* en *Jisroel* dragen. Men legt de eerstgenoemde boven op, de tweede in het midden en de laatstgenoemde beneden. Over elk dezer brooden wordt een doek gelegd. Voorts wordt er bovenop geplaatst:

Een gebraden ei
(in plaats van het dankoffer)

Haroseth
(allerlei vruchten in de kleur van den rooden tischesteen, welken Israël in Egypte moest bakken)

Zout water

Bitterkruid

Een gebraden been
(in plaats van 't Paaschlam)

Latuw

Peterselie of selderij

Alle huisgenooten zijn verplicht op dezen avond vier bekers wijn te drinken. „Hij,” zegt de joodsche wet, „die geen wijn neemt, overtreedt een voorschrift van onze rabbijnen, die gezegd hebben, dat men niet minder dan vier bekers nemen mag. Men moest daarom desnoods alles, wat men bezit, verkoopen, om dit gebod der wijzen te vervullen.” Behalve deze vier, staat er nog een gevulde wijnbeker de tafel te versieren, bestemd voor den profet Elia.

Het feest wordt ook ingewijd met den eersten der vier bekers wijn en men zegt: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning des heelals, die de vrucht des wijnstoks geschapen hebt.

Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld, die ons uit alle volkeren uitverkoren, meer dan andere natiën verheven en met uwe geboden geheiligt hebt. Gij gaaft ons, Heere, onze God, met liefde gezette tijden tot vreugde, feesten en hoogtijden tot verlustiging; dezen feestdag der ongezuurde brooden, den tijd onzer bevrijding (met liefde) als een heilige samenroeping, tot herinnering aan den uittocht uit Egypte, want Gij

hebt ons uitverkoren en ons meer geheiligd dan alle volken; en uwe heilige feestdagen hebt Gij ons met vreugde en verlustiging deelachtig gemaakt. Geloofd zijt Gij, Heere! die Israël en de hoogtijden heiligt.

Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld! die ons het leven hebt verleend, ons hebt onderhouden en ons dezen tijd hebt doen beleven."

Na dat gezegd te hebben, leunt men op den linker arm en men drinkt het grootste gedeelte van dezen beker. De vrouwen doen mechanisch na alles wat de mannen doen.

Nu roept de heer des huizes gebiedend: „Wasschen!" Zijn bevel wordt onmiddellijk gehoorzaamd. Water, waschkom en handdoek worden gebracht, en hij wast zijn handen zonder zegenspreuk. Vervolgens neemt hij voor zich en geeft aan elk der huisgenooten een stukje peterselie of selderij, in zout water gedoopt met de woorden: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld! Schepper van de vrucht der aarde." En dan breekt de heer des huizes de helft van de middelste Mazah af en legt ze onder de kussens tot *Aphikomen*: nagericht. Het ei en het gebraden been van den schotel afnemende, wordt de schotel omhoog geheven, en men zegt:

„Dit is het brood der ellende, hetwelk onze voorouders in het land Egypte gegeten hebben. Elk, die honger heeft, kome en ete; elk, die gebrek heeft, kome om het Paaschfeest mede te vieren! Dit jaar hier, het volgende in het land Israëls; dit jaar dienstbaar, in het volgende vrije zonen."

Nu wordt de tweede van de vier bekers ingeschonken, de schotel van de tafel is weggenomen en de jongste van het gezelschap stelt vier vragen: „Waarom is deze avond verschillend van alle andere avonden? Op alle andere eten wij gezuurd en

ongezuurd brood, op dezen avond enkel ongezuurd. Alle andere avonden eten wij allerlei groenten, dezen avond bittere kruiden. Alle andere avonden doopen wij zelfs niet eenmaal in, op dezen avond doen wij dat tweemaal. Alle andere avonden eten wij zittende of leunende, dezen avond zijn wij allen leunende."

Als antwoord leest het geheele gezelschap uitvoerig het geschiedverhaal van den uittocht uit Egypte en wat daarop betrekking heeft. Dit verhaal verheven en aandoenlijk werd ongetwijfeld, in hoofdzaak althans, gebruikt in den tijd van den Heere Jezus. Het is alleen jammer, dat het lezen zoo werktuigelijk geschiedt. Van sommige joodsche meesters wordt verhaald, dat zij den geheelen nacht daarover bleven spreken, zoodat hunne discipelen tot hen moesten komen en zeggen: „Meester! de tijd voor het lezen van het ochtend-Schema is genaderd."

Als het geschiedverhaal afgeloopen is, wordt de tweede van de vier bekers wijn gedronken, waarbij men zegt: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld! die de vrucht des wijnstoks geschapen hebt." De wijn wordt gedronken leunende op de linkerzijde.

Dan roept de heer des huizes wederom gebiedend: „wasschen!" Wederom wordt het waschgereedschap gebracht, hij wast de handen en zegt: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld! die ons door uw geboden geheiligd en ons bevolen hebt de handen te wasschen."

Wat wordt er eigenlijk bedoeld met dat leunen en bevelen? zal de lezer misschien vragen. Op Paaschavond beschouwt men ieder israëlietisch huisvader als koning en een koning zit leunende en beveelt. In elke geslachtsopvolging is de Jood verplicht zich te beschouwen alsof hij zelf in Egypte diende en daaruit verlost ware. Daarom al deze handelingen, als teekenen

van vrijheid. Maar ze gelden alleen voor de mannen, niet voor de vrouwen.

Na het wasschen van de handen neemt men de drie Paaschbrooden, zooals zij op den schotel liggen, bij elkander en men zegt: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld! die het brood uit de aarde laat voortkomen. Die ons door uwe geboden geheiligd en ons het eten van het ongezuurde brood bevolen hebt.” Vervolgens breekt men van de bovenste en middelste *Mazoth* een stuk af en men eet beide stukken tezamen. Naderhand neemt men bittere kruiden, in *Haroseth* gedoopt en men looft God voor het gebod, om bittere kruiden te eten. Dan neemt men een stuk van de derde *Mazah*, men omwikkelt het met bittere kruiden, eet beide tezamen zonder indooping en zonder zegenspreuk en zegt: „Zoo deed Hillel toen het heiligdom nog bestond.”

Bij deze gelegenheid worden de spijzen opgebracht en men eet en drinkt naar welgevallen. En als men verzadigd is, neemt de heer des huizes de halve *Mazah*, die hij vroeger weggelegd heeft en geeft een ieder een stuk er van tot *Aphikomen*, nage-recht. Vervolgens schenkt men den derden beker in en doet het dankgebed na den maaltijd. En als het lange dankgebed afgelopen is, drinkt men dezen beker wijn ברום של ברכה, de beker der dankzegging genoemd, wederom leunende. Het was waarschijnlijk bij deze gelegenheid, dat de Heiland het Avondmaal instelde.

Hierop volgen eenige psalmen en andere liederen. Vervolgens wordt de vierde beker wijn gedronken, wederom leunende op den linkerarm, waarbij men de verzekering uitspreekt, dat God de verrichting met welgevallen heeft aangenomen.

Den tweeden Paaschavond viert men op dezelfde wijze als

den eersten. Alleen begint op den tweeden avond de telling van den *Omer*.¹⁾ Na God gedankt te hebben voor het bevel den *Omer* te tellen, zegt men: „Heden is een dag van den *Omer*.” Dat wordt 49 dagen lang gedaan, tot Pinksteren. In die twee avonden behoeft men geen nachtgebed op te zeggen, want zij zijn „nachten der bewaring”. God zelf waakt over al de kinderen Israëls en zij hebben daarom niets te vreezen.

Van de acht Paaschdagen worden alleen de twee eerste en de twee laatste als Sabbatdagen beschouwd. De overigen zijn semi-feestdagen, d.i. in vergelijking met weekdagen zijn ze feestdagen in vergelijking met feestdagen zijn ze weekdagen. De Paaschgebeden zijn in 't algemeen gelijk aan de Sabbatgebeden, met invoeging van *Piutim* of godsdienstige dichtstukken, tot herinnering aan den exodus van Egypte.

En dit nu is alles wat de Jood overgehouden heeft van deze Goddelijke inzetting. Telkens onder het schrijven moest ik denken aan de woorden van dien bekeerden Israëliet: „Zij hebben alles bij het Pascha, behalve het wezen, het bloed, het offer. Daarom is alles bij hen als een geraamte, waarin wel leven is geweest en waarin, voor iemand die in de opstanding der dooden gelooft, ook wel weder leven komen zal; doch nu is het dood, want het bloed het leven is er uit.”

En hoe kan God aan zulke doode ceremoniën een welgevallen hebben? Israël voor deze vraag te stellen, is uwe en mijne heilige roeping. Of het Gode behagen moge velen hunner de oogen te openen om te zien den zuurdeesem, waarvan dit alles doortrokken is en de vermaning van Paulus te verstaan en door de kracht des Heiligen Geestes op te volgen: „Zuivert dan den ouden zuurdeesem uit, opdat gij een nieuw deeg zijn moogt.

¹⁾ Zie Lev. 23: 15.

Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus. Zoo dan laat ons feest houden, niet in den ouden zuurdeesem, noch in den zuurdeesem der kwaadheid en der boosheid, maar in de ongezuurde brooden der oprechtheid en der waarheid."

SCHABOEOTH

1900

SCHABOEOTH ¹⁾

 P den zesden dag van de derde joodsche maand, die Siewan heet (onze maand Mei), vieren de kinderen Israëls over de geheele wereld Pinksteren. Dit woord is afgeleid van het grieksch *pentekoste* en beteekent vijftigste dag. Dat is vijftig dagen na den dag, waarop bij het feest der ongezuurde brooden de garve der eerstelingen was gebracht als een beweegoffer, dat den priester ten deel viel.

Van welken dag af moesten de vijftig dagen gerekend worden? „Van den anderen dag na den Sabbat.” Het paaschlam werd geslacht op den 14en van Nisan en op den 3en dag nadat het paaschlam geslacht was, moesten zij een garf der eerstelingen van den oogst tot den Heere brengen. Dit is een zuiver type van de vervulling, want „op den morgen na den Sabbat” stond Christus op uit de dooden „de eersteling, dergenen die ontslapen zijn.” En van dien morgen af moesten er zeven sabbaten verlopen.

Schoon die periode maar kort was, vele wondervolle gebeurtenissen grepen voor Israël plaats na het Paaschfeest. En God beval hun zeer bijzonder die zeven sabbaten te tellen, omdat elk dezer sabbaten voor Israël beteekende een week van vreugde en van toewijding aan God.

Daar was de eerste morgen na den Paasch-Sabbat, waarop

¹⁾ Wekenfeest.

Israël voor 't eerst als vrij en verlost volk in zijn tenten woonde onder de hoede van Jehovah. De eerste morgen, waarop zij ongehinderd hun ziel konden opheffen tot Hem, die hen zoo wonderbaar „door een sterke hand en een uitgestrekten arm” uit het diensthuis uitgeleid had.

En daarop volgde de groote dag, toen zij droogvoets door de Roode Zee trokken. Welk een dag! Voor goed verlost van de Egyptenaren, „allen in Mozes gedoopt in de wolk en in de zee”¹⁾ en aan de overzijde jubelend van vreugde in de tegenwoordigheid van dien God, die hun een pad bereidde door diepe wateren.

En slechts drie dagen daarna, trekkende door de dorre woestijn, vonden zij eindelijk water, maar die wateren waren bitter, — Mara. En Mozes, hun middelaar, moest op bevel des Heeren een hout aandragen. En dat in het bittere water werpen. Toen werd het water zoet. En aldaar stelde God het volk een inzetting en recht. En toonde hun het beeld van den Messias, den meerderen Middelaar dan Mozes, die het hout des kruises voor zondaren droeg om de bitterheid der zonde en des doods weg te nemen en hen te vervullen met de zoetheid zijner verzoenende liefde.

En toen legerden zij in Elim, waar God hun de twaalf waterfonteinen en de zeventig palmbomen gaf tot verkwikking in de woeste wildernis. Twaalf waterfonteinen, voor elken stam één. Zinnebeeld van de fontein des levenden waters, dat, zoo iemand daarvan drinkt, „het zal in hem worden tot een fontein, springende tot in het eeuwige leven.”²⁾

De volgende merkwaardige gebeurtenis had plaats in de woestijn Sin. Sin is het hebreuwsche woord voor doornen en de plek was overdekt met doornen, vandaar haar naam.

¹⁾ I Cor. 10: 2. ²⁾ Joh. 4: 14.

Doornen zijn het beeld van den vloek. En daar murmureerden de kinderen Israëls, omdat zij geen brood hadden. En God openbaarde hun zijn liefde in het manna, dat Hij deed nederdalen. Dat geschiedde ongeveer dertig dagen na den uittocht uit Egypte. Een zichtbaar teeken zijner ontferming over murmureerders en overtreders. Beeld van de liefde Gods voor zondaars, aan wie Hij het ware brood uit den hemel schonk in den Messias, die zijn leven aflegde om hen te behouden.

En kort daarna, in Massah en Meribah, murmureerden zij weer en Jehovah zeide tot Mozes: „Zie, Ik zal voor uw aangezicht in Horeb staan, zoo zal er water uitgaan, dat het volk drinke.” God onderrichtte Israël door dit teeken: „Gij zijt een wederstrevig en murmureerend volk. Ik zou u in mijn rechtvaardigen toorn kunnen verbrijzelen. Maar in plaats daarvan zal Ik de rots, waarop Ik sta, verbrijzelen, opdat stroomen van levend water uwe murmureeringen en afkeeringen genezen.”

En toen kwam de wetgeving op Sinaï. Wij zien in deze opvolging de wijsheid, die de zeven sabbaten verordende na dien eersten, waarop de vrijheid werd geproclameerd. Het waren weken, waarin God hun in vele wondervolle dingen onderwees: lessen van liefde, ontferming en vergeving. In het tellen dezer sabbaten moesten zij deze lessen leeren en „een wijs hart bekomen”. Zooals Mozes in den 90en Psalm bidt: „Leer ons alzoo onze dagen tellen, dat wij een wijs hart bekomen.”

En deze gansche reeks kan ons ook toonen wat het leven en de wandel van den Christen behoort te zijn.

Vooreerst is daar de verlossing en uitleiding uit het diensthuis van Egypte, beeld van de verlossing van den Christen uit de dienstbaarheid der zonde. Dan spreekt de doop in Mozes van den doop in Christus. De wateren van Mara zoet geworden

door het hout, dat er ingeworpen werd, wijzen op het kruis van den Messias, dat de bitterheden van den weg der geloovigen op reis naar het Beloofde Land zoet kan maken. En de wateren vloeiende in de wildernis spreken van de Rots, waaruit zij vloeiden tot reiniging en heiligmaking voor den geloovige, ja tot stroomen van levend water, die uit zijn binnenste vloeien. En het manna als het levensbrood verzekert hem van de gemeenschap des Vaders, die ook hem als zijn kind heeft aangenomen. Want ook Israël had in de woestijn in Jehovah den Vader moeten erkennen, die waar het vroeg om brood, dagelijks zijn hand uitstrekte om het hun te doen vinden. „Geef ons heden ons dagelijksch brood,” leerde Christus ons bidden. En het christelijk leven is een leven van onafgebroken opzien in afhankelijkheid om dagelijks bij vernieuwing in nood en behoefte het brood zijns bescheiden deels te ontvangen. En de rots zag op Christus, zooals we reeds opmerkten, en op zijn verbreking voor ons, opdat wij zouden behouden worden. Die van dat water drinkt, zal nimmermeer dorsten. Die stroom volgt de kinderen Gods, waar zij ook heentrekken, zooals de stroom uit de rots van Horeb Israël volgde onder al hun omzwerfingen.

Zoo heeft ook de Christen zijn dagen te tellen, opdat hij een wijs hart bekomme, dat gedenkt al de weldaden hem in den Messias geschonken. Want alles wat een schaduw en een type was in Israël, is tot eeuwige werkelijkheid geworden in den Messias en alles wat in riten en beelden over de gansche geschiedenis des Ouden Verbonds verspreid ligt, is in volkomen heerlijkheid geconcentreerd en vervuld in Hem.

Over den dag, waarop men de vijftig dagen begon te tellen, was reeds ten tijde van Christus verschil tusschen de Farizeëen en Sadduceëen. De strijd ging over de opvatting van het woord

Sabbat in Leviticus 23 : 15, waar we aldus lezen: „Daarna zult gij u tellen van des anderen daags na den Sabbat, van den dag dat gij de garf des beweegoffers zult gebracht hebben; het zullen zeven volkomen sabbaten zijn.” De Farizeën verklaarden de woorden „na den Sabbat”, na den eersten Paaschdag, die als rustdag Sabbat genoemd werd. Diensvolgens telden zij steeds van den zestienden Nisan af tot den zesden Siewan, op welken dag van de week die ook mocht vallen. De Sadduceën daarentegen hebben de woorden „na den Sabbat” in den algemeen gebruikelijken zin opgevat. Dus Zondag. Zij begonnen de telling steeds op een Zondag en eindigden op een Zondag. Doch volgens het getuigenis van den joodschen historicus Flavius Josephus, den beroemden joodschen wijsgeer Philo Judaeus, en van de joodsche overlevering bestaat er geen reden of aanleiding tot twijfel, dat de Farizeën gelijk hadden en dat het woord Sabbat op deze plaats rustdag beteekent en den eersten Paaschdag bedoelt.

In het Oude Testament wordt dit feest, het tweede der drie Pelgrimsfeesten, onder de volgende drie verschillende namen aangeduid: *הַגַּד שִׁבְעָתָא* — „Wekenfeest”, ¹⁾ zoo genaamd, omdat er van Paschen tot Pinksteren zeven weken verliepen. *הַגַּד הַקִּצִּיר* — „Oogstfeest”. ²⁾ Op Pinksteren werd het einde van den graanoogst gevierd, die op Paschen reeds begonnen was. Vandaar de benaming Oogstfeest. En *יוֹם בְּבוּרִים* — „Dag der eerstelingen.” ³⁾ Aan het einde van den graanoogst werd in den tempel een eerstelinggave van twee brooden ten beweegoffer voor Jehovah nedergelegd, als hulde en dank aan den Heer des oogstes. Daarom de naam: Dag der eerstelingen.

In de rabbijnsche litteratuur en ook in de geschiedenis van

¹⁾ Exodus 34: 22. ²⁾ Exodus 23: 16. ³⁾ Numeri 28: 26.

Flavius Josephus is het Wekenfeest zoo nauw met het Paaschfeest verbonden, dat het daar den naam van עֶצְרַת — *Slotfeest* draagt. In *Midrasch schir ha schirim* wordt het Wekenfeest uitdrukkelijk עֶצְרַת שֶׁל פֶּסַח — *het slot van het Paaschfeest genoemd*. En sprekende over de brooden, die vijftig dagen na Pesach in den tempel gebracht werden, zegt Flavius Josephus: „op den dag, dien de Hebreërs *Azartha* noemen en waarmede het Pinksterfeest bedoeld wordt.”

Het is inderdaad opmerkelijk, hoe men in tegenwoordige joodsche beschrijvingen van het Wekenfeest de offeranden, die daaraan verbonden waren, stilzwijgend voorbijgaat. Wij krijgen daar o zulke prachtige schilderingen van den heerlijken lentetijd en van de oostersche natuur, die haar morgenlied zingt van de maaiers en bindsters, van Ruth en Boaz, *et cetera*. Onwillekeurig komen ons bij 't lezen daarvan de woorden van onzen vader Isaäk in de gedachte: „Zie het vuur en het hout, maar waar is het lam tot een brandoffer?” En toch waren de offeranden het voornaamste op dat feest. Het acht-en-twintigste hoofdstuk van Numeri en drie-en-twintigste van Leviticus te zamen bieden ons het overzicht van de offers, die op dit feest werden gebracht.

Wij geven hier een opsomming van de ceremoniën en offers, aan deze inzetting verbonden, zooals ze in den Pentateuch voorgeschreven zijn. Evenals de beide andere tot de triade der feesten behoorende, was het Pinksterfeest ingesteld als „een heilige samenroeping”, geen dienstwerk mocht dien dag gedaan worden. Het manlijk deel der bevolking — zij die in den bloei hunner jeugd en kracht waren — moesten verschijnen in het van God aangewezen heiligdom waar de בְּבוּרִים, *de eerstelingen*, of zooals het ook genoemd wordt מִנְחָה חֲדִישָׁה *een nieuw spijsoffer*,

letterlijk: een *nieuw rust-offer*, den Heere werd voorgesteld. Het bestond uit twee brooden, elk van een tiende eener epha, en waren volgens de joodsche overlevering vierhandbreed in de breedte, zeven handbreed lang, vier vingers hoog en hadden samen het gewicht van ruim negen pond.

Zij moesten van „meelbloem” zijn en „gedeesemd” gebakken worden. Met deze twee brooden werden zeven volkomen eenjarige lammeren, eenen var, het jong van een rund, en twee rammen geofferd als brandoffer. Een geitenbok als zondoffer en twee eenjarige lammeren ten dankoffer. Het dankoffer dier twee lammeren met de brooden der eerstelingen moest de priester voor het aangezicht des Heeren bewegen, behalve de eigenlijke feest-offers voor Pinksteren verordend en bestaande uit het brandoffer der beide rammen, den geitenbok en de zeven lammeren.

De veelvuldige offers, waar te voren over gehandeld wordt, waren uit naam en ten behoeve der gansche natie. Maar het Pinksterfeest, als dankdag voor den graanoogst, werd ook gevierd met persoonlijke vrijwillige offeranden, naardat men vermogen had en de oogst had opgeleverd. Een deel daarvan kwam den priesters en levieten ten goede en de rest deelde de offeraar met zijn gezin en zoovelen van de vreemdelingen en de armen, als deze voor den offermaaltijd, bij het heiligdom gehouden, uitnoodigde.

Het bijzonder karakter van dit feest bestond in de aanbieding van de gave der twee gezuurde brooden, die ook een nieuw spijsoffer genoemd worden. Waarom? Het komt mij voor, vanwege het nieuwe karakter, zoo geheel verschillend van alle andere spijsoffers. En waarin lag dit verschil? In het feit, dat het gedeesemd was. Wij lezen: „Gijlieden zult uit uwe wonin-

gen twee beweegbrooden brengen; zij zullen van twee tienden meelbloem zijn, gedeesemd zullen zij gebakken worden; het zijn de eerstelingen den Heere." Dit is het nieuwe spijsoffer, of het nieuwe rust-offer. Deze twee brooden moesten zij uit hun woningen brengen, meevoeren naar Jeruzalem en den priester en den Heere voorstellen. Ieder gezinshoofd bracht zijn twee brooden, als een nieuw spijs- en rust-offer, waarin hij zich zelf en de zijnen den Heere toewijdde.

Nu staat er uitdrukkelijk in Leviticus (2 : 11): „Geen spijsoffer, dat gij den Heere zult offeren, zal met deesem gemaakt worden; want van geen zuurdeesem zult gijlieden den Heere vuuroffer aansteken." Zuurdeesem is de geheele Schrift door een beeld van de zonde, vandaar dat het spijsoffer, dat altijd gebracht werd nadat de verzoening gemaakt was en daarom het symbool van den vrede in God, ongedeesemd moest zijn. Zonder eenige heenwijzing naar de zonde. En nu wordt in dit nieuwe spijsoffer uitdrukkelijk het zuurdeesem verordend en moest het den Heere gebracht worden. Hem geheiligd en den priester toegewezen.

De eerstelingen op het Paaschfeest met het lam geofferd, werden vergezeld van een spijsoffer (rust-offer), maar zonder zuurdeesem. Het lam als beeld van den Messias, in wien geen zonde was, duldde ook geen zuurdeesem in de offerande, als type van Hem. Maar het nieuwe spijsoffer van het Pinksterfeest was wel gedeesemd. De twee brooden, als het ware de vader en moeder van het gezin voorstellend, werden uit de woning door den huisvader naar Jeruzalem gebracht, als beeld van ieder afzonderlijk gezin, dat in die brooden den Heere werd toegewijd. En daar paste het zuurdeesem bij als beeld van de zonde. De Hoogepriester nam ze, bewoog ze voor het aangezicht

des Heeren en offerde ze met een zondoffer. Nu waren ze heilig, verzoend door het offer, opgedragen door den Hoogepriester en Gode toegewijd. En door deze symbolische handeling werd het gansche gezin aan Jehovah gewijd.

De Talmoed geeft ons een schilderachtige beschrijving van de plechtigheid, waarmede de pelgrims van het platte land de Pinkster-eerstelingen in den tempel te Jeruzalem brachten, ten tijde van de uitstorting des Heiligen Geestes. Daar lezen wij als volgt:

„De dorpelingen vergaderden buiten de hoofdstad hunner respectieve landstreken en kampeerden daar over nacht. Heel vroeg in den morgen werden ze door den nachtwacht gewekt die hun toeriep: „Maakt u op, en laat ons opgaan naar Zion tot den Heer onzen God. ¹⁾ Zij, die dicht bij Jeruzalem woonden, brachten versche vruchten als groene vijgen of druiven. Terwijl diegenen, die van verre kwamen, vruchten gedroogd meevoerden. Ze waren in prachtig versierde wilgemanden gepakt; de rijken gebruikten zelfs gouden kisten. Zoo trokken de pelgrims onder het muziekgeklank van allerlei instrumenten op naar Jeruzalem. Voorop ging een os, ten offer bestemd, wiens hoornen met goud overtrokken en wiens kop met een kroon van olijfbladeren versierd was. Eindelijk bereikten zij de voorstad van Jeruzalem, waar de Oversten met hun plaatsvervangers, de priesters en levieten, hun tegemoet kwamen, zeggende: „Onze broeders van die en die plaats, treedt binnen in vrede.” Het orkest ging voorop, spelende tot de blijde stoet aan den voet van den tempelberg kwam. Hier trad zelfs de koning hun tegemoet, nam een der manden van hen over en droeg die op zijn schouder naar den tempel. In den tempelhof werden zij door

¹⁾ Jer. 31: 6b.

de levieten ontvangen met het zingen van den dertigsten psalm: „Ik zal U verhoogen, Jehovah, want Gij hebt mij opgetrokken en mijn vijanden over mij niet verblijd,” en wat daarop volgt. Als zij ophielden begonnen de pelgrims, met de manden op hun schouders, het zes-en-twintigste hoofdstuk van Deuteronomium op te zeggen: „Ik verklaar heden voor den Heere uwen God, dat ik gekomen ben in het land, hetwelk de Heere onzen vaderen gezworen heeft, ons te zullen geven, enz.” Bij de woorden: „mijn vader was een bedorven Syrier,” namen allen de manden van hun schouders en hielden die ter zijde, totdat de Priester kwam. Deze legde er zijn hand onder, bewoog ze (gewoonlijk naar het Oosten) voorwaarts en achterwaarts, op en neder en vervolgde het hoofdstuk tot aan het einde. Alles voor het altaar nederleggende, gingen zij buigende heen.”¹⁾

Dat is een beeld van het Pinksterfeest, zooals ook de apostelen het vierden, toen de Heere over hen den Heiligen Geest uitstortte. Ofschoon er niet zulk een groote menigte in den tempel aanwezig moge geweest zijn als met Paschen, toch namen duizenden, ja tienduizenden aan den dienst deel. Flavius Josephus zegt: „Een ontzaggelijke menigte stroomde te zamen, uit Galilea, Idumea, Jericho en Perea, aan gene zijde van den Jordaan; maar zij die in engeren zin tot Judea gerekend konden worden, vormden de meerderheid zoowel in aantal als in geestdrift.” Uit het bericht in de Handelingen zien wij, dat wellicht meer dan op de andere groote feesten, de Joden uit de verstgelegen landen naar Jeruzalem kwamen, misschien wel, omdat de tijd van het jaar gunstiger was om te reizen.

De tegenwoordige Joden vieren het Pinksterfeest ter herinnering aan de Wetgeving op den berg Sinai. In de gebeden van

¹⁾ Misjina Bikkoerim.

dit feest wordt het ook als זמן מתן תורתנו — „de tijd der wetgeving” aangeduid. De drie dagen voor dat feest worden onderscheiden door den naam שלשת ימי הנבלה — *de drie dagen der omheining*, ter herinnering aan de drie dagen, waarin het volk zich moest heiligen voor de ontvangst van de Wet en aan het voorschrift aan het volk om den berg niet te beklimmen of zelfs aan te raken.¹⁾

Naar een oude gewoonte worden de joodsche huizen voor dit feest met jonge, groene takken en ruikende lentebloemen versierd en de vloeren met allerlei groen bestrooid. De synagoge, waar anders alleen het „eeuwige licht” voor de Torahschrijn in zwijgende flikkering brandt, wordt op dezen dag met ruikers en kransen versierd. Dit ziet zeker op de eigenaardige viering van dien dag als landbouwfeest.

Op den vooravond gaan de mannen naar de synagoge voor het Maarivgebed, in 't algemeen gelijk aan de vooravondgebeden der andere feestdagen met invoeging van eenige korte dichtstukken, waarvan het volgende een voorbeeld is: „Nedergedaald is de Machtige Jakobs, Hij, de vreeselijke in al zijne werken. Hij sprak de tien geboden hoorbaar. Voor Hij zich als de *Ik ben* openbaarde, heeft Hij eerst zijn volk verlicht. De Beminde, die den dag wegvoert en den nacht brengt. Geloofd zijt Gij, Eeuwige! die de avonden schemeren doet.”

Het gebed is verricht en de mannen komen naar huis, om het feest in te wijden bij wijn en maaltijd. Dan verzamelen zich de mannen wederom in de synagoge, waar zij blijven tot het kriecken van den dag.

Daar is een bijzonder ritueel voor dien nacht, genaamd תקון ליל שביעות *de ordening voor den nacht van het Wekenfeest*.

¹⁾ Exodus 19: 10-23.

De lezing der Schrift bestaat uit de eerste drie en de laatste drie verzen van elk boek van het Oude Testament. Sommige boeken zelfs volledig. De eerste en laatste paragraaf van al de talmoedische tractaten moet worden doorgelezen. Het begin en het einde van het mystisch, kabalistisch *Sepher Jezirah*.¹⁾ Sommige gedeelten van het *Sepher Hazohar*.²⁾ De 613 geboden en verboden, die de rabbijnen beweren in den Pentateuch te vinden. En ten slotte het Hooglied van Salomo. Het doorwaken van dien nacht vindt zijn rede in de traditie dat de Israëlieten zoo vast en zoo lang sliepen in den nacht, die aan de wetgeving voorafging, dat de Almachtige zelf hen moest wekken. Om de zonde van dit slapen waar het de eer van de wet gold, te boeten, is iedere Jood gehouden de verjaring van dien nacht met opoffering van den slaap, in gebed en lezen van heilige boeken door te brengen.

Daarop volgt terstond de verrichting van het ochtendgebed. De bijzondere liturgie voor dien dag is vol toespelingen op de wetgeving en de wet. Onder de verschillende dichtstukken, door de Joden op dien dag plechtig opgezegd, is er een, dat onze bijzondere aandacht vraagt, als staaltje van de toekomstverwachting der Messias-verwerpende Joden op grond van de werken der wet. Het is in 't Arameesch geschreven en het volgende is slechts een gedeelte ervan:

„Hij zal ons zekerlijk de gaven mededeelen, die Hij ons voorheen beloofd heeft. Het spel van den leviathan met den os op de hooge bergen, wanneer zij malkander naderen en eenen strijd beginnen. Met zijn hoornen stoot de os de sterkste dieren,

---

¹⁾ Geschreven in 't begin der 2e eeuw door Rabbi Akiba ben Joseph.

²⁾ Kabalistische uitlegging van den Pentateuch, uit de 2e eeuw, door R. Schimeon ben Jochai.

maar de leviathan zal met zijn vinnen, met groot geweld op hem losstormen. Zijn Schepper zal dan met zijn groot zwaard tot hem naderen en hem tot een maal en tot een kostelijke spijs voor de rechtvaardigen bereiden, die aan een disch van jaspis en karbonkel zitten zullen, terwijl een verfrisschende stroom hen voorbij zal vlieten. Dan zullen zij zich verkwikken en verzadigen uit den kelk met wijn, die sedert de schepping bereid en in de wijnpers achtergehouden is." Wat een beeld van de gelukzaligheid der rechtvaardigen in de toekomstige wereld!

De feestmaaltijd der orthodoxe Joden op dien dag is anders dan op alle andere feestdagen. Op alle andere feesten heet het: „Geen vreugde zonder vleesch," maar op dien dag wordt melkspijs verkozen boven vleesch. De reden daarvan is deze: De eerste dagen nadat de kinderen Israëls de wetten van rein en onrein, van geoorloofd en ongeoorloofd en de verschillende voorschriften van het slachten kregen, wisten zij nog niet hoe zich te voeden, zonder tegen de Wet te zondigen. Om nu een overtreding der wet te mijden, leefden zij — totdat zij alles wisten en van alle noodige middelen ter waarneming der wet voorzien waren — op melk. Ter herinnering aan deze piëteit hunner voorvaderen, wordt op dien dag melkspijs gegeten.

Als het feest der wetgeving wordt Pinksteren in het Oude Testament niet aangewezen. De Wet was toch immers gebroken en bestemd door een nieuwe vervangen te worden en hoe zou het Oude Testament aan Israël een feestviering kunnen voorschrijven, ter herinnering aan een wet, die Israël zelf teniet gedaan heeft? Willen de kinderen Israëls een bewijs voor de waarheid van deze bewering? Ziet uzelfen als verstrooid volk, uw feest der weken zonder tempel en zonder priester en zonder offer en gij hebt het beste bewijs, dat het oude verbond verbro-

ken is. Het middelpunt van het feest der weken waren de offers en het hart van de offers was het zondeoffer, dat uit een geitenbok bestond, als symbool van het verlangen naar verzoening van de zonden. Waar is dat alles nu? En waardoor verwacht gij nu verzoening? Het is een pijnlijke taak, maar wij, joodsche deelgenooten aan de voorrechten des Nieuwen Verbonds, moeten het u verkondigen, — de liefde van onzen Messias dringt ons, — dat al de feesten, die gij gedurende het gansche jaar viert, uwe en niet Gods feesten zijn. Hoort des Heeren woord, gij kinderen Israëls: „Uwe nieuwe maanden en uwe gezette hoogtijden haat mijn ziel en zij zijn Mij tot een last. Ik ben moede geworden die te dragen. En als gijlieden uwe handen uitbreidt, verberg Ik mijne oogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor Ik niet, want uw handen zijn vol bloed.”¹⁾ Als een welbekende bijzonderheid willen wij nog wijzen op het feit, dat het feest der weken het laatste feest was, dat in den tempel gevierd werd vóór zijn verwoesting.

Neen, o neen! gij zijt geen discipelen van Mozes en de Profeten! Was dat maar waar, dan zoudt gij Hem kennen, van Wien Mozes in de Wet geschreven heeft en de Profeten. Dan zoudt gij het wezen kennen, waarvan alle oud-testamentische instellingen en feesten slechts beelden en schaduwen waren. Ook het ware wezen van het feest der weken.

Voor ons, kinderen des Nieuwen Verbonds, is die dag inderdaad het feest der weken. Zeven volkomen sabbaten volgden nadat het ware Paaschlam, door God zelf gegeven, op het kruis van Golgotha, voor de zonde der wereld, geslacht werd.

Toen heeft God vervuld wat Hij gesproken had door den Profeet Joël. „En het zal zijn in de laatste dagen, Ik zal uitgieten

¹⁾ Jesaja 1: 14, 15.

mijnen Geest op alle vleesch; en uwe zonen en uwe dochteren zullen profeteeren en uwe jongelingen zullen gezichten zien en uwe ouden zullen droomen droomen; en ook op de dienst-knechten en de dienstmaagden zal Ik in die dagen mijnen Geest uitgieten." ¹⁾ Voor ons, kinderen des Nieuwen Verbonds, is het Pinksterfeest inderdaad de dag der eerstelingen. Op dien dag werden niet minder dan drieduizend joodsche zielen aan de Gemeente toegevoegd als garf des beweegoffers voor Jehovah, onzen God. Voor ons, kinderen des Nieuwen Verbonds, is de Pinksterdag inderdaad een oogstfeest. Door zijn komst in deze wereld, door zijn leer, lijden, sterven, opstanding en hemelvaart, heeft de Messias den oogst voorbereid en toebereid, zoodat er niets anders overblijft dan den oogst op het veld in te zamelen in de schuur. De prediking des Evangelies aan alle volkeren is een inzameling, een oogst van kinderen Gods. Een oogst, die duren zal tot aan de voleinding der wereld. Het Pinksterfeest is ook in het Oude Testament niet het beeld van den geheelen oogst; deze wordt uitgebeeld in het Loofhuttenfeest. Als dat feest vervuld wordt, dan zal het einde komen.

Och, dat Israël leerde verstaan, „dat niemand door de Wet gerechtvaardigd wordt voor God". Nog veel minder door de mondelinge wet. Doch alleen door Jezus den Messias. Die ons van God is gegeven tot gerechtigheid, vrede en zaligheid.

Gij, Gemeente van Christus, door Hem verlost van den vloek der Wet, opdat gij de zegeningen van Abraham mocht ontvangen en opdat gij „de beloften des Geestes" verkrijgen zoudt door het geloof, gaat heen en verkondigt dat aan de kinderen Abrahams! Het eerste Pinksterfeest was tegelijk ook het eerste Joden-zendingsfeest der Christelijke Kerk. Duizenden zielen

¹⁾ Joël 3: 1, 2.

uit Israël, die zich tot den Messias bekeerd hebben, waren de eerstelingen van den oogst. Vrienden Israëls, bidt dat de Pinkstergeest ook over het tegenwoordige Jodendom uitgestort en de Kerk zich meer en meer van haar roeping tegenover dat volk bewust mag worden, tot haar eigen zegen, tot heil van Israël en tot verheerlijking van God.

SOEKKOTH

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5708 SOUTH CAMPUS DRIVE
CHICAGO, ILLINOIS 60637

NOTES

SOEKKOTH ¹⁾

EEN volk wordt gekend uit zijn feesten. In de volksfeesten openbaart zich wat Joden noemen: de *neshamah jethera*, de extra ziel, zoowel van den enkeling als van het volk. In de gewone werkdagen gaat de mensch op in het gelijkvloersche, in de zorgen voor het bestaan, die zijn uiterlijk omwolken en zijn aangezicht als met een sluier bedekken. Maar op den feestdag werpt hij van zich niet alleen het kleed van den arbeid, maar ook de zorgen van den arbeid, het alledaagsche en gelijkvloersche, het grove materialistische en komt het innerlijk naar voren, de kern des menschen, die te vergelijken is bij een kluwen, waar allerlei geestelijke draden zich van afwikkelen. Wil men een volk kennen in zijn roeping, in zijn aard, in zijn vreugde en leed, in zijn hoop en ideaal, in zijn eigenlijk wezen, dan moet men het kunnen gadeslaan in zijn rust- en feestdagen.

Een feestdag is òf een gedachtenis van een beteekenisvol verleden of een weerspiegeling van het leven in het heden. De joodsche feesten waren beide tegelijk. Aan den eenen kant herinnerden zij aan een grootsch moment in de joodsche geschiedenis, aan den anderen kant weerkaatsten zij het leven in al de vormen van het heden.

Het Paaschfeest sprak van den uittocht van Egypte, waardoor

¹⁾ Loofhuttenfeest.

de Joden van een slavenvolk een vrij volk geworden zijn, maar was tegelijkertijd het feest der lente, van het begin des oogstes en van den zaaitijd. Pinksteren, de gedachtenisviering van de wetgeving op Sinaï, maar men vierde tevens het feit van den tarwe-oogst. De eerste rijpe tarwe werd dan geofferd. En sterker nog dan in Paasch- en Pinksterfeest openbaart zich dit tweeledig karakter der joodsche feesten in het Loofhuttenfeest.

„Zeven dagen zult gij in de loofhutten wonen; alle inboorlingen in Israël zullen in loofhutten wonen, opdat uwe geslachten weten dat Ik de kinderen Israëls in loofhutten heb doen wonen, als Ik hen uit Egypteland uitgevoerd heb”.¹⁾ Dat is dus een herdenking van het verleden en ééne zijde van het Loofhuttenfeest.

Onder de rabbijnen heerschen verschillende opvattingen ten opzichte van de uitdrukking „Soekkah” in het hierboven aangehaalde gedeelte van Leviticus. Rabbi Akibah verklaarde het woord letterlijk. Volgens hem woonden de Israëlieten inderdaad in hutten tijdens een bepaalde periode hunner omwandeling in de woestijn. Rabbi Eliezer daarentegen beweert, dat het een figuurlijke uitdrukking is voor de wolk, die de stammen op hun woestijnreis vergezelde²⁾. Maar het verschil van uitlegging van het woord „Soekkah” in de bedoelde passage verandert niets aan de beteekenis van Gods bevel om in loofhutten te wonen. De Israëliet werd daardoor herinnerd aan de goedertierenheid, waarin de Heere zich openbaarde gedurende hun lang en afmattend verblijf in de woestijn.

De andere zijde van het Loofhuttenfeest is verbonden met het joodsche leven in het heden. „Als gij het inkomen des lands zult ingegaderd hebben, zult gij des Heeren feest zeven dagen

¹⁾ Lev. 23: 42, 43. ²⁾ Tractaat Soekkah 11b.

vieren; op den eersten dag zal er rust zijn en op den achtsten dag zal er rust zijn." ¹⁾ De Joden waren in Palestina landbouwers. Zij leefden van de voortbrengselen van den bodem. Hun bestaan was ten nauwste verbonden met de natuur. Zon en wolken, regen en dauw, waren de kanalen waarlangs hun voorspoed of tegenspoed gewerd. Werkten deze samen tot hun voorspoed, dan was hun mond vervuld met lof en dank — tot hun tegenspoed, dan was daar geweest en smeeking tot God.

Het loofhuttenfeest was de kroon der feesten: de vruchten des lands werden in de schuur verzameld; voor een gansch jaar de levensmiddelen binnengehaald. Geen grillen der natuur konden den geborgen oogst meer schaden. Het hart was verheugd en gevoelde zich van alle zorg ontheven en men zong en juichte onder den vrijen hemel. Van dit feest gold het bevel in Deuteronomium: „Gij zult vroolijk zijn op uw feest, gij en uw zoon en uwe dochter en uw dienstknecht en uwe dienstmaagd en de Leviet en de vreemdeling en de wees en de weduwe die in uwe poorten zijn." ²⁾

Was toen Israëls vreugde volmaakt? Neen, ook niet op dit vreugdefeest bij uitnemendheid. Het werd ontsierd door de slagschaduw der zonde. Daarom de groote offers die Jehovah, volgens zijn bevel, gebracht werden. Elken dag werden geofferd twee rammen en veertien eenjarige lammeren. Bovendien op den eersten dag van het feest dertien jonge varren en elken dag een var minder, zoodat op den zevenden dag zeven varren werden gebracht. Op den achtsten dag van het feest bestond het offer uit een var, een ram en zeven eenjarige lammeren. Geen dezer offers werd gebracht zonder „een geitenbok ten zondoffer". ³⁾ De talmudische beschouwing als zouden deze offe-

¹⁾ Lev. 23: 39. ²⁾ Deut. 16: 14. ³⁾ Num. 29: 12-39.

randen niet voor Israël, maar voor de volken der wereld gebracht worden, is even logisch als de verklaring, dat het Loofhuttenfeest tenslotte de laatste kans zal wezen voor de heidenen en hun weigering om dat feest mee te vieren de oorzaak van hunne uiteindelijke verwerping.

Als het feest des oogstes en der volle inzameling van de vruchten des lands, waar Israël leefde en werkte, werd het met de schoonste planten ter opluistering gevierd. „Op den eersten dag,” zoo lezen we in Leviticus, „zult gij u nemen takken van schoon geboomte, palmtakken en meien van dichte boomen, met beekwilgen en zult voor het aangezicht des Heeren uws Gods zeven dagen vroolijk zijn.”¹⁾ Daar is in den Talmud een groot verschil van meening tusschen de farizeën en de sadduceën over de juiste beteekenis dezer wet. De sadduceën vatten die op als de bouwmaterialen voor de loofhut, terwijl de farizeën die hielden voor de beschrijving van wat de feestgangers in hun hand droegen. Deze laatste verklaring wordt door alle Joden aangenomen.

De genoemde plantenbundel bestaat uit gezonde planten, die van jeugd en leven tintelen. De bundel is een zinnebeeld en ten nauwste verbonden met de gelukkige dagen, toen elke Jood onder zijn wijnstok en onder zijn vijgeboom zat. En de loofhut herinnert aan de dagen van weleer, toen hij op de woestijnreis geen vaste plaats ter woning kende. De plantenbundel herinnert aan het voormalig natuurleven, de loofhut aan de wisselingen van het huidig bestaan. Een rabbijn der zeventiende eeuw zegt: „De Soekkah is een zinnebeeld, waardoor de mensch herinnerd wordt, dat hij zijn vertrouwen niet moet stellen op de schoonheid van zijn huis, al is het ook met kostbaarheden ge-

¹⁾ Lev. 23: 40.

vuld. En evenmin zijn hulp van eenig menschelijk wezen verwachten, al is hij ook een machtig heerscher. Maar laat hem vertrouwen op den grooten God, die door zijn Woord de hemelen schiep, want Hij alleen is machtig en zijn beloften zijn gewis." 1)

De oostersche Jood vindt het heerlijk voor zeven dagen in die loofhut te wonen. Daar is een overeenkomst tusschen die hut en zijn innerlijke gemoedsbeweging. Leeft het gansche volk niet reeds duizenden jaren in tijdelijke, haastig in elkaar getimmerde woningen? De loofhut is de ware woning van den Galoeth-Jood, die gedreven en gejaagd, vandaag niet weet, waar hij morgen zijn zal. En nog minder waarheen hij overmorgen verhuizen moet. Hij voelt er zich als in zijn element.

Om, zooals de Kabbalisten zeggen, te gaan van kracht tot kracht, plachten onze vaders en grootvaders reeds op den avond van den Grooten Verzoendag met veel vreugde de pinnen in den grond te slaan en de planken aan elkaar te passen en met spijkers vast te timmeren tot een zevendaagsche woning. Een woning, waarin meer schaduw dan licht moest wezen. De wind blies van alle kanten door de los aaneensluitende wanden. De zoldering van twijgen of los riet liet het licht van zon en sterren door, zoowel als den stroomenden regen. Maar de Jood voelde zich daar op zijn gemak en in feeststemming. Wat deerde het, al was er meer schaduw dan licht? Was zijn gansche leven niet meer omwolkt dan omstraald? En als de winden floten door de reten en de stormen de broze woning deden kraken, dan ergerde dit hem niet. Integendeel, dan voelde hij eerst recht de treffende symboliek. Was zij niet het beeld van heel de joodsche ballingschap?

1) Menorath Hamaor, door Rabbi Izak Aboab de Fonseca.

Loofhuttenfeest valt in den herfst, op den 15den van de joodsche maand Tischrie, onze maand October, wanneer de hemel grauw en onvriendelijk, de natuur ruw en de aarde modderig is. Maar toch is Loofhuttenfeest de blijde tijd van het jaar. Er is vaak op gewezen, hoe in de joodsche literatuur de vroolijkste zangen en melodieën gepaard gaan met zuchten en klagen, alsof het lachen niet buiten het kermen kon. Een ruime woning vol gemak en weelde en een joodsch feest zijn ten slotte niet in volkomen overeenstemming. En daarom verhuist de Jood met vreugde voor de grootste feestweek van het jaar naar zijn gebrekkige loofhut. Daar is hij in harmonie met zijn eigen joodsch leven. Wat wetten, ritën en symbolen betreft, wordt de Jood niet gemakkelijk door stemmingen, die om hem heerschen, meegesleept. Hij leeft zijn eigen innerlijk leven, vaak geheel tegenovergesteld aan dat der wereld rondom hem. Hij weent, wanneer allen lachen. En hij lacht, wanneer allen weenen. De innerlijke wereld, die zich in de diepte zijner ziel roert en beweegt, is sterk omheind en beveiligd tegen uiterlijke invloeden. Juist in die bewolkte, grauwe herfstsdagen is hij vroolijk van wege innerlijke gemoedsbewegingen. En als de aarde doorweekt is van den modder, gevoelt hij behoefte om te springen en te dansen, zooals men wel doet in de loofhutten van het Oosten.

De Schulchan-aruch, Rabbi Jozef Karo's godsdienst-codex, die tot op den dag van heden het wetboek van het Jodendom gebleven is, bevat meer dan honderd paragrafen, waarin al de regels en voorschriften betreffende alles, wat met den bouw, de bewoning en het gebruik der loofhut verband houdt, met angstvallige nauwkeurigheid is vastgelegd. Het volgende moge daarvan als een illustratie dienst doen.

Verschillende huisgezinnen mogen samen een loofhut be-
wonen en betrekken. Iemand, die door wettige redenen ver-
hinderd is er een van zich zelf te hebben, mag ook in die van
een ander de voorgeschreven gebeden en lofzeggingen verrich-
ten en als hij dit tot op het eind van het feest volhoudt, heeft hij
zijn godsdienstplichten verricht even goed als of hij zelf een
loofhut had.

De loothut mag niet onder de schaduw van een boom of een
ander dak gebouwd worden, maar in de open vrije lucht staan.
Ze moet met twijgen bedekt worden, maar deze mogen niet
zoo dicht naast of op elkander gestapeld zijn, dat men de ster-
ren er niet door zou kunnen zien, of de regen er niet door zou
kunnen druppelen.

De loofhut mag niet hooger zijn dan twintig el en niet smal-
ler dan vier. Zij moet uit drie wanden bestaan, terwijl de vierde
zijde den ingang vormt. Het inwendige mag naar smaak en
willekeur versierd worden met guirlandes, bloemen, van papier
vervaardigde slingers, verzilverde en vergulde vruchten en
festoenen, met spiegels en met teksten in heldere tinten geschild-
erd of geborduurd, enz.

Wanneer de heer des huizes uit de synagoge komt en de loof-
hut binnentreedt, zegt hij: „Zie, ik ben klaar en bereid de wet
van loofhutten te vervullen, zooals de Schepper, geloofd zij zijn
naam, geboden heeft: Zeven dagen zult gij in de loofhutten
wonen; alle inboorlingen in Israël zullen in loofhutten wonen;
opdat uwe geslachten weten dat Ik de kinderen Israëls in loof-
hutten heb doen wonen, als Ik hen uit Egypteland uitgevoerd
heb... Laat de vervulling van dit gebod beschouwd worden, als
of ik het vervuld had in al zijn bijzonderheden en nevenbepa-
lingen en met daaraan ten grondslag liggende gedachten en alle

geboden, die er mede in verband staan. En laat de verzegeling ons ten goede zijn."

In overeenkomst met de leer van Rabbi Simeon bar Joachi, ¹⁾ wordt elken dag één der patriarchen naar de loofhut uitgenoodigd. Op den eersten dag Abraham, op den tweeden Izaäk, op den derden Jakob, op den vierden Jozef op den vijfden Mozes, op den zesden Aäron en op den zevenden David.

Op den eersten avond, wanneer het Loofhutenfeest met een beker wijn wordt ingewijd, zegt men als volgt: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt in de loofhut te wonen. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons hebt doen leven en ons hebt doen voortbestaan en ons dit tijdstip hebt doen bereiken." Bij het verlaten van de loofhut zegt men: „Het zij U welgevallig Jehovah, onze God en God onzer voorouders, dat gelijk ik thans aan uw gebod gehoorzaam in de loofhut heb gezeten, ik in het jaar, dat voor mij ligt, waardig gekeurd moge worden om in de woning van den Leviathan te mogen zitten."

Dit laatste eischt eenige verklaring, die ik hier in 't kort laat volgen. De vrome Joden gelooven, dat er voor hen in het paradijs een woning zal worden opgericht, gemaakt van de huid van den leviathan, waar zij niet alleen zijn vleesch zullen eten, maar ook dat van den grooten os, den os der hooge bergen ²⁾ en meer dergelijke lekkernijen. Onnoodig te verklaren, dat dit niets dan verzinsels van rabbijnen zijn zonder eenigen schriftuurlijken grond en slechts een waarschuwing om de overlevingen der menschen niet te stellen in de plaats van het levende

¹⁾ Sepher Hazohar 3de deel, blz. 103 en 104.

²⁾ Zinspelende op behemot in Job 40.

en eeuwigblijvende Woord Gods.

Het Loofhuttenfeest is het eenige joodsche feest, dat zijn weerklink niet heeft in den christelijken feestcyclus, juist omdat het heenwijst naar die groote, nog onvervulde hoop van de gemeente Gods: de toevergadering der heidenvolken tot den Messias.

Waar het begin van den oogst terugzag op de geboorte van het volk Israël en hun uittocht tot levensvrijheid in den Paaschnacht van Egypte en vooruitblikte naar het ware Pascha, dat geslacht zou worden; waar de tarweoogst was verbonden aan de wetgeving op Sinai en de uitstorting des Heiligen Geestes op den Pinksterdag, daar herinnerde de volle inzameling van den oogst en de dankbare blijdschap van het Loofhuttenfeest aan het verleden van Israël, toen zij woonden in de tenten der woestijn, maar zag eveneens naar de toekomst, wanneer Israël als verzoend en gereinigd volk zijn nationale roeping zal vervullen en de kennis van den Messias over de gansche wereld zal verspreiden.

Verklarende waarom het Loofhuttenfeest „het feest van Jehovah" heet, zegt een oude joodsche geleerde als volgt: „De andere feesten waren voor Jehovah geen gelegenheden van vreugde. Op het feest der ongezuurde brooden was het volk nog wederspanning en handelde trotschelijk aan de Schelfzee. Bovendien was het tot na de dagen der loutering, de zeven weken voor de Wetgeving, nog niet rein. Doch ook het Pinksterfeest was voor Jehovah geen oorzaak van vreugde, want Hij wist dat het zondigen zou met het gouden kalf, zooals onze meesters de woorden „Ik heb zeer veel gezien," (letterlijk: ziende heb Ik gezien) van Exodus 3 : 7 uitleggen: Gij, zeide God tot Mozes, ziet slechts één gezicht, maar Ik twee. Gij ziet alleen maar, hoe

zij komen tot den Sinai om de Wet te ontvangen, doch Ik zie wat zij daarna doen zullen. Het Loofhuttenfeest daarentegen, na den grooten Verzoendag, toen het den Heere berouwd had over het kwaad, hetwelk Hij gesproken had zijn volk te zullen doen, was voor Hem, geloofd zij Hij, wel een oorzaak van vreugde. En sindsdien is geen vreugde volmaakt tot na den Grooten Verzoendag, wanneer Israël vrij is van zijn schuld, dan is Jehovah verheugd." ¹⁾

Is daar het bouwen van de loothut reeds een genot, niet minder is het kiezen van den Ethrog een zaak van vreugde. Volgens de Talmud-wijzen wordt met „takken (letterlijk: vruchten) van schoon geboomte" een Ethrog bedoeld. De Ethrog ziet er uit als een citroen, en is een vrucht met zeer fijnen geur. Weken voor het Loofhuttenfeest, reeds op den eersten der zoogenaamde Seliechothdagen, verschijnt de Ethroghandelaar, of zooals men hem daar noemt: de Ethrog-Jood. Als men op dien dag een groep vooraanstaande Joden met elkaar ziet praten in half handels-, half scholastiek gesprek — want het betrof niet alleen de waarde, maar ook de rabbijsche wetten daaraan verbonden — dan kan men zeker wezen, dat het gaat om de kist met die vruchten. Zij zijn niet meer van Korfu afkomstig, zooals in vroeger dagen, toen daar de schoonste Ethrog vandaan kwam. Sinds de Joden aldaar gedurende een pogrom mishandeld werden is de uitvoer gestaakt. Neen, ze komen van Azië, uit Palestina, voorzien van het stempel van den opperrabbin te Jeruzalem. En het is niet iedereen gegeven bij het openen van de kist tegenwoordig te zijn: dat is het voorrecht der uitverkorenen. De nieuwsgierige blikken staren met spanning op wat er gebeuren gaat. En als de inhoud zicht-

¹⁾ Thorath Mosche, door Rabbi Mozes Alschich.

baar wordt en de rabbijn als een rechter daarover zijn „prachtig” heeft uitgesproken, geraken de omstanders in verrukking. Evenwel klinkt het „prachtig” met ingehouden bewondering. Al te groote lof mocht den Ethrog-Jood tot overvragen verleiden.

„Wat?” antwoordt deze, „noemt gij dit maar zoo koeltjes prachtig? Het is het prachtigste van het prachtige wat gij hier ziet. Wat een vorm! Wat een kleur! Waar vindt gij iets, dat er op lijkt?” En dan volgt het nader onderzoek, waarbij men niet alleen de handen gewasschen, maar zelfs zorgvuldig geborsteld en de brilleglazen van elk vlekje gezuiverd heeft. Want den Ethrog mag geen kneuzen, zelfs van een speldeknoop groot, ontsieren. En straks moet ook de palmtak, Loelab genoemd, nauwkeurig onderzocht worden. Hij moet jong en frisch, groen en sappig wezen, zonder eenige breuk of gebrek en de bladen moeten los van elkaar en niet vergroeid zijn. Deze nu, met drie mirthentakken en twee wilgentakjes, vormen samen den gewenschten plantenbundel. Over de eigenlijke zinnebeeldige beteekenis van die planten loopen de meeningen der rabbijnen uiteen. De welbekende geleerde, Dr Alfred Edersheim, zegt:

„Ongetwijfeld zag de loelab op de verschillende fasen van de woestijnreis van Israël, door de onderscheiden planten — de palm herinnerde aan de dalen en vlakten, de meien van dichte boomen aan de struiken op de hooge bergen en de wilgen aan de waterbeken, waar God zijn volk te drinken gaf, terwijl de Ethrog sprak van de vruchten van dat goede land, hetwelk de Heere hun gegeven had.”¹⁾

Elken dag gedurende het Loofhuttenfeest, voordat de palmtak in de hand genomen wordt, zegt men: „Moge het welge-

¹⁾ The Feast of Tabernacles, by Alfred Edersheim.

vallig zijn in uwe tegenwoordigheid, o Heere, mijn God en de God mijner vaderen, dat de vrucht van den goddelijken boom, de palmtakken, met die der rijke mirtetakken en der beekwilgen als letters van uwen eigen naam mogen worden samengebonden en tot een worden in mijn hand. Opdat men wete, dat ik naar uw naam genoemd ben en men vreeze om tot mij te naderen. En als ik die voor uw aangezicht beweeg, mocht Gij dan de zegeningen uws hemels nederzenden op uwe schoone woning, het opgerichte huis onzes Gods. En moge volgens het voorschrift de vier verschillende soorten in uwe tegenwoordigheid gerekend worden als had ik ten volle elk in het bijzonder vervuld met de zeshonderd dertien bevelen, die daarmee samenhangen. Want het is mijn begeerte de eenheid van zijn heiligen Naam te erkennen, gezegend is Hij en zijn heilige tegenwoordigheid, en in liefde en vreeze den naam van Yah te vereenigen met Vah, tot een volkomen eenheid, in den naam van gansch Israël, Amen. Geloofd zij de Heere eeuwiglijk. Amen, ja amen."

Daarna neemt men den Ethrog met den bloesemknop naar boven en beweegt den bundel naar de vier windstreken en naar boven en naar beneden, als men eerst gezegd heeft: „Geloofd zijt Gij, Jehovah, onze God, Koning der wereld, die ons door uwe geboden geheiligt en ons bevolen hebt den Loelab op te heffen."

Tijdens den tweeden tempel ging men, den plantenbundel in de handen houdende, rondom het altaar en zeide daarbij het volgende vers uit de psalmen: „Och Heere, geef nu heil, och Heere, geef nu voorspoed!"¹⁾ Op den zevenden dag, of laatsten dag van het Loofhuttenfeest, werden er zeven ommegangen gemaakt rondom het altaar. Deze ceremonie wordt ook nu nog

¹⁾ Ps. 118: 25.

overal waargenomen, maar in plaats van het altaar, gaat men rondom de biema, die midden in de synagoge geplaatst is, met een wetsrol daarop.

De zevende dag van dit feest wordt *Hoschana-rabbah* genoemd: het groote heil. Want het vooruitzicht, dat hun toekomstige, groote verlossing op dien tijd zal plaats hebben, op dien achtsten of grooten dag van het feest, maakt met het oog op die komende verlossing dezen laatsten feestdag tot één groot gebed om en een jubel over de verwezenlijking dier toekomst. Het is aandoenlijk, de gansche gemeente der Joden in optocht door de synagoge te zien gaan, met de palmtakken in hun rechter-, de Ethrog in hun linkerhand, met groote stem roepende:

„Verlos ons, om uws naam wil, o onze God, verlos ons.
Om uws naams wil verlos ons, o Schepper!
Om uws naams wil, o onze Redder, verlos ons!
Om uws naams wil, o Gij die ons zult zoeken, verlos ons!”

Israël verwerpt den grooten Heiland en roept om het groote heil!

Onwillekeurig gaan onze gedachten naar het laatste Bijbelboek, waar we van dat groote heil in zijn volle vervulling lezen: „Na dezen zag ik en zie, eene groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen, staande voor den troon en voor het Lam, bekleed zijnde met lange witte klederen en palmtakken waren in hunne handen. En zij riepen met groote stem, zeggende: De zaligheid zij onzen God die op den troon zit en het Lam. En alle engelen stonden rondom den troon en rondom de ouderlingen en de vier dieren en vielen voor den troon neder op hun aangezicht en aanbaden God, zeggende: Amen. De lof en de heerlijkheid en de wijsheid en de dankzeg-

ging en de eer en de kracht en de sterkte zij onzen God in alle eeuwigheid, Amen." ¹⁾

Maar zooals de menigte der Joden den Messias tegemoet gingen met palmtakken in de hand en Hem met hun Hosanna's begroetten bij zijn laatsten intocht in Jeruzalem, zonder de volle beteekenis hunner woorden en daden te verstaan, zoo gaat het ook den Joden onzer dagen.

Op dien dag van *Hoschana-rabbah* is de Jood ook voorzien van een of meer zoogenaamde Hoschana's. Zij bestaan uit vijf groene samengebonden wilgentakjes. Op een gegeven oogenblik van de morgengodsdienstoefening neemt ieder Jood zoo'n bundeltje en slaat die onschuldige Hoschana met zooveel kracht op de bank of op den vloer, dat er ternauwernood een enkel blaadje heel blijft. Dit verminkte, gekneusde bundeltje wordt als een heilige relikwie bewaard. Hoe weinig beseffen de kinderen Israëls, dat zij ook in deze symbolische handeling het lijden van den waren Messias, Jezus van Nazareth, uitbeelden! Wijst het aantal vijf huns ondanks en onbewust niet op de vijf wonden, Hem bij zijn kruisiging geslagen?

Op den avond van den zevenden begint de achtste en laatste dag van het Loofhuttenfeest, in den Bijbel *Atsereth*, een verbods- of slotfeest, genoemd. Nu draagt die dag den officieelen naam van *Schemienie Atsereth*, d.i. de achtste en verbods- of slotdag. Allerlei overleveringen zijn er aangaande de vroolijke wijze waarop die eens, toen de tempel nog stond, gevierd werd. De Talmud-wijzen zeggen: „Wie de vreugde van het waterscheppen niet gezien heeft, die weet niet wat vreugde is." ²⁾ Op dien „grooten dag van het feest" ³⁾ waren de Joden gewoon, water te scheppen uit de naast den tempel gelegen bron, het

¹⁾ Openb. 7: 9-12. ²⁾ Soekkah 51b. ³⁾ Joh. 7: 37.

uit te storten voor het altaar, als voor het aangezicht des Heeren en zodoende God te danken voor den vruchtbaar makenden vroegen regen in de zevende en den laten regen in de elfde maand. Ook hebben ze zichzelf er mede besprengd, waarmede zij te kennen gaven, dat zij alzoo hunne zonden wilden weggespoeld hebben. Doch werden hunne zonden weggespoeld? Die kan men bij niemand kwijt worden dan bij den Messias en wie tot den Messias niet komt, die behoudt zijne zonden. Voor den profeet Jesaja is deze watersprenging beeld van de volkomen heerlijkheid, die onder de bedeeeling des Geestes, op de verheerlijking van den Messias volgen zal: „Gij zult water scheppen met vreugde uit de fonteinen des heils.”¹⁾ Het heil is de bron, waaruit de fonteinen ontspringen. God is het heil, dus ontspringen uit Hem de fonteinen des heils. Is het water reeds voor hen die in een vochtig land wonen verkwikkend, hoeveel te meer voor de bewoners van het Oosten, die bij grooter hitte minder regen ontvangen dan wij! Voor hen is het water het treffendste beeld van al wat levend maakt en levend houdt.

Wat de synagogale liturgie op dezen slotdag van die der andere feestdagen onderscheidt, is het bidden om regen. Maar den Messias niet kennende, bidden de Joden tot de engelen. Slechts als illustratie een kort gebed: „Tot den engel, die gezet is over den regen, om de dampen te vergaderen en de wolken te regelen en den regen te doen nederdalen, opdat de plasregens de dalen met vruchten kronen mogen: O, dat ze niet weerhouden worden om onzer ongerechtigheid wil; maar om de verdiensten der aartsvaderen die groot waren van geloof, bescherm hun zaad, als zij vragen om regen.”

Doch de Godgezalfde Jezus van Nazareth, staande in den

¹⁾ Jes. 12:3.

tempel, dat alles ziende en hoorende, verklaarde de beteekenis van deze watersprenging door op zichzelf te wijzen als de eeuwige Fontein van het levend water des Geestes, die niet alleen den dorst der smachtenden lescht, maar henzelfen tot springaders van levend water maakt: „Op den laatsten dag, den grooten dag van het feest, stond Jezus en riep, zeggende: Zoo iemand dorst, die kome tot Mij en drinke! Die in Mij gelooft, gelijk de Schrift zegt, stroomen des levenden waters zullen uit zijn binnenste vloeien.”¹⁾ En waren de eerste discipelen, nadat zij den Heiligen Geest hadden ontvangen, niet zoovele fonteinen geworden, welke zoovele beken vormden, die voortvloten, totdat zij samenvloeiden tot een stroom van drieduizend, daarna van vijfduizend beken, die zich uitbreidden van Jeruzalem, door geheel Judea, Samaria, Gallilea tot de andere werelddeelen om eenmaal met dezen stroom geheel de aarde te bedekken gelijk de wateren den bodem der zee bedekken?

Ja, die dag komt. Doch niet voordat Israël toegebracht is. De heerlijkheid der nieuwe bedeeling, na de toebrenging van Israël wordt door den profeet Zacharia genoemd „een optrekken van jaar tot jaar, van al de overgeblevenen van alle heidenen, om te aanbidden den Koning, den Heere der heirscharen, en om te vieren het feest der loofhutten.”²⁾

De negende dag heet de *Simcath Torah*. Op dien dag gaan de Joden naar de synagoge, waar zij, na eenige bijzondere gebeden voor dien dag, inhoudende den zegen voor degenen die de wet onderzoeken, dezelfde liturgie volgen als den voorafgaanden dag. Dan nemen zij drie der rollen uit de ark, die door den voorlezer en twee anderen gedragen worden rondom de biema. Dan leggen zij een der rollen op den lezenaar en wordt

¹⁾ Joh. 7: 37, 38. ²⁾ Zach. 14: 16.

het Schriftgedeelte voor dien dag gelezen, nl. de beide laatste hoofdstukken van Deuteronomium, waarmee de wet eindigt.

Daarna wordt de tweede rol neergelegd en het eerste hoofdstuk van Genesis gelezen tot het eind van het derde vers van het tweede hoofdstuk. Daarmee willen zij zeggen, dat men altijd weer de wet moet bepeinzen. Zoodra men dus het laatste boek daarvan beëindigd heeft, begint men dadelijk opnieuw, opdat men voortdurend bezig zij met de onderzoeking van Gods Woord.

Vervolgens komt de derde rol aan de beurt en lezen zij den *Mophter*, dat is het 35e hoofdstuk van Numeri. En uit de profeten het eerste hoofdstuk van Jozua van begin tot eind.

Dan volgen weer gebeden toepasselijk op den dag. En aangezien op dien dag dat deel der wet is voorgelezen, dat betrekking heeft op Mozes' dood, zoo smeeken zij God om hen de verdiensten van zijn rechtvaardigen en getrouwen knecht Mozes te willen toerekenen, na welken geen profeet meer opstond in Israël, dien de Heere gekend had van aangezicht tot aangezicht.

Wij hooren tegenwoordig veel van de godsdienstloosheid en onverschilligheid der Joden. Helaas van velen is het waar, dat zij onverschillig zijn voor wat zij als godsdienst leerden beschouwen. Maar van het volk als geheel geldt toch het woord van Paulus: „Ik geef hun getuigenis, dat zij eenen ijver tot God hebben, maar niet met verstand. Want alzoo zij de rechtvaardigheid Gods niet kennen en hun eigen gerechtigheid zoeken op te richten, zoo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen.”¹⁾

Moge dan ons gebed en onze arbeid in volstandigheid Israël's heil ten doel hebben, opdat de dag spoedig aanbreke, waarin de

¹⁾ Rom. 10: 2, 3.

Geest der genade en der gebeden over hen uitgestort worde,
diep doordrongen van Paulus' woord: „Alzoo zijn ook deze nu
ongehoorzaam geweest, opdat ook zij, door *uwe barmhartigheid*
zouden barmhartigheid verkrijgen.”

CHANOEKAH

ОПИСАНИЕ

CHANOEKAH ¹⁾

ZOOWEL in de christelijke kerk als in de joodsche synagoge worden de laatste weken van het jaar beschouwd als tijden van lof en dank. De kerk herdenkt in deze weken in diep gebogen aanbidding de hoogste openbaring van Gods ontferming. Zijn aangebrachte verlossing doortrilt de ziel van elken geloovige met groote blijdschap, zoo vaak de zang der menigte des hemelschen heirlegers in hare herinnering wordt verlevendigd. En met den dichter roept ook zij uit:

„'t Licht der wereld is geboren
In een donk'ren herdersstal.
Mensch en engel, paart uw koren
Tot een eenig lofgeschal!
Ja, zoo ver de starren blinken,
Moeten aarde en hemel saam'
Tot in eeuwigheid weerklinken
Van de glorie van Gods naam!"

De synagoge, die nog niet in het Licht der wereld wandelt, kan haar vreugde tot geen hooger peil opvoeren dan tot de herinnering aan een bevrijding, wonderbaar in de uitkomst, doch slechts van voorbijgaanden aard en beperkt in haar uitwerking en gevolgen.

¹⁾ Inwijdingsfeest.

Het desbetreffende feest wordt in den Talmoad en door het gansche Jodendom „Chanoekah” genoemd. Bij den evangelist Johannes heet het „het feest der vernieuwing des tempels”. Flavius Jozefus spreekt van „het feest der lichten”. Terwijl de schrijver van het apokriefe boek der Makkabeeën gewaagt van „het feest der vernieuwing des altaars”. Hoe dit zij, de bijzonderheden er mee verbonden, zijn niet algemeen bekend — noch bij Joden noch bij Christenen — en het is daarom dat we het laatste der joodsche feesten hier willen behandelen, mocht het zijn ook nog met eenige geestelijke vrucht!

Omstreeks 170 jaren vóór Christus zat op den troon van Syrië een der vorsten, die bekend is onder den naam van Antiochus. De Grieken vleiden dezen Antiochus door hem den bijnaam te geven van Epiphanes, den doorluchtige. Doch volgens toenmalige schrijvers was er geen naam, die minder met zijn karakter overeenkwam dan deze. Zijn gedrag was van dien aard, dat men twijfelde of hij wel geestelijk normaal was. 't Was alleen maar de vraag of hij krankzinnig of dol was. Geen wonder dus, dat de Joden den naam Epiphanes veranderden in Epimanes, d.i. de woesteling of dolleman. En zoo bleef dit monster van wreedheid onder dezen naam in de geschiedenis bekend.

Helaas, de toestand van het Jodendom was ten tijde van dezen tiran zoo geestelijk als maatschappelijk over het geheel genomen treurig. De hoogste priesterlijke macht in den tempel, zoowel als het wereldlijk gezag daarbuiten, was een speelbal van naijver, twist en geweld. Toentertijd waren er twee hoogepriesters, die elkaar het gezag betwistten en door omkooperij en vleierij elkaar in de gunst van den syrischen koning trachtten te verdringen. Jozua, de eene dier geldgierige prelaten, liet zich naar griekschen trant Jason noemen. En de ander — Onias — zijn mededinger,

ging eveneens prat op een griekschen naam en nam dien van Menelaus aan.

De toenmalige hoogepriester heette Onias III, omdat hij de derde hoogepriester van dien naam was. Hij was een Godvreezend man en leider der Chassiedim, een bond van Joden die zich ten doel stelden het Jodendom van den dreigenden, griekschen invloed vrij te houden. De Hellenisten of griekschgezinde Joden wilden, dat een van hun partij hoogepriester werd. Om dit doel te bereiken, deden zij alles wat zij konden ten einde Onias III bij den koning Seleucus IV in ongenade te brengen. Voorloopig mislukten echter hun plannen en hij bleef hoogepriester.

Doch nauwelijks zat Antiochus Epimanes op den troon, of Jason vervoegde zich bij hem en bood hem 360 talenten aan voor het hoogepriesterschap. Dit voorstel vond ingang bij den koning en hij ontzette Onias III uit zijn ambt en benoemde Jason in zijn plaats. Den gelddorst van den koning bemerkende, kwam Jason tot hem met een ander aanbod van 150 talenten, indien hij hem de vrijheid wilde geven in Jeruzalem leer- en oefenscholen te stichten, waar de joodsche jeugd naar de zeden en gewoonten der Grieken opgevoed konden worden. Daarenboven verzocht hij den koning hem te machtigen om het antiochische burgerrecht te mogen verleenen aan zoo velen als het hem goeddacht. En ook dit voorstel vond bij Antiochus even gereeden ingang als het eerste. Met kracht werd nu de helleniseering ter hand genomen. Er kwam in Jeruzalem een akademie en een worstelperk, die door de kinderen der vooraanstaande Joden bezocht werden, om daar in den griekschen geest opgevoed te worden. Zelfs priesters verwaarloosden hun tempeldienst, om aan de heidensche spelen en lichaams oefeningen deel

te nemen. Hoe geheel heidensch Jason zelf was blijkt wel zeer duidelijk uit het volgende feit. Toen hij hoorde dat de vijfjarige spelen, Quinquennalia genoemd, in de phenicische stad Tyrus en in de tegenwoordigheid des konings gehouden zouden worden, zond hij niet alleen verschillende Joden daarheen om hem te vertegenwoordigen, maar gaf bovendien nog een som van 3300 drachmen mee, om aan offeranden voor de heidensche goden te besteden.

In het jaar 172 vóór Christus zond Jason Menelaus naar Antiochië, om den koning het schattinggeld te betalen en tevens met hem over verschillende zaken te spreken, welke hij noodig achtte. Maar in plaats van de zaken te behandelen, waarmede hij belast was, maakte Menelaus van de gelegenheid gebruik om het hooge priesterschap voor zich te verkrijgen. Hij bood den koning driehonderd talenten meer dan Jason gedaan had. De laatste werd nu door den koning afgezet en vluchtte. „Alzoo werd Jason, die zijnen broeder uit het ambt gestooten had, zelf weder door een ander daaruit gestooten.”¹⁾

Menelaus bleek een ware geesel voor zijn volk te zijn. Hij misbruikte zijn gezag dermate, dat er een geweldig oproer ontstond en de kreet: „Weg met den onderdrukker!” weergalmde door het gansche land. Het volk weigerde aan dezen wreedaard, die zijn hooge priesterslijke macht door geld had verkregen, belasting te betalen en deze kon dus den koning de beloofde som van zevenhonderd talenten, behalve nog kleinere sommen bovendien voor andere zaken, niet betalen. Om evenwel zijn schuld af te lossen, liet hij door middel van een zekeren Lysimachus verschillende gouden vaten heimelijk uit den tempel wegvoeren en in Tyrus, en in andere omliggende plaatsen verkoopen. De verontwaardiging over deze schandelijke daad van Menelaus

¹⁾ 2 Makkabeeën 4.

was zoo groot, dat het volk drie afgevaardigden van het Sanhedrin naar den koning zond, om hem wegens tempelroof aan te klagen. Eerst vonden zij den koning genegen om hun recht te doen wedervaren. Maar toen Menelaus zag dat het met zijn zaak slecht stond, kocht hij een der hovelingen met een groote som geld om, ten einde zich uit deze ongelegenheid te redden. Het gevolg daarvan was, dat Menelaus door den koning vrijgesproken en de drie afgevaardigden der Joden ter dood veroordeeld werden, onder voorwendsel van Menelaus valschelijk beschuldigd te hebben.

Terwijl Antiochus oorlog voerde met Egypte, drong een valsch gerucht van zijn dood tot de Joden door. Jason, gebruik makende van de impopulariteit van Menelaus, keerde met meer dan duizend man naar Jeruzalem terug en versloeg dezen en zijn aanhang. Toen Antiochus in Egypte vernam wat er gebeurd was, beschouwde hij dit als een algemeenen opstand van het gansche joodsche volk tegen hem, waarom hij zich zonder uitsstel naar Judea begaf, ten einde dien in zijn opkomst te smoren. Daar aangekomen deelde men hem mede, dat het volk te Jeruzalem, bij het hooren van het gerucht over zijn dood, groote vreugde had bedreven, een feit, dat hem nog meer verbitterde. En hij aarzelde geen oogenblik om die vermeende majesteitschennis te straffen door de heilige stad te belegeren en in te nemen. Binnen den tijd van drie dagen liet hij veertig duizend inwoners vermoorden en een nog grooter aantal als slaven onder de naburige volkeren verkoopen. Hiermede nog niet tevreden, drong hij met geweld den tempel binnen, betrad — begeleid door den roekeloozen en eerloozen hoogepriester Menelaus — de allerheiligste plaats en verontreinigde daardoor het heilige der heiligen.

En om de maat dezer ontheiliging vol te maken en den dienst, waarmede Jehovah daar geëerd werd, op de schandelijkste wijze te honen, liet hij op het brandoffer-altaar een varken slachten, en met het nat, waarin een deel van het vleesch gekookt was, alle deelen van den tempel besprengen, om zodoende dien ten uiterste te verontreinigen. Vervolgens beroofde hij het heiligdom van alles wat heilig en kostbaar was: het wierook-altaar, de tafel der toonbrooden, den kandelaar met de zeven lampen, benevens andere gouden vaten, gereedschappen en geschenken, door verschillende koningen daaraan toegevoegd, tot een bedrag ter waarde van achttienhonderd gouden talenten.

Wetende dat de kracht van Israël in zijn God schuilt, zon Antiochus op middelen om den eeredienst van dit volk systematisch uit te roeien. Hij vertrouwde de uitvoering van dit vreeselijk voornemen toe aan de handen van Apollonius, den ontvanger der schattingen. Deze begaf zich met twee en twintig duizend man naar Jeruzalem. Eerst onthield hij zich van alle vijandelijkheden, zoodat niemand eenig kwaad duchtte. Maar op den volgenden Sabbathdag, toen het volk zich ter synagoge begaf, om de godsdienstige plichten waar te nemen, achtte Apollonius den juisten tijd gekomen om zijn bloedigen opdracht ten uitvoer te brengen. Hij gaf den zijnen het afgesproken teeken tot den aanval en gelastte om alle mannen te dooden en de vrouwen met hun kinderen gevangen te nemen, om ze in slaavernij weg te voeren. In minder dan geen tijd wist deze gunsteling van den koning den naam en het volk Israël in Jeruzalem uit te roeien. De heilige stad werd in brand gestoken en de muren verwoest. Op den berg Zion werd een syrisch fort gebouwd. Heidensche schildwachten werden daar geplaatst met het uitdrukkelijk bevel om te verhinderen, dat eenige Jood die

plek zou naderen om ook maar een enkelen traan te storten of een Ichabodklacht te doen hooren over de ruïne van zijn voorvaderlijke stad en tempel.

En nog was Israëls lijdensbeker niet vol. De volgende maatregel, die de wreede tiran nam om zijn doel te bereiken, was het verbod om op straffe des doods de wet van Mozes te onderhouden. Hij stelde het volk voor de keuze: Of den griekschen afgodendienst en leven, of dien verwerpen en sterven. Verscheiden Joden vielen uit vrees van hun God af. Doch een zeer groote schare joodsche martelaren versieren deze droeve bladzijde in Israëls geschiedenis. Zoo hadden zich o.a. vele tientallen van godvruchtige Joden in een hol verborgen. Hun schuilplaats werd echter verraden en zij werden allen door de Syriërs gedood. Men ontdekte twee vrouwen die hunne kinderen, die kort van te voren geboren waren, tegen het bevel des konings besneden hadden. Na deze kinderen geworgd te hebben, hing men ze de moeders om den hals, en leidde hen aldus de stad rond en wierpen ze daarna van boven den muur der stad naar beneden. Ook bracht men allen ter dood, die de vrouwen in 't verrichten van deze verboden plechtigheden geholpen hadden. Met vreugde werd het martelaarschap ondergaan, gesterkt door de profetieën van al de profeten, in 't bijzonder van Daniël, die tevoren dezen tijd had voorspeld, maar ook had gewaagd van de verlossing, die Jehova zijn volk zou bereiden.

En God heeft zijn volk niet vergeten. Gelijk alle Jodenvervolgingen, is ook deze in een feest geëindigd. Om zijn bevelen beter ten uitvoer te brengen, zond Antiochus bewindslieden naar alle landschappen van het syrische rijk met de opdracht, alles in 't werk te stellen, om het volk in den heidenschen godsdienst met haar gebruiken en inzettingen te onderwijzen, om

zich voortaan daarnaar te schicken. Na het gansche joodsche land doorgetrokken te hebben, kwamen de bewindslieden des konings ook te Modin, een stadje dicht bij Jeruzalem. Daar woonde Mattathias, een priester van de dagorde van Joarib. Een man van groote eerwaardigheid en een oprecht ijveraar voor God en zijn gebod. Hij was de zoon van Johannes, den zoon van Simon, den zoon van Chasmoneus van wien het geslacht den naam Chasmoneeërs gekregen heeft. Ook had hij vijf zonen, allen dappere mannen, die in de voetstappen van hun vader wandelden. Hun namen waren Jochanan, Simon, Juda, Eleazar en Jonathan. En als des konings afgevaardigde Apelles het volk daar bijeenvergaderd had om hun het doel van zijn komst te verklaren, begaf hij zich naar Mattathias om hem te bewegen zich naar des konings wil te voegen. Mocht hem dit gelukken, zoo berekende Apelles, dan zou het volk met het voorbeeld van zulk een aanzienlijk man voor oogen des te gereeder des konings bevel gehoorzamen. Mattathias werd voorgespiegeld hoe de koning hem tot een zijner bijzondere vrienden verheffen en zijn zonen met eereambten bekleeden zou. Mattathias antwoordde hierop met luider stem, ten aanhoore van heel het volk te dier plaatse: „Al zouden ook alle volkeren den koning gehoorzamen, ik en mijn huis zullen nimmer den godsdienst der vaderen verlaten.”

Terwijl Mattathias deze woorden sprak, zag hij een Jood van die plaats, die op het heidensche altaar, dat daar opgericht was, toetrad om volgens het bevel van den koning te offeren. En Mattathias, door heiligen ijver ontstoken, liep op dien afvallige toe en doodde hem. Daarop viel hij met zijn zonen op de syrische soldaten aan en versloeg hen. Vervolgens verwoestte hij het afgodsaltaar. Toen begreep hij, dat het niet raadzaam was

daar langer te blijven. En hij vluchtte met zijn gezin en allen die God lief hadden en voor zijn wet ijverden, naar het gebergte. Dit voorbeeld werd door veel anderen gevolgd, zoodat de wildernissen van Judea met vluchtelingen vervuld werden. Toen op zeker dag een gansche groep van mannen, vrouwen en kinderen werden neergesabeld, omdat zij zich niet op den Sabbath wilden verdedigen, besloot men in zulk een geval tot vrijstelling van de Sabbathwetten. En het volk te vergunnen, wanneer zij op zulke dagen aangevallen werden, voor hun leven te strijden. Allerwegen werden de heidensche altaren vernietigd, de joodsche jongens besneden en de afvalligen gedood. Alle plaatsen, die Mattathias kon bemachtigen, werden gezuiverd van de afgoderij en de dienst van Jehovah werd hersteld.

In het jaar 167, kort na den aanvang van den strijd, stierf de oude Mattathias. Vóór zijn dood liet hij zijn zonen bij zich komen en vermaande hen op den ingeslagen weg voort te gaan, en met onbuigzame standvastigheid en moed de vervolgers van Gods volk te weerstaan. Ook wees hij zijn zoon Simon als eersten raadsman aan en Judas benoemde hij tot leidend hoofd in zijn plaats. Hij werd begraven te Modin in het graf zijner voorvaderen en door alle vrome Israëlieten beweend.

Nauwelijks was zijn vader begraven, of Judas nam het bevel over de troepen, die zijn vader gewapend had, in handen. Allereerst richtte hij een standaard op, waaronder zij te velde zouden trekken. De spreuk, die op dezen standaard stond, was genomen uit Exodus (15 : 11): *Mi Kamocha Baelim Jehovah, d.i. „Wie is U gelijk onder de goden o Heere ?”* De beginletters van deze woorden vormen het woord MKBJ, waarvan de naam Makka-beeën afgeleid zou zijn. Er zijn nog andere veronderstellingen omtrent de afleiding en beteekenis van dien naam, doch de hier

genoemde is de meest waarschijnlijk.

Judas, „een leeuw gelijk, en een jongen leeuw, die ter jacht gaat,” was zeer voorspoedig. Hij behaalde de eene overwinning na de andere en de grootste syrische veldheeren werden door hem en zijn leger verslagen. Wel vaak maakte vrees zich meester van zijn mannen en velen ook versaagden en wilden vluchten als zij het veel talrijker heirleger der vijanden zagen. Maar dan wist Juda hen tot rustige bezinning te brengen en moed in te spreken. Zoo lezen wij in het tweede boek der Makkabeën (8 : 16—19): „Toen nu Makkabeüs zijne lieden te zamen gebracht had, bij de zesduizend man, vermaande hij hen ten eerste, dat zij niet zouden ontstellen voor de vijanden, noch vreezen voor de groote menigte der heidenen, die hen tegen recht en billijkheid plaagden. Maar zich dapper verweren en denken aan de smaadheid, welke deze de heilige plaats aangedaan en hoe zij de stad gehoond en geplaagd en de vaderlijke wet afgeschafft hadden. Zij verlaten zich op hun harnas, zoo zeide hij, en zijn vol trotschheid. Doch wij verlaten ons op den almachtigen God, die in een oogenblik niet alleen degenen, die nu tegen ons optrekken, maar de geheele wereld terneder kan slaan.”

In het jaar 164 v. Chr., nadat de Heere het geloof zijner gunstgenooten niet had beschaamd, maar hen over het machtige syrische rijk had doen zegevieren, trok Juda met zijn mannen naar Jeruzalem, om den tempel te reinigen. Wie kan de huivering beschrijven, die deze strijders voor Gods eer overviel, toen zij den verachten en vervallen toestand van de heilige stad en den tempel aanschouwden! In het eerste boek der Makkabeeën (4 : 38—40) lezen wij: „Toen zij zagen, hoe het heiligdom verwoest was, het altaar ontheiligd, de poorten verbrand en de

plaats rondom met gras begroeid was gelijk een woud of gebergte en de woningen der priesters vervallen waren, scheurden zij hunne kleederen en maakten eene groote rouwklacht, strooiden asch op hunne hoofden, vielen neder op hun aangezicht en bliezen de trompetten en riepen tot den hemel." Doch deze rouwbedrijvenden om Zion en Jeruzalem bleven niet bij de pakken neerzitten. Judas verkoos eenige priesters van onberispelijken wandel, die het heiligdom zuiverden, het altaar door de heidenen opgericht, omverwierpen, alle bezoedelde steenen naar een onreine plaats brachten, het vorige altaar, dat de heidenen met hunne offeranden verontreinigd hadden, afbraken en een nieuw altaar naar het voorschrift der wet van ongehouden steen oprichtten. Ook heiligden zij de voorhoven en maakten dus alle deelen van den tempel wederom geschikt tot den dienst van Jehovah.

En toen alles gereed was, elk voorwerp wederom, naar de vorige orde, op zijn bijzondere plaats stond, werd er besloten den tempel en het altaar op nieuw in te wijden. De dag daartoe bestemd was de vijf en twintigste van de negende joodsche maand Kislew, welke valt omtrent onze maand December. Het was dezelfde dag van het jaar, waarop drie jaar te voren de tempel ontwijd werd, en twee jaar nadat Judas het opperbevel over de joodsche troepen van zijn vader had overgenomen. Deze plechtigheid begon vroeg in den morgen met offeranden volgens de wet, op het nieuwe altaar. Het vuur, dat zij daartoe gebruikten, was aangestoken met de vonken uit twee keiën geslagen. Met hetzelfde vuur werden ook de zeven lampen op den gouden kandelaar aangestoken.

De plechtigheid dezer vernieuwde inwijding duurde acht dagen. Zoo lezen wij in het eerste boek der Makkabeën (4 : 56):

„En zij hielden het feest des nieuwen altaars, acht dagen lang en offerden daarop brandoffers en dankoffers met vreugde en versierden de voorzijde van den tempel met gouden kransen en schilden en maakten nieuwe poorten en woningen. En er was een zeer groote vreugde onder het volk, omdat de schande van hen genomen was, welke de heidenen hun hadden aangedaan." Illuminaties waren blijkbaar een belangrijk deel van alle dankfeesten voor aangebrachte verlossingen. Zoo lezen wij ook van het Poerimfeest, ter gedachtenis aan de verlossing van Hamans uitroeiingsplannen voor het gansche joodsche volk: „Bij de Joden was licht en blijdschap en vreugde en eer." Dezelfde symbolische handelingen als op het Loofhuttenfeest werden ook op dit Inwijdingsfeest gebruikt. „Zij droegen loof en groene twijgen en palmtakken en loofden God, die hun de overwinning gegeven had, om zijnen tempel te reinigen."

De joodsche overlevering geeft een andere reden aan, waarom dit feest acht dagen gevierd werd. Op de vraag in den babylo-nischen Talmud: „Wat is de beteekenis van het Inwijdingsfeest?" wordt als volgt geantwoord:

„Daar bestaat onder de rabbijnen een overlevering. Van den 25sten dag der maand Kislew af zijn er acht feestdagen, waarin het niet geoorloofd is te weenen noch te vasten. Want toen de Grieken den tempel betraden, verontreinigden zij al de olie, die daarin was. Maar toen het koninkrijk der Chasmoneeërs hen overwonnen had en zij naar de olie zochten, vonden zij slechts een enkel oliekruijke, met het zegel van den hoogepriester, dat ergens verborgen was. De olie daarin was voldoende voor de verlichting gedurende één dag. Daar had evenwel een groot wonder plaats. De olie bleek voldoende voor de lampen acht dagen lang. En zoo stelde men het volgende jaar vast, dat de

feestviering acht dagen zou duren." ¹⁾

Of deze overlevering grond van waarheid heeft is niet na te gaan. Wel weten wij uit het eerste boek der Makkabeeën (4 : 59), dat „Judas en zijn broeders en al het volk Israël besloten, dat men jaarlijks van den 25sten dag der maand Kislew af, acht dagen lang, het feest des nieuwen altaars met vreugde en dankzegging zou houden." Dit feest wordt nog heden door de Joden over de geheele wereld gevierd en heet Chanoekah, d.i. het feest der vernieuwde inwijding.

Een bijzonderheid van dit feest is het aansteken der Chanoekahlichtjes. Den eersten avond wordt er één lichtje ontstoken en iederen avond komt er een bij. Den achtsten avond is de geheele kandelaar verlicht. De kandelaar of lamp, waaraan die lichtjes ontstoken worden, is een toestel, bestaande uit een voetstuk, waarop acht oliebakjes in een rij geplaatst zijn. Deze bakjes worden met olie, liefst olijfolie gevuld. Dan rolt men een plukje watten tusschen twee vingers tot een soort van pit en plaatst die in de bakjes. De met olie gedrenkte pit laat zich gemakkelijk ontsteken en verspreidt een zacht fijn schijnsel.

Op de vraag: „Hoeveel lichtjes moeten er ontstoken worden?" antwoordt Rabbi Mozes ben Maimon: „Ieder gezin behoort er tenminste één te hebben. Maar hij die het gebod eert, zet zooveel kandelaren neer als er personen in huis zijn. En hij die het gebod nog grooter eer waardig keurt, ontsteekt den eersten avond voor elken huisgenoot een kandelaar, maar verdubbelt dit aantal den tweeden avond! Wanneer er dus, om iets te noemen, tien menschen in huis zijn, worden er den eersten avond tien kandelaren ontstoken, den tweeden avond twintig, den derden avond dertig. Zoodat er op den achtsten avond tachtig kandelaren branden." ²⁾

¹⁾ Tractaat Sabbath 21b. ²⁾ Hilchoth Chanoekah, hoofdst. 4.

Rabbi Mozes ben Maimon gaat dan voort: „Indien eenig mensch niet heeft om te eten, tenzij door middel van aalmoezen, laat hij dan bedelen of zijn kleeren verkoopen ten einde olie en lichten voor het feest te hebben. Al had hij ook maar één enkelen stuiver en hij verkeerde in twijfel hoe dien te besteden: of voor de feestviering of voor de lichtjes — laat hij dien dan liever aan olie voor de kandelaars dan aan wijn voor de heiliging van den Sabbath uitgeven.”¹⁾

Het Chanoekah-licht wordt niet alleen in huis, maar ook in de synagoge ontstoken. Daar wordt de kandelaar in de richting West-Oost geplaatst. In huis mag het licht, volgens den Talmud of bij den ingang van huis of kamer, of naar omstandigheden in de vensterbank of ook op de tafel geplaatst worden. Volgens de tegenwoordige gewoonte staat de kandelaar links, wanneer men het vertrek binnentreedt. Tegen het vallen van den avond ontsteekt men het licht en er moet voldoende olie in de bakjes wezen om althans een half uur te kunnen branden. Van het licht als zoodanig mag geenerlei gebruik gemaakt worden, zelfs niet voor heilige doeleinden.

Voor het ontsteken der lichten spreekt men de volgende woorden: „Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld, die ons door uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt het licht ter eere van het Inwijdingsfeest te ontsteken, Geloofd zijt Gij, Heere, onze God, Koning der wereld, die voor onze voorouders wonderen hebt verricht in vroegere dagen op dit tijdstip.”

Op den eersten avond wordt er ook nog de volgende lofzeggung aan toegevoegd: „Geloofd zijt Gij, Heere onze God, Koning der wereld, die ons hebt doen leven en ons hebt doen

¹⁾ Idem.

voortbestaan en ons dit tijdstip hebt doen bereiken."

Bij het ontsteken van het eerste licht zegt men: „Deze lichten ontsteken wij wegens de wonderen en de uitreddingen, die Gij voor onze voorouders hebt verricht door middel van uwe heilige priesters. En gedurende alle acht dagen van het Inwijdingsfeest zijn deze lichten heilig en hebben wij niet het recht daarvan gebruik te maken, maar slechts ze aan te zien, ten einde uwen Naam te danken voor uwe wonderen en uwe hulp en uwe wonderdaden."

Daarop volgt een vrij goed gedicht, dat begint met de woorden: „Mijn Toeverlaat, Rots van mijn heil."

Het is ongetwijfeld niet algemeen bekend, dat de gemeente der eerste Christenen een bepaalden dag vierden als den „geboortedag der Maccabeeën". 't Was eigenlijk een herinneringsdag, die meer bijzonder de gedachtenis levendig hield aan den marteldood der moeder en hare zeven zonen, waarvan we in het zevende hoofdstuk van het tweede boek der Maccabeeën lezen. De jonge christengemeente gevoelde, dat de overwinning van het heidendom door het geloof in den levenden God evenzeer een overwinning voor hen als voor de Joden beteekende. „De geschiedenis der Maccabeeën," zegt de oxfordsche professor T. K. Cheyne, werd van veel grooter gewicht geacht door de oude christelijke kerk dan door ons en het zou goed zijn ook in dit opzicht onze wegen te onderzoeken en wijs te worden." ¹⁾

De geschiedenis der Maccabeeën is geen geschiedenis betreffende een oorlog tusschen twee volken, maar een oorlog tusschen Jehovah en de afgoden. Het was een strijd tusschen twee verschillende levensopvattingen. De Griek, die zijn levensdoel zocht in genot, de Jood, die het zocht in de gehoorzaam-

¹⁾ The Origin of the Psalter", by T. K. Cheyne.

heid aan God. De Griek roemde in het heilige van de schoonheid, de Jood in het schoone der heiligheid. En in den oorlog der Maccabeeën, streed Israël evenzeer voor het Christendom als voor het Jodendom. En in hun overwinning, overwon het Christendom. En wij kunnen die maccabeesche helden niet hooger vereeren dan door de beginselen te handhaven, die zij met lichaam en ziel verdedigden.

Die oude strijd tusschen Hellenisme en Hebraïsme is nog niet beslecht. Nog heden ten dage zien wij den griekschen geest in allerlei vorm en in allerlei gedaante zich stellen tegen den semietischen geest. In den grond der zaak een herhaling van dien ouden eisch: Jehovah afzweren en Jupiter of Wodan huldigen. De Christen heeft geen ander antwoord dan dit: Wij willen met onze kinderen wandelen in de wegen des Heeren en zijn verbond en getuigenis bewaren en onzen God en Zaligmaker niet verloochenen, ook al moeten wij met smart constateeren, dat vele zich noemende Christenen maar al te gewillig zijn om de bevelen te volgen van welken Epimanes ook, die zich als leider wil opwerpen.

En de Joden? Ook heden ten dage zijn er Joden, die het genot stellen boven de vreeze des Heeren. Die door wereldsch succes dronken geworden voortsnelen in den ijdel en waan der wereldsche genietingen. Die waarlijk meer Grieken dan Joden mogen heeten. En in de verwerping van Christus verwerpen zij in den grond der zaak de kracht en den geest der Maccabeeën. En waarlijk, ook de farizeeën zijn niet de ware opvolgers der Chasmoneeën. En evenmin in de politiek der Zionisten, maar in den ijver voor de eere van Jehovah wordt de standaardvlag van het Messianisme ontrold, die ter overwinning voert. En de eenige joodsche zegepraal over het heidendom na die der

Maccabeeën is die van Jezus van Nazareth. De verlossing der Maccabeeën betrof slechts Israël en was maar van tijdelijken aard. Maar de verlossing door Christus aangebracht is een eeuwige. Zijn naam is Jezus, want Hij zal zijn volk zalig maken van hunne zonden.

En nu tenslotte. Er is een merkwaardige bijzonderheid in het samenvallen van dit joodsche feest met ons Kerstfeest. Veelal op denzelfden dag, dat de Joden het feest der vernieuwde inwijding des tempels en als een feest der lichten vieren, gedenken wij de geboorte van onzen Zaligmaker. Van Hem, van Wien reeds als kind getuigd werd, dat Hij was het Licht tot verlichting der Heidenen en de heerlijkheid van zijn volk Israël.

Merkwaardig ook, hoe ons wordt megedeeld dat de Heiland dit feest met zijn tegenwoordigheid vereerd en daarmee gewijd heeft. Wij lezen in het Evangelie van Johannes (10 : 22): „En het was het feest der vernieuwing des tempels te Jeruzalem en het was winter. En Jezus wandelde in den tempel, in het voorhof van Salomo”.

Sommige uitleggers beweren, dat Jezus toentertijd het woord gesproken heeft: „Ik ben het Licht der wereld”. Indien dit zoo is, welk een beteekenis hadden dan die woorden op dat oogenblik en onder die omstandigheden voor de feesthoudende menigte! Maar ook al zijn deze bij een andere gelegenheid en op een andere plaats door den Heere Jezus gezegd, dit doet niets af aan het feit door die eenvoudige mededeeling van den Apostel Johannes vermeld. Te midden van de vreugde over de eens behaalde zegepraal van Judas Maccabeus en de tijdelijke opleving van Israëls volksbestaan komt Hij, de Overwinnaar van zonde, dood en duivel in het huis zijns Vaders de werken zijns Vaders openbaren.

En te midden van de schamele lichtjes, die gloren in hun kortstondige flikkering wandelt Hij, het Licht der wereld, het Licht, waarin alleen het licht te zien is.

En nog altijd klinkt het profetenwoord tot de kinderen Israëls te midden hunner Chanoekah-vreugde: „Maak u op, word verlicht! Kom, gij huis van Jakob, en laat ons wandelen in het Licht des Heeren!” En wij, die dat Licht hebben gezien en gekomen zijn om het te aanbidden, wij verstaan als een verzuchting des Heiligen Geestes die slotbede van het Chanoekah-lied: „Ontbloot uwen heiligen arm en verhaast de voltooiing des heils!”

PURIM

The first part of the report concerns the general state of the
country, and the progress of the war, and the prospects of
the future. It is a very interesting and important document.

The second part of the report concerns the state of the
army, and the progress of the war, and the prospects of
the future. It is a very interesting and important document.

INDEX

The index is a very important document, and it is
very interesting and important. It is a very
interesting and important document.

PURIM ¹⁾

DEN historischen achtergrond van dit feest vinden wij in het Bijbelboek Esther.

Haman, een man van amalekietische afkomst, een ervvijand der Joden, was de gunsteling van den perzischen koning Ahasveros, volgens de historici den Xerxes der grieksche geschiedenis. Hij eischte van iederen onderdaan de eer der kniebuiging. Alleen de joodsche balling Mordechai, uit het geslacht van koning Saul en als paleisbeambte op den burcht Susan woonachtig, weigerde dit bevel te gehoorzamen. Ware het een gewone, zij het dan vorstelijke eeregroet geweest, zijn weigering zou geen zin gehad hebben. Maar de kniebuiging was een hulde, die alleen God toekomt. In den *Midrasch Rabbah* wordt in verband hiermee de vraag gesteld: „Was het uit rebellie, dat Mordechai des konings gebod overtrad?” En het antwoord luidt: „Toen Ahasveros het bevel uitvaardigde om Haman te huldigen, hing deze een afgod om den hals, opdat ook die afgod, gehuldigd zou worden. Ziende, dat Mordechai hem die hulde weigerde, werd Haman vervuld met grimmigheid. Mordechai daarentegen dacht: „God is verheven boven de hoovaardigen en zou ik Hem verlaten en een afgod dienen?” De afgod, waarvan deze *Midrasch* gewaagt, is waarschijnlijk in figuurlijken zin bedoeld, maar dat het voor Mordechai inderdaad een gewetensquaestie

¹⁾ Estherfeest.

was, blijkt duidelijk uit hetgeen volgt op de vraag zijner mededienstknechten, waarom hij toch des konings bevel overtrad? „Hij had hun te kennen gegeven, dat hij een Jood was.” Hij handelde dus overeenkomstig den eenigen en volmaakten regel voor het gedrag aller ware geloovigen: „Men moet Gode meer gehoorzamen dan de menschen.”

Wel wetende, dat het joodsche fierheid was die Mordechai weerhield, vatte Haman het plan op niet alleen hem met zijn leven daarvoor te doen boeten, maar ook het geheele joodsche volk met wortel en tak uit te roeien. Het bloed van één Jood is den Jodenhater niet voldoende, een bloedbad van geheel het volk, vrouwen en kinderen, wil hij voor zich zien om zijn haat te koelen. Doch hij zal ondervinden, dat een vijand der Joden een vijand Gods is.

Door de Joden voor te stellen als een voor het perzisch rijk gevaarlijk volk, verstrooid en verdeeld onder de volken, in alle landschappen des Koninkrijks en in hun wetten onderscheiden van alle volken, ook des konings wetten niet gehoorzaam, wist Haman den „dwazen koning”, zooals de rabbijnen Ahasveros doorgaans noemen, te bewegen een wet uit te vaardigen, waarin vrijheid gegeven werd het joodsche volk om te brengen.

Er werden bevelen, volgens alles wat Haman voorgesteld had, verzegeld met des konings ring, aan de landvoogden, die over elk landschap waren en aan de vorsten van elk volk gezonden, „dat men zou verdelen, dooden en verdoen al de Joden van den jongen tot den ouden toe, de kleine kinderen en de vrouwen op één dag, op den dertienden der twaalfde maand (deze is de maand Adar) en dat men hunnen buit zou rooven.” Volgens den *Midrasch Rabbah* op het boek Esther luidde dit bevelschrift als volgt:

„Onuitsprekelijke vrede zij met U! Het is U bekend, dat onder ons een man woont van koninklijken bloede, uit het zaad van Amalek en van de aanzienlijksten onzes volks, wiens naam is Haman. Deze heeft een klein en onbeduidend verzoek tot ons gericht, nl. de uitroeiing van het onder ons wonende verachte Jodenvolk. Dit volk wenscht ons niets dan kwaad, en vloek over koning en onderdanen is dagelijks in hun mond, met de woorden: „Dat de heidenen in het land omkomen!“ en wederom „Wraak over de heidenen en straf over de volken!“ Het veracht onze wetten en rechten en wil geen gemeenschap met ons hebben. Als de Joden ons ontmoeten, slaan zij de oogen naar den grond en spuwen. Ook zijn zij zeer vuil en lui. Als men in den ochtend bij hen komt, bidden zij het morgengebed, 's middags bidden zij weer, 's namiddags danken zij en 's avonds mompelen zij het Minchagebed. Op den zevenden dag willen zij niet aan ons verkoopen en gaan zij naar de synagoge, lezen daar hun boeken en profeten, vervloeken ons koninklijk huis en geven voor, dat het Sabbath is, waarop hun groote God gerust heeft.

Als hun een jongen geboren wordt, snijden zij hem zonder medelijden een stuk vleesch uit en zeggen dan, dat hij afgezonderd is van de heidenen. Op elken dertigsten dag vieren zij nieuwe maan.

In de eerste maand reinigen zij hun geheele huis, nemen al het brood en het gedeesemde uit hun woning weg en vieren acht feestdagen, waarop zij zeggen: „Zooals wij het zuurdeesem uit ons huis weggedaan hebben, zoo moet het koninklijke huis uit de wereld weggedaan worden.“ In de derde maand hebben zij weer twee feestdagen en geven voor op deze dagen een wet van den Sinaï ontvangen te hebben, gaan in de Synagoge,

mompelen daar uit hun boeken, vervloeken de overheid, werpen met vruchten en rapen die weer op met de woorden: „Zooals wij deze vruchten verzamelen, zoo zullen ook wij spoedig verzameld worden.” In de zevende maand gaan zij weer naar hun Synagoge, lezen hun geschriften, blazen op de bazuin en zeggen: „Heden gedenkt God den mensch, ons ten goede, den vijanden ten booze.”

Op den negenden dag van dezelfde maand eten en drinken zij veel, op den achtsten daarentegen kastijden zij zich, vrouwen en kinderen inbegrepen, meedoogenloos en geven voor, dat God hun daardoor hunne zonden vergeeft. Op den vijftienden dag echter gaan zij weer naar de Synagoge met takken van palmen, mei- en beekwilgen en springen en dansen als jonge geiten. Alle zeven jaar hebben zij een jubeljaar, waarin zij luieren en geen werk willen doen en ieder vijftigste jaar vieren zij weer een jubeljaar en willen ons werk niet verrichten.

Bovenal zijn zij voor al het goede, dat zij ontvangen, steeds ondankbaar. Let eens op wat die ondankbare Joden den armen Pharao gedaan hebben! Toen zij naar zijn land verhuisden, ontving hij hen met vriendelijke welwillendheid, liet hen in het beste deel van zijn land wonen en gaf hun vergunning daar paleizen te bouwen. Zij verlangden echter op listige wijze, dat men hun zou vergunnen een reis van drie dagen te maken om daar, zooals zij voorgaven, aan hun God te offeren. Zij leenden daarop zilveren en gouden voorwerpen en kleederen, waarmee zij verdwenen. Als Pharao hun verraderlijke vlucht vernam, achtervolgde hij hen om de geleende voorwerpen terug te eischen. Maar wat deden de Joden? Er was een mensch onder hen met name Mozes. Deze nam een staf, omwikkelde die met tooverspreuken en sloeg daarmee de zee, die droog werd, zoo-

dat zij er door konden gaan — hoe dat gebeurde, weet ik niet. Maar als Pharao dienzelfden weg wou volgen, zonk hij en zijn gansche leger in de zee en verdrank. Zoo ondankbaar hebben zij tegenover Pharao gehandeld!

En wat hebben zij met onzen voorvader Amalek gedaan? Als deze, op raad van Bileam, de voortrukkende Joden tegemoet ging, beval Mozes zijn leerling Jozua, den zoon van Nun, die een groote tiran en zonder eenig medelijden was, mannen uit te kiezen en tegen hem te velde te trekken. Of zij krijgshelden of tooveraars waren, weet ik niet. Mozes echter nam zijn staf en sprak een tooverwoord, waardoor de Amalekieten verslagen werden.

Zoo wierpen zij zich ook eens op den machtigen Sihon, koning der Amonieten en Og, den koning van Bazan, die de helden der aarde genoemd werden, en tegen wie niemand bestand was en versloegen hen zonder erbarmen (Num. 21 : 21). En wat heeft die leerling van Mozes later aan de Kanaänieten gedaan! Het was nog niet genoeg, dat hij hun land wegnam en den Joden gaf, maar hij doodde ook 31 kanaänietische koningen en de anderen maakte hij tot slaven. En wat hebben zij den koning Sisera en zijn leger gedaan!

Later stond een zekere koning Saul, de eerste koning der Joden, op en doodde 10000 Amalekieten, vrouwen en kinderen op één dag. En koning Agag, wat deden zij hem? Eerst bewezen zij hem gunst, maar toen werd hij door een zekeren Samuel gedood en in stukken gehouwen en zijn vleesch den vogelen des hemels gegeven.

Hierop stond een andere koning David, zoon van Isaï op en vernietigde vele koninkrijken. Diens zoon echter, die ook koning werd, bouwde voor de Joden een tempel, dien hij hei-

ligdom noemde. Wat daarin was, weten wij niet. Daar gingen zij altijd heen, voordat zij oorlog voerden en bedreven daar tooverij, waardoor zij landen en steden verwoestten.

Toen dit Jodenvolk echter, rijk en vet werd, liet het zijn God, die intusschen ook oud en zwak werd, varen. Toen kwam Nebukadnezar en verwoestte den tempel, verstrooide het volk in alle landen en bracht een deel ook in ons land over, waar zij ook heden nog niet van hun afschuwelijke gewoonten aflaten, en hoewel zij hier als ballingen onder ons leven, bespotten zij ons en ons geloof.

Daarom hebben wij beraadslaagd en eenstemmig besloten dit volk te vernietigen. Om den tijd, waarop deze uitroeiing zal plaats hebben, vast te stellen, hebben wij het lot geworpen, hetwelk op den 13en Adar viel, wat nog nader door brieven zal bekend gemaakt worden.

Bij dezen bevelen wij U, dat bij ontvangst van dit schrijven, Gij U gereed houdt om op den vastgestelden dag U te wapenen en voor te bereiden ten einde de onder U wonende Joden, mannen en vrouwen, jong en oud, op eenen dag te verdelgen. Alzoo bevolen en verzegeld te Susan."

Deze brieven werden naar alle landschappen gezonden door de hand der loopers: „de wereldberoemde instelling van het perzische postwezen door Darius ingevoerd in het gansche keizerrijk, met de stations op de vlakten, waar de paarden — in de bergstreken, waar de muilezels — op de onvruchtbare hoogvlakten, waar de kameelen gereed stonden; terwijl de renboden elkaar afwisselden met 'n snelheid, die alleen bij een vogelvlucht kan vergeleken worden." ¹⁾

Alles was gereed: de dag der uitvoering bepaald, het decreet des konings in alle landen zijner heerschappij bekend, het oor-

¹⁾ History of the Jewish church by Dr. A. P. Stanley.

deel besloten, alles wachtte op de uitvoering — alleen een slapeloze nacht kwam tusschenbeiden.

Toen Mordechai het noodlottig bevel ontvangen had, deed hij alles, wat hij kon, en dat was in de eerste plaats: God om uitkomst bidden. De rabbijnen leggen hem het volgende gebed in den mond:

„Heer van het heelal! Het is bekend en voor uw genadetroon niet verborgen, dat het geen hoogmoed is, die mij verbiedt voor dezen Haman te buigen, maar vreeze Gods, waarom ik uwe eer niet aan een mensch, die vleesch en bloed is, wil geven. Want wie ben ik, die om uw volk te redden mij niet zou willen buigen voor den hooggeplaatsten Haman, ja zelfs zijn schoenzolen kussen! Red mij dan, o God, uit zijne hand en geef, dat hij in denzelfden kuil valle, dien hij voor mij gegraven heeft, opdat deze boosaardige spoedig moge erkennen, dat Gij uwe belofte houdt: „Als zij in het land hunner vijanden zullen zijn, zal Ik hen niet verwerpen, noch van hen walgen, om een einde aan hen te maken, vernietigende mijn verbond met hen; want Ik ben de Heere, hun God.” (Lev. 26 : 44).

Na gebeden te hebben, kleeftde hij zich in zak en asch en bedreef rouw op joodsche wijze en vertoonde zich aldus voor het paleis, opdat zijn nicht Esther, eigenlijk Hadassa ¹⁾ geheeten een der weggevoerden uit Jeruzalem, die de plaats der verstooten koningin Vasthi innam, kennis zou bekomen van wat er dreigde. Door een kamerling liet hij haar zeggen: „Beeld u niet in uwe ziel, dat gij zult ontkomen in het huis des konings meer dan al de andere Joden: want indien gij eenigszins zwijgen zult te dezer tijd, zoo zal den Joden verkwikking en ver-

¹⁾ Esther en Hadassa beteekenen beide: een ster. Zoodanig een was zij ook in den nacht van Israëls ellende.

lossing uit een andere plaats ontstaan, maar gij en uws vaders huis zult omkomen; en wie weet, of gij niet om zulk een tijd als deze is, tot het koninkrijk geraakt zijt."

Esther overwon nu alle bezwaren, die haar hadden weerhouden om ongeroepen tot den koning te gaan en liet haar oom weten: „Ga, vergader al de Joden, die te Susan gevonden worden en vast voor mij en eet of drinkt niet in drie dagen, nacht noch dag: ik en mijne jongedochters zullen ook alzoo vasten; en alzoo zal ik tot den Koning ingaan, hetwelk niet naar de wet is. Wanneer ik dan omkome, zoo kom ik om."

De rabbijnen leggen Esther het volgende gebed in den mond, voor zij tot den koning ging:

„Jehovah, God Israëls, die regeert van de dagen van ouds, help uwe dienstmaagd, die als wees zonder vader of moeder achterbleef, en die nu in Ahasveros' huis van venster tot venster en van huis tot huis als een bedelares om genade smeekt. O Jehovah, doe het uwe arme dienstmaagd toch gelukken en red de schapen uwer weide van onze vijanden, die zich tegen ons verheven hebben, want buiten U is er niemand die ons kan helpen. Sta, o Vader der weezen, aan de rechterhand uwer dienstmaagd, die op uw genade wacht. Laat mij toch bij dezen man, dien ik vrees, ontferming vinden en verneder hem, want Gij toch vernedert de hoovaardigen."

Een voornemen, zoo voorbereid, faalt niet. Esthers komst wordt gunstig opgenomen. Op 's konings vraag, wat zij begeerde is haar antwoord, dat zij den koning met Haman ter maaltijd noodigt om hem een bijzondere gunst te vragen. Daar zij om welke reden dan ook geen geschikte gelegenheid daartoe vond, noodigt zij andermaal den Koning en Haman voor den volgende dag ter maaltijd. Haman buiten zichzelf van vreugde over

die eer, ziet op weg naar huis den gehaten Mordechai onbeweeglijk zitten, waardoor zijn vreugde wordt vergald. Op raad van vrouw en vrienden richt hij nog denzelfden avond een galg op, waaraan Mordechai moet opgehangen worden.

Maar in dien nacht wijkt de slaap van 's konings oogen. Uit verveling laat hij zich uit 's lands kronieken voorlezen. En daar hoort hij van de samenzwering van Bigthan en Theres tegen zijn leven en hoe Mordechai hun boos opzet heeft ontdekt. En de met dankbaarheid vervulde vorst vraagt: „Wat eere en verhooging is Mordechai hierover gedaan?”

En de jongelingen antwoorden. „Aan hem is niets gedaan.”

Intusschen is Haman in het buitenvoorhof van het paleis gekomen en de koning laat hem roepen en vraagt: „Wat zal men met dien man doen, tot wiens eere de Koning een welbehagen heeft?” En Haman, welbewust, dat hij die man is, antwoordt: „Den man, tot wiens eere de Koning een welbehagen heeft, zal men het koninklijk kleed brengen, dat de Koning pleegt aan te trekken en het paard, waarop de Koning pleegt te rijden; en dat de koninklijke kroon op zijn hoofd gezet worde. En men zal dat kleed en dat paard geven in de hand van een uit de vorsten des Konings, van de grootste heeren en men zal het dien man aantrekken, tot wiens eere de Koning een welbehagen heeft: en men zal hem op dat paard doen rijden door de straten der stad en men zal voor hem roepen: Alzoo zal men dien man doen, tot wiens eere de Koning een welbehagen heeft!”

En dan valt als een donderslag in dien hoogmoedswaan van Haman het vorstelijk bevel: „Haast u, neem dat kleed en dat paard, gelijk als gij gesproken hebt en doe alzoo aan Mordechai, den Jood, die aan de poort des konings zit en laat niet één

woord vallen van alles wat gij gesproken hebt."

En Haman moet Mordechai de eer geven, die hij zichzelf had toegekend en na den tweeden maaltijd ten paleize van Esther, zelf den smaad en de straf ondergaan, die hij Mordechai had toebedacht.

Deze historische gebeurtenis leeft tot op heden voort in het *Purim* — ook wel *Esther* — en in het boek der Makkabeeën *Mordechai-feest* genoemd. Volgens vele christelijke geleerden wordt met het „feest der Joden" in Johannes 5 : 1 het Purimfeest bedoeld. Dit is zeer waarschijnlijk, aangezien Johannes de andere feesten bij name noemt.

De naam Purim komt van „Pur" lot, waarvan wij in het boek Esther lezen (3 : 7): „In de eerste maand (deze is de maand Nisan) in het twaalfde jaar des Konings Ahasveros, wierp men het Pur, dat is het lot, voor Hamans aangezicht, van dag tot dag en van maand tot maand, tot de twaalfde maand toe: deze is de maand Adar." Laat mij hierbij citeeren, wat de *Midrasch Rabbath* naar aanleiding van dit vers zegt:

„Als de goddelooze Haman het plan beraamd had Israël te vernietigen, vroeg hij zich af hoe dit het best ten uitvoer te brengen en besloot het lot te werpen. „Hoe?" zoo riep de Heilige Geest, „zal er over mijn volk geloot worden? Ja, zij hebben het lot over Mijn volk geworpen" (Joël 3 : 3). En God sprak: „Uw lot, o goddelooze, zoon eens goddeloozen, uw lot zal de galg zijn."

Haman liet het lot werpen en het lot viel op hem. Waarom? Ps. 125 : 3 zegt: „Want de schepter der goddeloosheid zal niet rusten op het lot der rechtvaardigen." Eerst wierp hij het lot over de dagen, want er staat: „van dag tot dag wierp men het lot." Toen het lot viel op den eersten dag, trad de heer van dien

dag ¹⁾ voor God en sprak: Heer van het heelal! Op mijn dag zijn hemel en aarde geschapen en gij hebt door den profeet Jeremia (Jer. 33 : 25) gezegd: „Indien mijn verbond niet is van dag en nacht; indien Ik de ordeningen der aarde niet gesteld heb, zoo zal Ik ook het zaad van Jakob en Mijnen knecht David verwerpen.” Het teeken des verbonds is in hun vleesch, gelijk geschreven is Gen. 17 : 9 „Gij nu zult Mijn verbond houden,” en vs. 12: „Mijn verbond zal zijn in ulieder vleesch.” Ook in hun mond is het verbond gegeven, de Thora, waarvan geschreven staat in Jozua 1 : 8 „Dat het boek dezer wet niet wijke van uwen mond.” En Gij hebt gezegd in Jeremia 31 : 37: „Indien de hemelen daarboven gemeten en de fundamenten der aarde beneden doorgrond kunnen worden (en vs. 36) zoo zal ook het zaad Israëls ophouden dat het geen volk zij voor mijn aangezicht, al de dagen!” En nu wil deze goddelooze mensch hen (de Israëlieten) uitroeien? „Ruk dan eerst hemel en aarde uit elkander en roei dan dit volk uit.”

Het lot viel op den tweeden dag der week. En de heer van dien dag trad voor het aangezicht des Heeren en zeide: „Heer van het heelal! Op dezen dag hebt gij scheiding gemaakt tusschen de wateren, die onder en die boven het uitspansel zijn. En evenzoo hebt Gij scheiding gemaakt tusschen Israël en de volken. En deze goddelooze wil Israël verdelgen. Stort dan eerst de wateren die boven zijn wederom in die, welke onder zijn en verdelg dan dit volk.”

Het lot viel op den derden dag en de heer van dien dag trad voor het aangezicht des Heeren en sprak: „Schepper der wereld,

---

¹⁾ Waarschijnlijk wordt met den „heer van dien dag” de beschermengel van dien dag bedoeld. Volgens de rabbijnen heeft elke dag een afzonderlijken beschermengel.

op dezen dag hebt Gij het zaad geschapen, waaruit de tienden voortkomen, die de Israëlieten U betalen. Op dezen dag zijn ook de boomen geschapen, waarmede zij U loven (Lev. 23 : 40). Op dezen dag zijn ook de wateren onder den hemel door U vergaderd tot zeeën. En die zee werd gekliefd voor uw volk. Hoe zullen die zeeën binnen haar perken blijven als Israëel ondergaat?"

Het lot viel op den vierden dag en de heer van dien dag trad voor het aangezicht des Heeren en sprak: „Schepper der wereld, op dezen dag zijn de lichten in het uitspansel des hemels geschapen, die den Israëlieten ten licht waren en op dien dag zijn de sterren gemaakt, waarbij uwe kinderen vergeleken worden. Als Gij deze laat vernietigen, hoe zullen gene bestaan?"

Het lot viel op den vijfden dag en de heer van dien dag trad voor Gods aangezicht en zeide: „Heer van het heelal! op mijn dag werden de vogelen en de viervoetige dieren geschapen, die ons dienen om U het offer aan te bieden ter verzoening der menschen. Als Gij Israëel uitroeit, wie zal U dan dit offer brengen?"

Het lot viel op den zesden dag en diens heer trad voor het aangezicht Gods en sprak: „Heer van het heelal, op den zesden dag werd de eerste mensch geschapen, wiens naam Gij aan uwe kinderen gegeven hebt, (Ezech. 34 : 31), zeggende: „Gij nu, o mijne schapen, schapen mijner weide! gij zijt menschen." Als gij deze wilt verdelen, zoo verdelg het gansche menschen-geslacht, dan kan de vijand over hen heerschen."

Eindelijk viel het lot op den Sabbath. En de heer des sabbaths trad voor het aangezicht Gods met de woorden: „Heere der wereld! op mijn dag werden uwe werken volbracht (Gen. 2 : 2) en Gij hebt gesproken: „Deze dag is een teeken tusschen

Mij en tusschen ulieden, bij uwe geslachten, opdat men wete, dat Ik de Heere ben, die u heilige (Ex. 31 : 13). Wilt Gij hen uitroeien, roei dan eerst den Sabbath uit, vernietig dien en vernietig hen daarna."

Toen de goddelooze zag, dat het hem met de dagen niet gelukken zou, beproefde hij het met de maanden, want er staat: „Van maand tot maand." Doch ieder sterrebeeld uit den dierenriem kwam uit de Schrift naar voren en pleitte op zijn betrekking tot de kinderen Israëls. Eindelijk kwam hij aan de maand Adar met haar sterrebeeld: de visschen. Toen verheugde zich de goddelooze, want deze maand bevatte geen pleitgrond Israël ten goede. Toen juichte hij: „Zooals de groote visschen de kleine verslinden, zoo zullen wij ook de Israëlieten verslinden." Maar God sprak: „Wel, gij goddelooze! Soms worden de visschen verzwolgen, maar soms verzwelgen zij. En zoo zult gij thans van de verslindenden verzwolgen worden."

Het Purimfeest begint met een vastendag, voorafgaande aan den feestdag: *Ta'anith Esther* — den vastendag van Esther, ter herinnering aan de drie dagen en de drie nachten, die zij vastte, voordat zij bij den koning intrad tot verlossing van de Joden. (Esther 4 : 15). Het was de maand Nisan, waarin Esther vastte, maar vanwege het Paaschfeest, werd dit vasten gesteld op den voorafgaanden dag van Purim.

Aan den avond van dien dag gaat men naar de synagoge, waar de voorlezer het geheele boek Esther voorleest, of zooals het bij voorkeur genoemd wordt, de *Megillah*, *de rol*. De rol is op perkament beschreven, in den vorm van een brief, met het oog op de woorden van Esther 9 : 26: „Hierom vanwege al de woorden van dien brief." Niemand wordt vrijgesteld van het lezen of hooren der *Megillah*, zelfs zij niet, die anders van gods-

dienstige plichten vrijstelling krijgen.

„De lezing van de Megillah,” zegt de joodsche codex, „is een dogmatisch voorschrift volgens de inzetting der schriftgeleerden en, zooals bekend is een ordinantie der profeten. Allen zijn verplicht dezelve te lezen: mannen, vrouwen, proselieten en vrijgelaten slaven. Ook de kinderen gewenne men er aan dezelve te lezen.”

De voorliefde der rabbijnen voor het boek Esther blijkt vooral uit de volgende woorden: „Alle boeken der Profeten, even als de Hagiographen, ¹⁾ zullen in de dagen van den Messias ophouden, met uitzondering van het boek Esther, hetwelk altijd blijven zal.”

Voordat de lezing begint, bidt men het volgende: „Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning des heelals, die ons door uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt, het boek Esther te lezen. Geloofd zijt Gij, onze God, Koning des heelals, die wonderen gedaan hebt voor onze vaders in die dagen en omstreeks dezen tijd. Geprezen zijt Gij, onze God, Koning des heelals, die ons bij het leven en de gezondheid gespaard hebt en ons dezen tijd doet beleven.”

Zoo vaak onder het lezen de naam van Haman den zoon van Hammedatha, den Agagiet, uitgesproken wordt, is het de gewoonte met ratels te slaan, te fluiten en te stampvoeten met de woorden. „Dat zijn naam uitgeroeid worde, en dat de naam des goddeloozen worde uitgewischt.” De namen van Haman's tien zonen worden in één adem gelezen om daarmee de voldoening uit te spreken, dat zij allen als in één oogenblik werden gedood.

Na de lezing wordt God geprezen met de volgende woorden:

¹⁾ De dichterlijke en zedekundige boeken der Schrift.

„Geloofd zijt Gij, onze God, Koning des heelals, die onzen strijd gevoerd, ons recht gehandhaafd, ons gewroken en vergelding gedaan hebt over al onze doodsvijanden en onze wederpartijders gestraft hebt.”

Den volgenden morgen haast ieder zich weer naar de synagoge en na de gewone gebeden wordt dat gedeelte der wet gelezen, dat in Ex. 17 : 8 tot het eind geschreven staat, de geschiedenis van den strijd tegen Amalek. En deze verzen, worden onder drie voorlezers verdeeld: een priester, een leviet en een Israëliet. Na de lezing plaatst men de wet weer in de ark en leest de voorlezer de *Megillah* en sluit met de volgende dankzegging: „Wij danken U voor de wonderen en voor de verlossing, voor de machtige daden en den strijd, dien Gij voor onze vaders op dit tijdstip gevoerd en volbracht hebt in de dagen van Mordechai en Esther in Susan, de hoofdstad, toen de goddelooze Haman tegen hen opstond. Hij beraadslaagde om uit te roeien en te doden alle Joden, van jong tot oud, kinderen en vrouwen op één dag, den 13en dag der twaalfde maand, de maand Adar en hun tot een roof over te geven. En Gij, in uw groote ontferming, vernietigde dien raad, en verijdelde die plannen en Gij deedt zijn werk op zijn eigen hoofd wederkeeren en hem en zijn zonen hangen aan het hout.”

Dit gebed wordt bij alle diensten en ook als dankzegging na den maaltijd herhaald.

Het overige van den dag wordt besteed in feestviering en allerlei vroolijkheid, ten einde gevolg te geven aan de woorden: „een dag der maaltijden en der vreugde,” zoo vaak in het boek Esther herhaald. De Talmud zegt, dat het een *Mitzwah* ¹⁾ is, om een feest te hebben en hoe grooter het feest is, des te groo-

¹⁾ Een verdienstelijk werk.

ter de *Mitzwah*. En daar de Bijbel van een „dag” der maaltijden en der vreugde spreekt, verklaarden de rabbijnen, dat het feest moest plaats hebben voor de avond viel — bij gevolg werd de vroege avond van den 14en Adar daartoe bestemd.

Een curieuse bijzonderheid is het feit, dat ieder joodsch feest verband houdt met het een of ander gerecht, dat in zinnebeeldige betrekking staat tot het feest zelf. In den loop der tijden werd dit ook het geval met het Purimfeest, waarop een bijzonder soort Purimgebak, zoogenaamde Hamansooren, gegeten werd, welke gewoonte nog bestaat in bijna ieder joodsch gezin op Purim. Deze koeken zijn gevuld met eetbaar zaad en ook andere groenten, in 't bijzonder boonen en grauwe erwten behooren op de Purim-tafel. Men verklaart dit uit het volgende: In Esther 2 vers 9 staat: „En hij (Ahasveros) verplaatste haar (Esther) en haar jonge dochters naar het beste van het huis der vrouwen.” Volgens sommige rabbijnen slaat dit op de bijzondere spijzen, die Esther kreeg, daar het haar als Jodin verboden was van de gerechten, die aan het hof voorgediend werden, te eten. Deze spijzen bestonden volgens hen, in verschillende soorten van groenten, en deze verklaring ligt ten grondslag aan de speciale Purim-gerechten.

In het Oosten van Europa is het de gewoonte, dat de mannen zich op dien dag als vrouwen, de vrouwen zich als mannen verkleeden, wat geheel tegen de wet des Heeren indruischt, die zegt: (Deuter. 22 : 5): „Het kleed eens mans zal niet zijn aan eene vrouw, en een man zal geen vrouwenkleed aantrekken; want al wie zulks doet, is den Heere, uwen God, een gruwel.”

In sommige landen van Europa kan men troepen Purimspelers zien, die huis aan huis liedjes zingen, zooals:

„'t Is goede Purim, mijn lieve luiden,
Die niet weet, wat Purim mag beduiden,
't Is heden Purim, morgen is het uit,
Geeft mij een stuiver, en werpt me dan uit.”

Een zeer oude gewoonte op den 14en Adar is het geven van geschenken aan elkander en deze gelegenheid te gebruiken, om in de behoeften der armen te voorzien op de meeste kiesche wijze, in den vorm van geschenken. In het boek Esther lezen wij, hfdst. 9 : 21 en 22, dat Mordechai vermaande „dat zij zouden bevestigen en zouden onderhouden den veertienden dag der maand Adar en den 15en dag derzelve, in alle en ieder jaar... dat zij deze zouden maken tot dagen der vreugde en *der zending van deelen aan elkander en der gaven aan de armen.*”

Flavius Josephus (Oudheden XI, VI) zegt met betrekking tot de Joden van zijn tijd: „Zelfs nu nog houden de Joden allerwege op aarde deze feestdagen en zenden deelen aan elkander.”

Rabbi Mozes ben Maimon zegt: „Het is veel beter, zich de blijdschap te gunnen aan de armen te geven dan zich de weelde te veroorloven feesten te geven en deelen te zenden aan zijn vrienden. Daar is geen grooter vreugde dan het hart van de armen, de weezen, de weduwen en de proselieten te verblijden. Ieder, die zulke gevoelige harten verkwikt, volgt daarin de Schechinah, want er is geschreven (Jes. 57 : 15b) „Opdat Ik levend make den geest der nederigen en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden.”

Het is heerlijk om te zien, hoe zij, die dit in beoefening brengen, het feest houden. De huizen staan voor iedereen open, voor rijk en arm, jong en oud, ieder is welkom en mag zich vermaken.

Er wordt niet gevraagd, wie of wat men is. Op dien dag is iedereen een gaarne geziene gast. Des te betreuenswaardiger is het dat dit feest, de herinnering aan zulk een wondervolle uitredding en met eenige waarlijk schoone gebruiken, zooals het lezen van het boek Esther en het geven van aalmoezen, gewoonlijk ontaardt in carnavalsbuitensporigheden. En dat door de schuld van de joodsche codex zelf, die niet alleen overvloediger maaltijden beveelt, maar ook tot drinkgelagen aanzet. Zoo lezen wij in de joodsche Godsdienst = Codex: „Met betrekking tot dit feestmaal is elkeen verplicht vleesch te eten en, voor zoover de middelen het toelaten een passenden maaltijd te bereiden; en daarbij zeer veel wijn te drinken, zoo dat hij geheel dronken is en in zijn dronkenschap in slaap valt.” In den babylonischen Talmud wordt de maat der dronkenschap nauwkeuriger vastgesteld: „Elkeen is verplicht zich op het Purimfeest zoo te bedrinken, dat hij het onderscheid niet meer kent tusschen de woorden: vervloekt zij Haman en gezegend zij Mordechai.” En in die landen, waar de rabbijnen nog onbetwist den scepter voeren, is dronkenschap op dien dag bij de meerderheid regel.

De rabbijnen wijzen er op, dat het drinken van wijn leidde tot de bevrijding der Joden. Het was een feest, dat de val van Vasthi veroorzaakte en waarop veel wijn was. Het geschiedde toen het hart van koning Ahasveros vroolijk was van den wijn, dat hij beval de koningin voor zich te brengen. Later was het een maaltijd des wijns, waarop de verheffing van Esther tot koningin gevierd werd. Het was op den maaltijd des wijns, dat zij den koning en Haman noodigde. En het was op een dergelijken maaltijd, dat zij Hamans complot openbaarde en alzoo zijn val bewerkte. Vandaar het rabbijsche voorschrift om wijn

in overvloed te drinken. Arme blinde leidslieden, „wier heerlijkheid is in hunne schande!“

Het Purimfeest is het joodsche Paaschfeest der verstrooiing. Het gaat een maand aan dit feest vooraf en om de parallel te voltooien, is men het gaan vieren niet op den voorgeschreven 13en, maar op den 14en en 15en Adar, die overeenkomen met den 14en en 15en van de Pascha-maand Nisan. Dit is ongetwijfeld van beteekenis en karakteriseert den geestelijken toestand van het Jodendom sinds de verwoesting van den tempel.

Ook is het alleszins begrijpelijk, dat een dergelijk feest in verband met de diepste nationale gevoelens van het joodsche volk zulk een hooge plaats zou innemen. Zij gelooven dan ook, dat dit feest alle andere feesten ten slotte overleven zal. „Hoe-wel,” zoo beweren de rabbijnen, „alle herinneringen aan de vorige benauwdheden te niet gedaan zullen worden, want er staat geschreven (Jes. 65 : 16b): „de vorige benauwdheden zullen vergeten zijn en omdat zij voor mijne oogen verborgen zijn,” het Purimfeest nochtans zal nooit ophouden, want er is geschreven (Esther 9 : 28b): „dat deze dagen Purim niet zouden overtreden worden onder de Joden en dat de gedachtenis derzelve geen einde nemen zou bij hun zaad.

Van een zeker rabbijn wordt verhaald, dat het hem vergund werd een blik te slaan in het Paradijs. Op de vraag wat hij daar zag, antwoordde hij: „Die hier vooraan stonden, staan daar achteraan en die hier achteraan stonden, staan daar vooraan.” En ook daarvan is Esthers geschiedenis een type, een schaduw van de komende werkelijkheid, wanneer de rechtvaardigen zullen blinken als de zon in het koninkrijk huns Vaders en de goddeloozen in het oordeel zullen vallen en vergaan.

Voor de Joden is dit feest, zooals trouwens alle feesten, meer

een herinnering aan wat ze eens hadden, dan de vreugde over iets, wat ze bezitten. God leidde de kinderen Israëls vaak in de verdrukking en altijd om hen tot nieuwe verdrukking voor te bereiden. En dit zal Hij blijven doen, totdat zij komen tot de belijdenis hunner zonden en de kennis van hun Messias en Goël, Jezus van Nazareth, om in Hem de wederaanneming als Gods volk te ervaren.

Wat Zeres, Hamans huisvrouw, en de perzische wijzen van Mordechai zeiden, kan ten volle van Jezus gezegd worden: „Indien Deze, voor wiens aangezicht gij (Joden) zijt begonnen te vallen, van het zaad der Joden, van het zaad der vrouw is, zoo zult gij tegen Hem niet vermogen.” Gij zult eenmaal voor zijn aangezicht nedervallen en Hem aanbidden als het Lam, dat geslacht is en waardig te ontvangen de kracht en rijkdom en wijsheid en sterkte, en eer en heerlijkheid en dankzegging!

HET EEUWIGE VOLK EN WIJ

DOOR Ds J. H. GROLLE

HERVORMD PREDIKANT TE UTRECHT

Deze bundel wil de Zending onder Israël dienen. — Hij bevat een reeks van negen bijbellezingen over de merkwaardige hoofdstukken, Rom. 9, 10 en 11. Deze hoofdstukken konden in onze eeuw geschreven zijn om ons over het paard getilde Westersche Christendom, dat zich bij voorkeur het geestelijk Israël noemt, zijn zelfgenoegzaamheid af te leeren en de verhoudingen van de trits: Jodendom, Christendom, Heidendom weer in hun oeroude gaafheid en klaarte ons voor oogen te stellen.

... Nu het Jodenvraagstuk bij duizenden in het centrum der belangstelling staat, is het eisch der Christelijke roeping, om na te gaan, welke positie wij als Christenen tegenover dat Jodenvraagstuk hebben in te nemen... Gaarne bevelen we dit uitnemende boek aan. Het verdiept onze Schriftkennis, het wijst ons den weg in de verwarring der tijden ten opzichte van het Jodenvraagstuk en het toont ons bij alles den zieleherder, die ook het eigen geestelijk leven van de leden van Christus' Kerk wil leiden in de banen van het Woord. Het is een boek van blijvende waarde, dat men na eens gelezen te hebben niet voor goed opbergt in de kast.

De Rotterdammer.

... Met klimmende belangstelling en bewondering hebben wij dit boek gelezen. Het zegt niet weinig, dat men te midden van de grootstads-practijk, bij zwaren preekdienst, vele lessen en veel pastoraal toch nog zóó in de puntjes zijn door de weekse Bijbellezingen verzorgt!

En verzorgd zijn deze opstellen. Uitlegkundig en leerstellig verantwoord. En tegelijk prettig en frisch, nooit een vertoog, maar steeds „levend woord“. Over deze uitgave verheug ik mij.

Utrechtsch Predikb. blad.

... Met groote erkentelijkheid aan den begaafden schrijver heb ik het boek neergelegd; niet weggelegd, want ik hoop het nog meer-malen ter hand te nemen. Subliem werk!

Pniël.

f 1.90 ingenaaid, f 2.60 gebonden

In den boekhandel en bij de
Uitgevers H. Veenman & Zonen, Wageningen - Postrek. 12940

DE HISTORISCHE BETROUWBAARHEID VAN HET NIEUWE TESTAMENT IN HET LICHT DER TWINTIGSTE EEUW

2e druk

DOOR

DR W. LODDER, Ned. Hervormd Predikant te Bussum

In dit boek heeft de schrijver de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar den oorsprong van het N.T. in voor ieder begrijpelijke taal vastgelegd. Met de Staten-vertaling in de hand tracht de schrijver de vraag te beantwoorden, welke zekerheid wij hebben, dat in de N.T.-ische geschriften werkelijk mannen uit de eerste eeuw na Chr. aan 't woord zijn. Daartoe behandelt hij achtereenvolgens de later ontdekte Handschriften en de oude vertalingen, de niet-Christelijke getuigenissen omtrent Jezus, de resultaten der opgravingen, den achtergrond der N.T.-ische geschriften, die historisch juist blijkt te zijn, om daardoor de overtuiging te wekken, dat de betrouwbaarheid van het N.T. historisch thans vaster staat dan eeuwen geleden.

WAT DE PERS ERVAN ZEGT:

...bevelen wij dit boek aan bij *alle* lezers van „Woord en Geest”. Achter dezen titel schuilt geen zwaarwichtige theologische verhandeling, maar een prettig, vlot boek, frisch en zakelijk geschreven. Voor iemand, die zich gaarne bezig houdt met den Bijbel, is hier menige interessante ontdekking te doen. *Woord en Geest*

Zijn stof heeft hij zoo bewerkt dat het boek vrij is gebleven van vaktermen, die het voor den niet-theoloog ongenietbaar zouden maken. 't Is voor iederen „leek” te lezen. Waarom wij het van harte ter lezing aanbevelen aan ieder, die wat meer wil weten over het ontstaan van de boeken des Nieuwen Verbonds.

De Zuid-Hollander

Lees een roman minder, sla een boeiende feuilleton over, het zal u niet armer maken, doch lees dit boek, ja herlees het, bestudeer het, koop het. Het zal uw geestelijk leven verdiepen, u rijker maken. Dankbaar zijn wij voor alles wat ons het Woord van God beter leert verstaan. Daarom danken wij God voor dit boek.

De Bussumsche Kerkbode

f1.90 Ingenaaid, f2.60 gebonden

In den boekhandel en bij de

Uitgevers H. Veenman & Zonen, Wageningen - Postrek. 12940

J O B

DOOR

Ds. R. DIJKSTRA

DE AANGEVOCHTENE EN WAT HIJ NIET VERSTOND

„De Nederl. Bibliographie” kondigde het eerste deel aan:

In een gedwongen rustperiode wegens ernstige ziekte schreef Ds Dijkstra, Herv. Pred. te Amsterdam, deze acht preeken over het boek Job. Wie dit boek leest, wie daardoor voor het eerst of opnieuw hoort het klagen en vragen van duizenden harten van wege het zinloze leed; wie moet toestemmen, dat de gewone antwoorden, die het lijden zien als straf voor de zonde, of als een noodzakelijke voorwaarde voor voortgang en ontwikkeling, of als een middel, waardoor God de menschen opvoedt, niet altijd passen op de werkelijkheid, wordt door dit boek aangegrepen (blz. 133, 134). Kostelijke woorden van bemoediging heeft hij voor hen, die in het lijden zijn gedompeld. „O, alle lijdens van dezen tijd, alle ellendigen, alle terneergeworpenen, ziet aan Job, hoe in dit groote lijden deze heerlijkheid, dat Gods groote opmerkzaamheid op hem gericht is, op hem den kleinen, zwakken, nietigen mensch.”

Meer zouden wij kunnen citeren. — Een zekere schroom weerhoudt ons veel van dit werk te zeggen, daar alle spreken er over, dat eenigszins het karakter van een beoordeeling zou aannemen, een ruw aanraken zou worden van wat te teer is om betast te worden, daar dit boekken zelf in moeilijke dagen van strijd en zorg is geboren. Dat velen, jongen en ouden, naar dit boek mogen grijpen... In hedendaagschen vorm en stijl laat de schrijver zien dat „het boek Job is... 'n bron van Godskennis, waaraan de eeuwen door zich duizenden hebben gelaafd, menig zwaarbeladene versterking vond en menig twijfelende zekerheid des geloofs.”

En het tweede deel o.a. met:

Niet zonder schroom kan ik over dit boek, deze aangrijpende vertolking van het boek Job, iets zeggen. Voorts: Het boek ziet er keurig uit. Ook de druk en de correctie laten niets te wenschen over.

Dr K. J. W.

2 deelen, elk afzonderlijk verkrijgbaar à f 1.90 ingenaaid, gebonden f 2.60

In den boekhandel en bij de uitg. H. Veenman & Zn, Wageningen

